

WYROK SĄDU (druga izba)

z dnia 3 marca 2011 r.*

W sprawach T-117/07 i T-121/07

Areva, société anonyme z siedzibą w Paryżu (Francja),

Areva T&D Holding SA z siedzibą w Paryżu,

Areva T&D SA z siedzibą w Paryżu,

Areva T&D AG z siedzibą w Oberentfelden (Szwajcaria),

reprezentowane przez adwokatów A. Schild oraz J.M. Cota,

Alstom, société anonyme z siedzibą w Levallois-Perret (Francja), reprezentowana początkowo przez adwokata J. Derenne'a, W. Broere'a, solicitor, adwokatów A. Müller-Rappard oraz C. Guirada, a następnie przez adwokatów J. Derenne'a oraz A. Müller-Rappard,

strona skarżąca,

* Język postępowania: francuski.

przeciwko

Komisji Europejskiej, reprezentowanej początkowo przez X. Lewisa oraz F. Arbaulta, a następnie przez X. Lewisa, oraz wreszcie przez V. Bottkę oraz N. Von Lingena, działających w charakterze pełnomocników,

strona pozwana,

mających za przedmiot skargi o stwierdzenie częściowej nieważności decyzji Komisji C (2006) 6762 wersja ostateczna z dnia 24 stycznia 2007 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG (sprawa COMP/F/38.899 – Rozdzielnicze z izolacją gazową), zaś tytułem żądania ewentualnego obniżenie kwoty grzywny, która została nałożona na skarżące,

SĄD (druga izba),

w składzie: I. Pelikánová (sprawozdawca), prezes, K. Jürimäe i S. Soldevila Fragoso, sędziowie,

sekretarz: C. Kristensen, administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 24 marca 2009 r.,

wydaje następujący

Wyrok

Okoliczności powstania sporu

- 1 Okoliczności powstania sporu wynikają głównie z ustaleń dokonanych przez Komisję Wspólnot Europejskich w decyzji Komisji C (2006) 6762 wersja ostateczna z dnia 24 stycznia 2007 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG (sprawa COMP/F/38.899 – Rozdzielnice z izolacją gazową) (zwanej dalej „zaskarżoną decyzją”). W zakresie, w jakim te okoliczności faktyczne nie zostały podważone bądź przynajmniej skutecznie podważone przez strony, należy je traktować jako ustalone do celów niniejszego sporu.

Rozpatrywany produkt

- 2 Rozdzielnice z izolacją gazową (zwane dalej „RIG”) są wykorzystywane do kontrolowania przepływu energii w sieciach elektroenergetycznych. Jest to ciężki sprzęt elektryczny stosowany jako główny komponent podstacji elektroenergetycznych „pod klucz”.

- 3 Podstacje są pomocniczymi centralami elektrycznymi, które przekształcają prąd elektryczny. Poza transformatorem elementy składowe podstacji stanowią systemy kontroli, przekaźniki, baterie, ładowarki i rozdzielnice. Funkcja rozdzielnicy polega na ochronie transformatora przed przeładowaniem lub na izolowaniu obwodu i wadliwego transformatora.

- 4 Rozdzielnice mogą mieć izolację gazową, izolację powietrzną lub izolację hybrydową, w przypadku gdy łączą one dwie poprzednie techniki. RIG są sprzedawane na całym świecie jako część składowa podstacji elektroenergetycznych „pod klucz” lub jako część zapasowa, którą należy zamontować w takich podstacjach. Stanowią one około 30–60% całkowitej ceny tych podstacji.

- 5 Zaskarżona decyzja dotyczy projektów RIG o napięciu wyższym lub równym 72,5 kV (zwanymi dalej „projektami RIG”), co obejmuje RIG jako produkty indywidualne, w tym wszystkie usługi z nimi związane (transport, instalacja, testy, izolacja etc.), oraz podstacje elektroenergetyczne „pod klucz” zawierające RIG, które to podstacje obejmują RIG i inne składniki podstacji, takie jak transformatory i wszystkie usługi z nimi związane (transport, okablowanie, instalacja, izolacja etc.).

Przedsiębiorstwa, których dotyczą niniejsze sprawy

- 6 Alstom (dawniej zwana Alsthom), spółka akcyjna prawa francuskiego z radą administracyjną, jest spółką dominującą grupy spółek (zwanej dalej „grupą Alstom”). W okresie od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. grupa Alstom prowadziła działalność w obszarze transmisji i dystrybucji energii elektrycznej (zwanym dalej „sektorem T&D”), a w szczególności w zakresie RIG.

- 7 Działalność w zakresie RIG w ramach grupy Alstom była prowadzona we Francji przez Alsthom SA (Francja) do 1989 r., w którym to roku firma tej spółki została zmieniona na GEC Alsthom SA, w której to spółce akcje posiadała w 100% GEC Alsthom NV. W dniu 16 listopada 1992 r. została utworzona Kléber Eylau SA, której powierzono działalność francuską w zakresie RIG w drodze porozumienia obowiązującego od dnia 7 grudnia 1992 r. Akcje spółki Kléber Eylau należały w 99,76% do GEC Alsthom SA oraz w 0,04% do Étoile Kléber. W czerwcu 1993 r. Kléber Eylau zmieniła firmę na Alsthom T&D SA, która w czerwcu 1998 r. zmieniła z kolei firmę na Alstom T&D SA. Akcje spółki Alstom T&D SA znajdowały się w 100% w posiadaniu Alstom Holdings (Francja), której akcje należały z kolei w 100% do Alstom.
- 8 Od stycznia 1986 r. działalność grupy Alstom w zakresie RIG była prowadzona równolegle w Szwajcarii i we Francji, gdy Sprecher Energie AG została spółką zależną, w której akcje posiadała w 100% Alsthom. W listopadzie 1993 r. Sprecher Energie zmieniła firmę na GEC Alsthom T&D AG, która w lipcu 1997 r. przyjęła firmę GEC Alsthom AG, a w czerwcu 1998 r. – Alstom AG [zwana dalej „Alstom (Szwajcaria)”. W dniu 22 grudnia 2000 r. ostatnia z wymienionych spółek została nabyta przez Alstom Power (Schweiz) AG. Firma nowej jednostki została zmieniona na Alstom (Schweiz) AG. W listopadzie 2002 r. w ramach grupy Alstom została utworzona nowa jednostka prawna, na którą została przeniesiona działalność w sektorze T&D w Szwajcarii. Firma tej nowej jednostki, początkowo zwanej Alstom (Schweiz) Services AG, uległa następnie zmianie na Alstom T&D AG.
- 9 Cała działalność grupy Alstom w sektorze T&D została przeniesiona w dniu 8 stycznia 2004 r. na grupę, której spółką dominującą jest Areva, spółka akcyjna prawa francuskiego z zarządem i radą nadzorczą (zwana dalej „grupą Areva”). W okresie od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r. działalność grupy Areva w zakresie RIG była prowadzona przez Areva T&D SA i przez Areva T&D AG, spółki zależne, w których akcje posiadała w 100% Areva T&D Holding SA, należąca z kolei w 100% do Areva (zwane dalej łącznie „spółkami grupy Areva”).

Postępowanie administracyjne

- 10 W dniu 3 marca 2004 r. ABB Ltd zasygnalizowała Komisji istnienie antykonkurencyjnych praktyk w sektorze RIG i przedstawiła ustny wniosek o zwolnienie z grzywiny zgodnie z komunikatem Komisji z dnia 19 lutego 2002 r. w sprawie zwolnienia z grzywien oraz zmniejszania grzywien w przypadkach karteli (Dz.U. 2002, C 45, s. 3, zwanym dalej „komunikatem w sprawie współpracy”).

- 11 Praktyki, o których poinformowała ABB, polegały na koordynowaniu na szczeblu światowym sprzedaży projektów RIG, co obejmowało podział rynków, przydział limitów i utrzymanie odpowiednich udziałów w rynku, przydział projektów RIG producentom wyznaczonym w tym celu i manipulowanie postępowaniami przetargowymi (fałszowanie ofert), aby umowy zostały przydzielone tym producentom, ustalanie cen w drodze złożonych uzgodnień cenowych dla projektów RIG, które nie zostały przydzielone, rozwiązywanie umów licencyjnych ze spółkami niebędącymi członkami kartelu i wymianę poufnych informacji na temat rynku.

- 12 Ustny wniosek o zwolnienie z grzywiny przedstawiony przez ABB został uzupełniony w szczególności w dniu 7 maja 2004 r. ustnymi uwagami oraz dowodami w postaci dokumentów. W dniu 25 kwietnia 2004 r. Komisja przyznała ABB warunkowe zwolnienie.

- 13 Na podstawie oświadczeń ABB Komisja wszczęła dochodzenie i w dniach 11 i 12 maja 2004 r. przeprowadziła kontrole w pomieszczeniach wielu spółek prowadzących działalność w sektorze RIG.

- 14 Między 14 i 25 maja 2004 r. grupa Areva współpracowała z Komisją i dostarczyła jej na podstawie komunikatu w sprawie współpracy różne dowody w postaci dokumentów oraz informacje.
- 15 W dniu 4 października 2004 r. ABB odpowiedziała na żądanie udzielenia informacji wystosowane przez Komisję.
- 16 W dniu 6 lutego 2006 r. Komisja skierowała do Alstom żądanie udzielenia informacji, na które spółka ta odpowiedziała pismem z dnia 24 lutego 2006 r.
- 17 W dniu 20 kwietnia 2006 r. Komisja wydała pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, które poza Alstom i spółkami grupy Areva zostało skierowane do ABB, do Fuji Electric Holdings Co., Ltd i do Fuji Electric Systems Co., Ltd (zwanym dalej łącznie „spółkami grupy Fuji”), do Hitachi i do Hitachi Europe Ltd (zwanym dalej łącznie „spółkami grupy Hitachi”), do Japan AE Power Systems Corp. (zwanym dalej „JAEPS”), do Mitsubishi Electric System Corp. (zwanym dalej „Melco”), do Nuova Magrini Galileo SpA, do Schneider Electric SA (zwanym dalej „Schneider”), do Siemens AG, do Toshiba Corp. oraz do pięciu spółek grupy, której spółką dominującą była VA Technologie AG (zwanym dalej „grupą VA Tech”), w tym do samej VA Technologie.
- 18 W dniu 5 maja 2006 r. Alstom mogła zapoznać się z ustnymi oświadczeniami złożonymi przez inne spółki uwikłane w sprawę, zgodnie z komunikatem w sprawie współpracy.
- 19 W dniu 30 czerwca 2006 r. Alstom i spółki grupy Areva skierowały do Komisji w wyznaczonym terminie swoje uwagi w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów. W załączeniu do odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów Alstom przedłożyła liczne wewnętrzne dokumenty grupy Alstom, w odniesieniu do

których wniosła o zachowanie poufności wobec wszystkich osób trzecich z wyjątkiem Komisji. Podobnie ABB, spółki grupy Fuji, Hitachi i JAEPS, Melco, Schneider, Siemens AG Österreich, Siemens i Toshiba odpowiedziały pisemnie na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów w wyznaczonych terminach.

- 20 Pismem z dnia 12 lipca 2006 r. spółki grupy Fuji podjęły współpracę z Komisją i dostarczyły jej na podstawie komunikatu w sprawie współpracy różne dowody w postaci dokumentów oraz informacje.
- 21 W dniu 14 lipca 2006 r. ABB przesłała Komisji „uzupełnienie odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów”.
- 22 W dniach 18 i 19 lipca 2006 r. Komisja przeprowadziła przesłuchanie spółek, do których zostało skierowane pismo w sprawie przedstawienia zarzutów.
- 23 W dniu 25 sierpnia 2006 r. Komisja udostępniła stronom postępowania w celu przedstawienia komentarzy fragmenty jawnej wersji odpowiedzi spółek grupy Fuji na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, wniosek spółek grupy Fuji z dnia 12 lipca 2006 r. złożony na podstawie komunikatu w sprawie współpracy (zob. pkt 20 powyżej), uzupełnienie odpowiedzi ABB na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów i uzupełniające dokumenty. Alstom przedłożyła swoje uwagi na temat tych dokumentów w dniu 15 września 2006 r., dostarczając jednocześnie oświadczenie jednego ze swych pracowników, pana S., który jej zdaniem dysponował bezpośrednią wiedzą o spornych okolicznościach faktycznych.

- 24 W dniu 20 września 2006 r. Komisja skierowała do spółek grupy Areva żądanie udzielenia informacji, na które odpowiedziały one w dniu 6 października 2006 r., przedstawiając liczne dokumenty dotyczące reorganizacji działalności w sektorze T&D w ramach grupy Alstom z uwagi na przeniesienie działalności między grupami, o którym mowa w pkt 9 powyżej.
- 25 W dniu 14 listopada 2006 r. Komisja podała do wiadomości Alstom w języku angielskim swoje stanowisko w kwestii uzupełniających dokumentów wymienionych w pkt 23 powyżej oraz w następstwie odpowiedniego wniosku z dnia 17 listopada 2006 r. złożonego przez Alstom przekazała jej to stanowisko w języku francuskim w dniu 22 listopada 2006 r. W dniu 27 listopada 2006 r. Alstom przedstawiła swoje uwagi na temat tego stanowiska.
- 26 W dniu 4 grudnia 2006 r. Alstom przekazała Komisji pismo dotyczące ustalenia osób prawnych, których dotyczyły sporne okoliczności faktyczne. Pismo to zawierało między innymi liczne schematy ilustrujące różne operacje w zakresie restrukturyzacji działalności w sektorze T&D w ramach grupy Alstom.

Zaskarżona decyzja

- 27 W dniu 24 stycznia 2007 r. Komisja wydała zaskarżoną decyzję, której streszczenie zostało opublikowane w Dzienniku Urzędowym z dnia 10 stycznia 2008 r. (Dz.U. C 5, s. 7). Została ona doręczona Alstom i spółkom grupy Areva w dniu 8 lutego 2007 r.

- 28 Poza Alstom i spółkami grupy Areva zaskarżona decyzja została skierowana do ABB, do spółek grupy Fuji, do spółek grupy Hitachi, do JAEPS, do Melco, do Nuova Magrini Galileo, do Schneider, do Siemens, Siemens AG Österreich, do Siemens Transmission & Distribution Ltd (zwanej dalej „Reyrolle”), do Siemens Transmission & Distribution SA, do Toshiba i do VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG.
- 29 W motywach 113–123 zaskarżonej decyzji Komisja wskazała, że różne przedsiębiorstwa, które uczestniczyły w kartelu, koordynowały przydział projektów RIG na szczeblu światowym, z wyjątkiem pewnych rynków, według ustalonych reguł, aby między innymi utrzymać limity odzwierciedlające w znacznym stopniu ich oszacowane historyczne udziały w rynku. Komisja uściśliła, że przydział projektów RIG był dokonywany na podstawie wspólnego limitu „japońskiego” i wspólnego limitu „europejskiego”, które miały być następnie rozdzielane pomiędzy nich, odpowiednio, przez producentów japońskich i przez producentów europejskich. W porozumieniu podpisanym w Wiedniu w dniu 15 kwietnia 1988 r. (zwanym dalej „porozumieniem GQ”) ustalono reguły umożliwiające przydział projektów RIG bądź producentom japońskim, bądź producentom europejskim i zaliczanie ich wartości na poczet odpowiedniego limitu. Ponadto w motywach 124–132 zaskarżonej decyzji Komisja sprecyzowała, że różne przedsiębiorstwa, które uczestniczyły w kartelu, zawarły niepisemne porozumienie (zwane dalej „wspólnym uzgodnieniem”), na którego podstawie projekty RIG w Japonii z jednej strony i w krajach będących członkami kartelu z drugiej strony, określanych wspólnie jako „kraje macierzyste” projektów RIG, były zastrzeżone odpowiednio dla członków japońskich i członków europejskich kartelu. Projekty RIG w „krajach macierzystych” nie były przedmiotem wymiany informacji pomiędzy dwiema grupami i nie były zaliczane na poczet odpowiednich limitów.
- 30 Porozumienie GQ zawierało również reguły odnoszące się do wymiany między dwiema grupami producentów informacji koniecznych do funkcjonowania kartelu, którą to wymianę zapewniali w szczególności sekretarze wspomnianych grup, do manipulowania odpowiednimi postępowaniami przetargowymi i do ustalania cen dla projektów RIG, które nie mogły zostać przydzielone. Zgodnie z załącznikiem 2 do porozumienia GQ miało ono zastosowanie do całego świata z wyjątkiem Stanów Zjednoczonych, Kanady, Japonii i 17 krajów Europy Zachodniej. Ponadto na

podstawie wspólnego uzgodnienia projekty RIG w krajach europejskich innych niż „kraje macierzyste” były również zastrzeżone dla grupy europejskiej, ponieważ producenci japońscy zobowiązali się do nieprzedstawiania ofert w odniesieniu do projektów RIG w Europie.

- 31 Zdaniem Komisji rozdział projektów RIG między producentów europejskich był uregulowany w porozumieniu podpisanym także w Wiedniu w dniu 15 kwietnia 1988 r. i zatytułowanym „E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement” (porozumienie grupy E w sprawie wykonania porozumienia GQ) (zwane dalej „porozumieniem EQ”). Komisja wskazała, że przydział projektów RIG w Europie odbywał się według tych samych reguł i procedur co reguły i procedury regulujące przydział projektów RIG w innych krajach. W szczególności projekty RIG w Europie miały być również zgłaszane, rejestrowane, przydzielane, uzgadniane lub powinny być uzyskać minimalny poziom cenowy.
- 32 W motywie 142 zaskarżonej decyzji Komisja stwierdziła, że w porozumieniu GQ i w porozumieniu EQ, jak również do celów organizacji i funkcjonowania kartelu poszczególni członkowie kartelu byli określani za pomocą kodu składającego się z cyfr w przypadku członków europejskich oraz z liter w przypadku członków japońskich. Początkowe kody zostały zastąpione numerami, począwszy od lipca 2002 r.
- 33 W art. 1 lit. b) zaskarżonej decyzji Komisja stwierdziła, że Alstom naruszyła art. 81 WE i art. 53 Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym (zwanego dalej „porozumieniem EOG”), uczestnicząc w szeregu porozumień i uzgodnionych praktyk w sektorze projektów RIG w EOG w okresie od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. W art. 1 lit. c)–f) zaskarżonej decyzji stwierdziła ona również, że wspomnianego powyżej podwójnego naruszenia dopuściły się: Areva i Areva T&D Holding w okresie od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r., Areva T&D AG w okresie od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 11 maja 2004 r. oraz Areva T&D SA w okresie od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 11 maja 2004 r.

- 34 Z tytułu naruszeń stwierdzonych w art. 1 zaskarżonej decyzji na Alstom zostały nałożone w art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji indywidualna grzywna w wysokości 11 475 000 EUR oraz grzywna w wysokości 53 550 000 EUR, którą miała ona zapłacić solidarnie z Areva T&D SA.
- 35 Z tytułu naruszeń stwierdzonych w art. 1 zaskarżonej decyzji na Areva T&D SA została nałożona w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji grzywna w wysokości 53 550 000 EUR, którą miała ona zapłacić solidarnie z Alstom, zaś 25 500 000 EUR z tej kwoty miały z nią zapłacić solidarnie Areva, Areva T&D Holding i Areva T&D AG.

Przebieg postępowania i żądania stron

- 36 Pismami złożonymi w sekretariacie Sądu w dniu 18 kwietnia 2007 r. spółki grupy Areva i Alstom wniosły niniejsze skargi, które zostały wpisane do rejestru odpowiednio pod numerami T-117/07 i T-121/07.
- 37 Na podstawie sprawozdania sędziego sprawozdawcy Sąd (druga izba) postanowił otworzyć procedurę ustną w sprawach T-117/07 i T-121/07.
- 38 Po wysłuchaniu stron na okoliczność połączenia spraw prezes drugiej izby Sądu postanowieniem z dnia 12 marca 2009 r. połączył sprawy T-117/07 i T-121/07 do łącznego rozpoznania w procedurze ustnej zgodnie z art. 50 regulaminu postępowania przed Sądem. Ponadto uwzględnił on wniosek o zachowanie poufności w odniesieniu do dokumentów załączonych do odpowiedzi Alstom na pismo w sprawie

przedstawienia zarzutów (zob. pkt 19 powyżej), które to dokumenty zostały włączone do akt sprawy T-121/07.

- 39 Na rozprawie w dniu 24 marca 2009 r. wysłuchane zostały wystąpienia stron i ich odpowiedzi na pytania Sądu. Skarżące potwierdziły, że ich zarzuty lub zastrzeżenia oparte na naruszeniu art. 81 WE powinny być także interpretowane jako odnoszące się do art. 53 porozumienia EOG. Komisja zajęła stanowisko, że domniemywa się, iż odpowiedzialność solidarna z tytułu naruszenia prawa konkurencji jest odpowiedzialnością w równych częściach, jeżeli sentencja decyzji, w której stwierdzono taką odpowiedzialność, nie precyzuje tej kwestii. Skarżące zakwestionowały natomiast możliwość zastosowania takiego domniemania. Wreszcie Komisja oświadczyła, że w ramach oceny roli przywódcy naruszenia prawa konkurencji należy wyważyć wszystkie kryteria, w tym czas pełnienia tej roli przywódcy i intensywność, z jaką ta rola była odgrywana. Uwagi te zostały odnotowane w protokole rozprawy. W swoich uwagach końcowych spółki grupy Areva powołały się na błąd materialny, który miał polegać na uznaniu, że Areva T&D AG jest tą samą spółką co Alstom T&D AG, w przypadku której zmieniona została jedynie firma.
- 40 Pismami złożonymi w sekretariacie w dniach 29 i 30 kwietnia 2009 r. Alstom i spółki grupy Areva poczyniły odpowiednio pewne uwagi na temat treści protokołu rozprawy, dotyczące odpowiedzi udzielonych przez Komisję na pytania zadane przez Sąd w kwestii systemu odpowiedzialności solidarnej z tytułu naruszenia prawa konkurencji.
- 41 Postanowieniem Sądu z dnia 3 czerwca 2009 r. procedura ustna została ponownie otwarta. Zgodnie z art. 7 ust. 2 instrukcji dla sekretarza Sądu prezes drugiej izby Sądu postanowił włączyć do akt sprawy pisma złożone w dniach 29 i 30 kwietnia 2009 r.

- 42 W piśmie zarejestrowanym w sekretariacie Sądu w dniu 18 czerwca 2009 r. Komisja przedstawiła swoje uwagi na temat wspomnianych powyżej pism. W ich ramach oświadczyła, że w przypadku gdy nakłada na kilka spółek grzywnę, którą mają one zapłacić solidarnie, nie dokonując dalszych uściśleń ani nie podając dalszych wskazówek w sentencji swojej decyzji, nie zamierza ona uregulować kwestii ustalenia części przypadających na poszczególnych dłużników w ramach zapłaty tej grzywny.
- 43 Postanowieniem z dnia 1 lipca 2009 r. prezes drugiej izby Sądu oddalił wnioski o zmianę protokołu rozprawy, po tym jak zweryfikował dokładną treść odpowiedzi ustnych udzielonych przez Komisję podczas wspomnianej rozprawy.
- 44 Alstom wnosi do Sądu o:

— stwierdzenie nieważności art. 1 lit. b) i art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji;

— ewentualnie znaczne obniżenie grzywny nałożonej na nią w art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji;

— obciążenie Komisji kosztami postępowania.

45 Spółki grupy Areva wnoszą do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności art. 1 zaskarżonej decyzji w części, w której z jednej strony Komisja przypisuje spółkom Areva T&D SA i Alstom odpowiedzialność solidarną za naruszenie w okresie od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., zaś z drugiej strony instytucja ta przypisuje im w powyższym przepisie odpowiedzialność solidarną za naruszenie w okresie od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r.;

- ewentualnie uchylenie lub znaczne obniżenie kwoty grzywny nałożonej na nie w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji;

- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

46 Komisja wnosi do Sądu o:

- oddalenie skarg jako bezzasadnych;

- obciążenie skarżących kosztami postępowania.

Co do prawa

- 47 Z uwagi na to, że niniejsze sprawy są powiązane ze względu na ich przedmiot sporu oraz że strony zostały wysłuchane w tej kwestii, Sąd uważa, że należy je połączyć do celów wydania wyroku zgodnie z art. 50 regulaminu postępowania.
- 48 Skargi mają na celu – tytułem żądania głównego – stwierdzenie nieważności art. 1 lit. b)–f) zaskarżonej decyzji; tytułem żądania głównego lub ewentualnego stwierdzenie nieważności art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji oraz tytułem żądania ewentualnego zmianę art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji.
- 49 Należy najpierw zbadać żądania stwierdzenia nieważności art. 1 lit. b)–f) zaskarżonej decyzji. Następnie zostaną zbadane w zakresie, w jakim to będzie konieczne, żądania stwierdzenia nieważności art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji. Na końcu zostaną w razie potrzeby zbadane żądania zmiany art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji.
- 50 Na poparcie swoich żądań w sprawie T-117/07 spółki grupy Areva podnoszą siedem zarzutów. Zarzut pierwszy opiera się na naruszeniu obowiązku uzasadnienia przewidzianego w art. 253 WE. Zarzut drugi dotyczy zasadniczo naruszenia reguł przypisywania naruszeń, które wynikają z art. 81 ust. 1 WE i z art. 53 ust. 1 porozumienia EOG oraz naruszenia ogólnych zasad pewności prawa i niedziałania prawa wstecz. Zarzut trzeci jest oparty zasadniczo na naruszeniu reguł przypisywania naruszeń, które wynikają z art. 81 ust. 1 WE i z art. 53 ust. 1 porozumienia EOG. Zarzut czwarty odnosi się zasadniczo do naruszenia reguł przypisywania naruszeń i reguł odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, które to reguły wynikają z art. 81 ust. 1 WE

i z art. 53 ust. 1 porozumienia EOG, naruszenia art. 7 WE oraz naruszenia ogólnych zasad równego traktowania i proporcjonalności, pewności prawa, niedziałania prawa wstecz i skutecznej ochrony sądowej. Zarzut piąty dotyczy naruszenia reguł odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, które to reguły wynikają z art. 81 ust. 1 WE i z art. 53 ust. 1 porozumienia EOG. Zarzut szósty opiera się zasadniczo na naruszeniu art. 23 ust. 2 lit. a) rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 [WE] i 82 [WE] (Dz.U. L 1, s. 1) i pkt 2 wytycznych w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na mocy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 oraz art. 65 ust. 5 [EWWiS] (Dz.U. 1998, C 9, s. 3, zwanych dalej „wytycznymi”), na błędzie w ocenie oraz na naruszeniu ogólnych zasad równego traktowania i proporcjonalności. Wreszcie zarzut siódmy jest zasadniczo oparty na błędzie w ocenie i na naruszeniu art. 81 WE i art. 53 ust. 1 porozumienia EOG oraz komunikatu w sprawie współpracy.

- ⁵¹ Na poparcie swoich żądań w sprawie T-121/07 Alstom podnosi osiem zarzutów. Zarzut pierwszy opiera się na naruszeniu prawa do skutecznej skargi. Zarzut drugi dotyczy zasadniczo naruszenia reguł odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, które wynikają z art. 81 WE i z art. 53 porozumienia EOG, naruszenia ogólnych zasad pewności prawa i indywidualizacji kary oraz naruszenia obowiązku uzasadnienia. Zarzut trzeci jest oparty na naruszeniu obowiązku uzasadnienia, który wynika z art. 253 WE. Zarzut czwarty dotyczy głównie naruszenia reguł przypisywania naruszeń, które wynikają z art. 81 WE i z art. 53 porozumienia EOG oraz naruszenia prawa, zaś posiłkowo naruszenia art. 25 rozporządzenia nr 1/2003. Zarzut piąty dotyczy zasadniczo błędu w ocenie, naruszenia wytycznych, naruszenia zasad równego traktowania i proporcjonalności oraz naruszenia obowiązku uzasadnienia. Zarzut szósty opiera się zasadniczo na naruszeniu reguł dotyczących przeprowadzenia dowodu na ciągłość naruszenia, które wynikają z art. 23 ust. 3 rozporządzenia nr 1/2003 i z art. 15 ust. 2 rozporządzenia Rady nr 17 z dnia 6 lutego 1962 r., pierwszego rozporządzenia wprowadzające w życie art. [81 WE] i [82 WE] ze zmianami (Dz.U. 1962, 13,

s. 204), oraz na naruszeniu zasady pewności prawa. Zarzut siódmy jest oparty na naruszeniu zasady poszanowania prawa do obrony i art. 27 ust. 1 rozporządzenia nr 1/2003. Zarzut ósmy dotyczy zasadniczo naruszenia wytycznych i posiłkowo naruszenia zasady proporcjonalności.

- 52 W zakresie, w jakim niektóre z zarzutów podniesionych przez skarżące się pokrywają, zostaną one rozpatrzone wspólnie ze względów prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości.

W przedmiocie żądań stwierdzenia nieważności art. 1 lit. b)–f) zaskarżonej decyzji

- 53 Przeciwno art. 1 lit. b)–f) zaskarżonej decyzji skierowane są zarzuty lub zastrzeżenia, które mają na celu podważenie stwierdzenia Komisji, że spółki grupy Areva i Alstom naruszyły art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG wskutek uczestnictwa w szeregu porozumień i uzgodnionych praktyk w EOG w okresach wymienionych w powyższym przepisie (zob. pkt 33 powyżej).

- 54 W sprawie T-117/07 żądania stwierdzenia nieważności art. 1 lit. c)–f) zaskarżonej decyzji są popierane za pomocą podniesionych w skardze zarzutów lub zastrzeżeń, w których kwestionowana jest ocena Komisji, zgodnie z którą Areva T&D SA w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 11 maja 2004 r., Areva T&D AG w odniesieniu do okresu od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 11 maja 2004 r. i Areva oraz Areva T&D Holding SA w odniesieniu do okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r. są uznawane za osobiście odpowiedzialne za uczestnictwo ich działu działalności w zakresie RIG lub uczestnictwo ich spółek zależnych w szeregu porozumień i uzgodnionych praktyk w EOG (zarzuty drugi, trzeci, czwarty i piąty), lub

w których zarzucane jest naruszenie istotnych wymogów proceduralnych mogące mieć wpływ na wspomnianą powyżej ocenę (zarzut pierwszy).

- 55 W sprawie T-121/07 żądania stwierdzenia nieważności art. 1 lit. b) zaskarżonej decyzji są popierane za pomocą podniesionych w skardze zarzutów lub zastrzeżeń, w których kwestionowana jest ocena Komisji, zgodnie z którą Alstom jest uznawana za osobiście odpowiedzialną za uczestnictwo swych działów działalności w zakresie RIG lub uczestnictwo swoich spółek zależnych w szeregu porozumień i uzgodnionych praktyk w EOG w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. (zarzuty czwarty i szósty), lub w których podnoszone jest naruszenie istotnych wymogów proceduralnych mogące mieć wpływ na wspomnianą powyżej ocenę (zarzuty trzeci i siódmy).

Uwagi wstępne

- 56 Z zarzutów lub zastrzeżeń podniesionych w skargach wynika, że spółki grupy Areva z jednej strony i Alstom z drugiej strony bronią diametralnie przeciwnych tez co do przypisania naruszenia w odniesieniu do całości lub części okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 11 maja 2004 r.
- 57 Alstom utrzymuje zasadniczo, że osobista odpowiedzialność, na jaką naraziła się z powodu uczestnictwa jej działu działalności w zakresie RIG w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., została przeniesiona na Alstom T&D SA i na Alstom T&D AG wskutek operacji w zakresie restrukturyzacji działalności w sektorze T&D w ramach jej grupy. Utrzymuje ponadto, że nie można jej przypisać żadnej osobistej odpowiedzialności z powodu uczestnictwa wymienionych powyżej spółek zależnych w naruszeniu w odniesieniu do okresów od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. oraz od dnia 22 grudnia

2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., gdyż T&D SA i Alstom T&D AG, na które została przeniesiona wspomniana działalność, ustalały w niezależny sposób swoje zachowanie na rynku. Wreszcie Alstom utrzymuje, że osobista odpowiedzialność, która jest jej przypisywana z powodu uczestnictwa jej działu działalności w zakresie RIG oraz spółek Alstom T&D SA i Alstom T&D AG w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., została przeniesiona wraz z owym działem działalności i z wymienionymi powyżej spółkami zależnymi (których firmy zostały następnie zmienione na Areva T&D SA i Areva T&D AG) na spółki grupy Areva w ramach transakcji przeniesienia między grupami działalności w sektorze T&D.

58 Natomiast spółki grupy Areva utrzymują, że nie można im przypisać żadnej osobistej odpowiedzialności z powodu uczestnictwa spółek grupy Alstom w naruszeniu w odniesieniu do okresów od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. oraz od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., ponieważ zachowanie na rynku spółek Alstom T&D SA i Alstom T&D AG, na które została przeniesiona działalność w zakresie RIG, było ustalane przez Alstom. Ponadto Areva i Areva T&D Holding SA utrzymują, że nie można im przypisać żadnej osobistej odpowiedzialności z powodu uczestnictwa ich spółek zależnych w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r., gdyż Areva T&D SA i Areva T&D AG, na które została przeniesiona wspomniana działalność, ustalały w niezależny sposób swoje zachowanie na rynku.

59 Należy zwrócić uwagę, że w swoich pismach procesowych skarżące opierają się na fakcie, iż Areva T&D SA i Areva T&D AG to tylko nowe firmy, które zostały nadane spółkom Alstom T&D SA i Alstom T&D AG po ich przeniesieniu na grupę Areva, co miało miejsce w dniu 8 stycznia 2004 r. W tym względzie twierdzenia wysunięte przez spółki grupy Areva w ich końcowych uwagach na rozprawie, jakoby Komisja popełniła błąd materialny, uznając, że Areva T&D AG jest tą samą spółką co Alstom T&D AG, nie mogą zostać uwzględnione. Jako że twierdzenia te leżą bowiem u podstaw zarzutu, zgodnie z którym zaskarżona decyzja jest dotknięta błędem faktycznym w tej kwestii, należy przypomnieć, że zgodnie z art. 48 § 2 akapit pierwszy regulaminu postępowania nie można podnosić nowych zarzutów w toku postępowania, chyba że

ich podstawą są okoliczności prawne i faktyczne ujawnione dopiero w toku postępowania. Z uwagi na to, że w niniejszym przypadku spółki grupy Areva nie przedstawiły istotnych okoliczności faktycznych, na których miałyby opierać się ich nowy zarzut, ani a fortiori nie twierdziły, że okoliczności te zostały ujawnione w toku postępowania, należy odrzucić ich wskazane powyżej twierdzenia jako niedopuszczalne. Wobec powyższego należy uznać w sprawach T-117/07 i T-121/07, że Alstom T&D AG i Areva T&D AG oznaczają pod różnymi firmami jedną i tę samą osobę prawną.

W przedmiocie przeniesienia na Areva T&D SA i na Areva T&D AG osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziła się Alstom z powodu uczestnictwa jej działu działalności w zakresie RIG w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r.

— Argumenty stron

⁶⁰ W ramach drugiej części zarzutu czwartego dotyczącej naruszenia prawa Alstom zarzuca Komisji, że nie przeniosła w zaskarżonej decyzji na Areva T&D SA i na Areva T&D AG osobistej odpowiedzialności, która grozi jej z powodu uczestnictwa części jej „sektora T&D” w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r.

⁶¹ Zdaniem Alstom Komisja dopuściła się naruszenia prawa przy zastosowaniu reguł przypisania naruszenia art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, nie stosując

w stosunkach wewnętrznych Alstom z jej dawnymi spółkami zależnymi prowadzącymi działalność w sektorze T&D tak zwanego kryterium „ciągłości gospodarczej”, które zostało ustanowione w orzecznictwie (wyrok Trybunału z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawach połączonych C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, Rec. s. I-123, pkt 356–359; wyrok Sądu z dnia 27 września 2006 r. w sprawie T-43/02 Jungbunzlauer przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-3435, pkt 132), i uznając ją za osobiście odpowiedzialną za uczestnictwo części jej „sektora T&D” w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r., nie uwzględniając okoliczności, że to przedsiębiorstwo zostało przeniesione na jej dawne spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D wskutek działań w zakresie restrukturyzacji w ramach grupy Alstom. Zasadniczo uważa ona, że gdyby „sektor T&D” grupy Alstom nie miał osobowości prawnej przed dniem 7 grudnia 1992 r., utworzenie w tej dacie spółki zależnej odpowiedzialnej konkretnie za ten sektor poza Szwajcarią, to jest Kléber Eylau (nazwanej później Alstom T&D SA, a następnie Areva T&D SA), umożliwiłoby Komisji zidentyfikowanie w dniu wydania zaskarżonej decyzji osoby prawnej, na którą zostało przeniesione przedsiębiorstwo uczestniczące w naruszeniu i której mogło zatem zostać przypisane wspomniane naruszenie. Według Alstom analogiczne rozumowanie można przyjąć w odniesieniu do przeniesienia w dniu 22 grudnia 2003 r. działalności grupy Alstom w sektorze T&D w Szwajcarii na Alstom (Schweiz) Services AG (nazwanej później Alstom T&D AG, a następnie Areva T&D AG).

- ⁶² Komisja kwestionuje argumenty przedstawione przez Alstom i wnosi o oddalenie omawianego zastrzeżenia.

— Ocena Sądu

- ⁶³ Pojęcie przedsiębiorstwa w prawie konkurencji winno być rozumiane jako odnoszące się do jednostki gospodarczej z punktu widzenia przedmiotu danego naruszenia (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 12 lipca 1984 r. w sprawie 170/83 Hydrotherm

Gerätebau, Rec. s. 2999, pkt 11; wyroki Sądu: z dnia 29 czerwca 2000 r. w sprawie T-234/95 DSG przeciwko Komisji, Rec. s. II-2603, pkt 124; z dnia 15 września 2005 r. w sprawie T-325/01 DaimlerChrysler przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-3319, pkt 85). Artykuł 81 ust. 1 WE, który zakazuje przedsiębiorstwom między innymi zawierania porozumień lub uczestniczenia w uzgodnionych praktykach, które mogą wpływać na handel między państwami członkowskimi i których celem lub skutkiem jest zapobieżenie, ograniczenie lub zakłócenie konkurencji wewnątrz wspólnego rynku, jest skierowany do jednostek gospodarczych mających jednolitą organizację obejmującą elementy osobowe, materialne i niematerialne, które to jednostki dążą w trwały sposób do osiągnięcia określonego celu gospodarczego i mogą uczestniczyć w popełnieniu naruszenia w rozumieniu tego postanowienia (zob. podobnie wyroki Sądu: z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie T-6/89 Enichem Anic przeciwko Komisji, Rec. s. II-1623, pkt 235; z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie T-11/89 Shell przeciwko Komisji, Rec. s. II-757, pkt 311).

- 64 Należy także wskazać, że w celu stosowania i wykonania decyzji Komisji w dziedzinie prawa konkurencji jako adresata należy określić jednostkę posiadającą osobowość prawną (zob. podobnie wyroki Sądu: z dnia 20 kwietnia 1999 r. w sprawach połączonych od T-305/94 do T-307/94, od T-313/94 do T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 i T-335/94 Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, Rec. s. II-931, pkt 978, zwany dalej „wyrokiem w sprawie PVC II”; z dnia 12 grudnia 2007 r. w sprawie T-112/05 Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-5049, pkt 59). A zatem w przypadku gdy Komisja wydaje decyzję na podstawie art. 81 ust. 1 WE, musi ona zidentyfikować osobę lub osoby fizyczne lub prawne, które mogą zostać uznane za odpowiedzialne za zachowanie danego przedsiębiorstwa i które mogą zostać ukarane z tego tytułu; decyzja zostaje skierowana do tych właśnie osób (zob. podobnie ww. w pkt 63 wyrok w sprawie Hydrotherm Gerätebau, pkt 11).

- 65 W myśl zasady osobistej odpowiedzialności (wyroki Trybunału: z dnia 14 lipca 1972 r. w sprawie 48/69 ICI przeciwko Komisji, Rec. s. 619, pkt 131–141; z dnia 8 lipca 1999 r. w sprawie C-49/92 P Komisja przeciwko Anic Participazioni, Rec. s. I-4125, pkt 78; z dnia 11 grudnia 2007 r. w sprawie C-280/06 ETI i in., Zb.Orz. s. I-10893, pkt 39; zob. także opinia rzecznika generalnego J. Kokott w ww. sprawie ETI i in., Zb.Orz. s. I-10892, pkt 71 i nast.), zgodnie z którą osobę można obciążyć odpowiedzialnością jedynie za jej własne czyny (opinia rzecznika generalnego G. Cosmasa w ww.

sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, Rec. s. I-4130, pkt 74), co do zasady to osoba kierująca przedsiębiorstwem w chwili, gdy uczestniczyło ono w naruszeniu, powinna za nie odpowiadać, nawet jeżeli w momencie wydania decyzji stwierdzającej naruszenie odpowiedzialność za prowadzenie przedsiębiorstwa ponosi inna osoba (wyroki Trybunału: z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-297/98 P SCA Holding przeciwko Komisji, Rec. s. I-10101, pkt 27; w sprawie C-286/98 P Stora Kopparbergs Bergslags przeciwko Komisji, Rec. s. I-9925, pkt 37; zob. także podobnie wyrok Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-279/98 P Cascades przeciwko Komisji, Rec. s. I-9693, pkt 79).

66 W pewnych wyjątkowych okolicznościach orzecznictwo dopuszcza możliwość odejścia od zasady osobistej odpowiedzialności na podstawie tak zwanego kryterium „ciągłości gospodarczej”, zgodnie z którym naruszenie reguł konkurencji może zostać przypisane następcy gospodarczemu osoby prawnej będącej sprawcą tego naruszenia, nawet jeżeli ta osoba prawna nie przestała istnieć w dniu wydania decyzji stwierdzającej dane naruszenie, aby skuteczność (effet utile) tych reguł nie została zagrożona z powodu zmian dokonanych między innymi w odniesieniu do formy prawnej spółek, których dotyczy dana sprawa (wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-9/99 HFB i in. przeciwko Komisji, Rec. s. II-1487, pkt 105, 106).

67 W ww. w pkt 61 wyroku w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 356–359, Trybunał orzekł, że Sąd nie popełnił błędu, uznając, że w przypadku przeniesienia przedsiębiorstwa w ramach grupy Komisja była uprawniona do uznania spółki, na którą przeniesiono przedsiębiorstwo, za odpowiedzialną za naruszenie popełnione przez przedsiębiorstwo przed jego przeniesieniem, i to mimo okoliczności, że spółka dokonująca przeniesienia nadal istniała pod względem prawnym. Aby odejść zatem od rozwiązania przyjętego w pkt 145 swego ww. w pkt 65 wyroku w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, zgodnie z którym tak zwane kryterium „ciągłości gospodarczej” może mieć zastosowanie tylko wtedy, gdy osoba prawna odpowiedzialna za prowadzenie przedsiębiorstwa przestała istnieć pod względem prawnym po popełnieniu naruszenia, Trybunał oparł się na okoliczności, że spółka dokonująca przeniesienia przeniosła całość swojej działalności gospodarczej na spółkę, na którą przeniesiono przedsiębiorstwo, zachowując z nią jednak powiązanie strukturalne, jako że posiadała w niej 50% akcji.

68 W ww. w pkt 61 wyroku w sprawie Jungbunzlauer przeciwko Komisji, pkt 132, 133, Sąd orzekł, odwołując się do ww. w pkt 61 wyroku w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, że fakt, iż spółka nadal istnieje jako jednostka prawna, nie wyklucza w świetle prawa konkurencji możliwości, że następuje przeniesienie części działalności tej spółki – stanowiącej przedsiębiorstwo w rozumieniu prawa konkurencji – na inną spółkę, która staje się odpowiedzialna za naruszenia popełnione przez to przedsiębiorstwo. W związku z tym Sąd orzekł, że Komisja nie popełniła błędu, uznając w przypadku przeniesienia przedsiębiorstwa w ramach grupy, że naruszenie popełnione przez to przedsiębiorstwo przed przeniesieniem powinno zostać przypisane spółce, na którą zostało ono przeniesione, chociaż spółka dokonująca przeniesienia nadal istniała pod względem prawnym. W niniejszym przypadku spółka dokonująca przeniesienia zachowała wprawdzie działalność produkcyjną związaną z przedsiębiorstwem, o którym tu mowa, ale przeniosła ona między innymi zarządzanie tym przedsiębiorstwem na spółkę przejmującą, która mogła w tym zakresie być postrzegana jako następcą gospodarczy spółki dokonującej przeniesienia.

69 W pkt 38–42 ww. w pkt 65 wyroku w sprawie ETI i in. Trybunał uzasadnił tak zwane kryterium „ciągłości gospodarczej” koniecznością zapewnienia odstraszającego skutku sankcji z tytułu naruszeń prawa konkurencji. Odnosząc się do swojego ww. w pkt 61 wyroku w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, Trybunał wskazał w pkt 48–51 wyroku, że takie nałożenie sankcji jest dopuszczalne i nie narusza zasady osobistej odpowiedzialności, nawet jeżeli podmiot, który popełnił naruszenie, nadal istnieje w momencie, gdy podmiot, na który przeniósł on swoją działalność gospodarczą, zostaje ukarany, w przypadku gdy oba te podmioty znajdowały się pod kontrolą tej samej osoby i przez wzgląd na ścisłe związki między nimi pod względem gospodarczym i organizacyjnym stosowały one zasadniczo jednakowe wytyczne handlowe. Trybunał orzekł zatem, że art. 81 WE i nast. należy interpretować w ten sposób, że jeżeli w przypadku podmiotów podlegających temu samemu organowi władzy publicznej działanie stanowiące jedno i to samo naruszenie reguł konkurencji zostało podjęte przez jeden podmiot, a następnie było kontynuowane aż do jego zakończenia przez inny podmiot będący następcą tego pierwszego podmiotu, który nie przestał istnieć, na ten drugi podmiot można nałożyć sankcję za całe naruszenie, jeżeli zostanie ustalone, że te dwa podmioty znajdowały się pod nadzorem wspomnianego organu władzy publicznej.

70 Przytoczone powyżej orzecznictwo ma zastosowanie przez analogię do art. 53 ust. 1 porozumienia EOG.

71 W niniejszym przypadku należy przede wszystkim zidentyfikować „przedsiębiorstwo” w rozumieniu prawa konkurencji, które uczestniczyło w naruszeniu przypisanym Alstom w art. 1 lit. b) zaskarżonej decyzji. Z opisu czynionego w motywach 5–87 zaskarżonej decyzji odnoszących się do „sektora, którego dotyczy postępowanie”, i w motywach 16–22 zaskarżonej decyzji odnoszących się do „przedsiębiorstw, których dotyczy postępowanie”, wynika, że dane przedsiębiorstwo odpowiada jednolitej organizacji obejmującej elementy osobowe, materialne i niematerialne, które najpierw w ramach grupy Alstom, a po przeniesieniu między grupami mającym miejsce w dniu 8 stycznia 2004 r. (zob. pkt 9 powyżej) w ramach grupy Areva prowadziło działalność w zakresie RIG (zwane dalej „przedsiębiorstwem, o którym mowa”). Wobec tego Alstom niesłusznie twierdzi, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, składa się z „sektora T&D” grupy Alstom lub, mówiąc szerzej, ze wszystkich elementów, które uczestniczyły w czasie zaistnienia okoliczności faktycznych istotnych dla sprawy w działalności tego sektora.

72 Z motywów 357 i 358 zaskarżonej decyzji wynika także, że aby przypisać Alstom udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r., Komisja podniosła, że przed dniem 7 grudnia 1992 r. działalność w zakresie RIG w ramach grupy Alstom była bezpośrednio wykonywana przez Alstom SA, następnie GEC Alstom SA, a nie przez poprzedników spółek Areva T&D SA i Areva T&D AG. Podniosła ona także, że przed grudniem 2002 r. działalność w sektorze T&D w Szwajcarii grupy Alstom była wykonywana przez Sprecher Energie (nabytą przez Alstom SA w styczniu 1986 r.), która zmieniła firmę na Alstom AG (Szwajcaria). Stwierdziwszy, że jednostki prawne, o których mowa, nadal istniały w ramach grupy Alstom pod nowymi firmami, Komisja uznała, że Alstom – jako spółka dominująca w 100% tych poszczególnych jednostek – pozostała odpowiedzialna za ich działalność przed utworzeniem poprzedników spółek Areva T&D SA i Areva T&D AG. Komisja wywiodła z tego, że Areva T&D SA i Areva T & D AG nie powinny zostać uznane za odpowiedzialne za udział

przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do wspomnianego powyżej okresu jako następcy prawni i gospodarczy, nawet jeżeli działalność sektora T&D grupy Alstom została następnie przeniesiona na ich poprzedników.

73 Alstom nie przytacza żadnego konkretnego zarzutu lub zastrzeżenia odnoszącego się do uzasadnienia zaskarżonej decyzji, w którym przypisuje się jej udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. z tego powodu, że w czasie zaistnienia okoliczności faktycznych istotnych dla sprawy kierowała ona tym przedsiębiorstwem za pośrednictwem spółek zależnych należących do niej w całości lub niemalże w całości. Ogranicza się ona bowiem do twierdzenia, że odpowiedzialność, na jaką naraziła się ona w tym względzie, została przeniesiona na Areva T&D SA i na Areva T&D AG zgodnie z tak zwanym kryterium „ciągłości gospodarczej” ustalonym w ww. w pkt 61 wyrokach w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji i w sprawie Jungbunzlauer przeciwko Komisji.

74 Należy najpierw uściślić, że motyw 339 zaskarżonej decyzji, do którego odsyła motyw 357, nie może być traktowany jako stanowiący poparcie decyzji Komisji, by nie przenosić na Areva T&D SA i na Areva T&D AG odpowiedzialności za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. W motywie 339 zaskarżonej decyzji jest bowiem mowa o możliwości – w świetle zasad ustalonych w pkt 356–359 ww. w pkt 61 wyroku w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji i w pkt 132 ww. w pkt 61 wyroku w sprawie Jungbunzlauer przeciwko Komisji – przeniesienia odpowiedzialności między spółkami tej samej grupy na podstawie tak zwanego kryterium „ciągłości gospodarczej”. Komisja wskazuje w tym motywie, że fakt, iż spółka zachowuje osobowość prawną po przeniesieniu części swojej działalności na inną spółkę tej samej grupy, nie stoi na przeszkodzie temu, by uznać drugą spółkę za odpowiedzialną za naruszenia popełnione przez pierwszą spółkę. Z tego wynika, że odesłanie do motywu 339 zaskarżonej decyzji, które zostało uczynione w jej motywie 357, nie może być brane pod uwagę do celów dokonania oceny zasadności nieprzeniesienia na Areva T&D SA i na Areva T&D AG odpowiedzialności za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r.

- 75 W odpowiedzi na skargę w sprawie T-121/07 Komisja twierdzi, że w zaskarżonej decyzji ograniczyła się do zastosowania reguł, które wynikają z zasady osobistej odpowiedzialności (zob. pkt 65 powyżej). Z motywów 357 i 358 zaskarżonej decyzji, których treść została streszczona w pkt 72 powyżej, wynika bowiem, że udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. został przypisany Alstom z tego powodu, że w czasie zaistnienia okoliczności faktycznych istotnych dla sprawy kierowała tym przedsiębiorstwem za pośrednictwem spółek zależnych należących do niej w całości lub niemalże w całości, które nadal istnieją w ramach grupy Alstom.
- 76 Należy zatem odpowiedzieć na pytanie, czy – jak twierdzi Alstom – odpowiedzialność za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. powinna zostać przeniesiona na Areva T&D SA i na Areva T&D AG z tego powodu, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, zostało przeniesione na ich poprzedników, to jest Kléber Eylau i Alstom (Schweiz) Services, przez GEC Alsthom SA w dniu 7 grudnia 1992 r. i przez Alstom AG (Szwajcaria) w dniu 22 grudnia 2003 r.
- 77 W tym względzie należy zauważyć, że teza broniona przez Alstom prowadziłaby do tego, że Areva T&D SA i Areva T&D AG są odpowiedzialne za naruszenie, za które osobistą odpowiedzialność należy przypisać GEC Alsthom SA i Alstom AG (Szwajcaria), które w ramach grupy Alstom były w czasie zaistnienia okoliczności faktycznych istotnych dla sprawy spółkami zależnymi posiadanymi w całości lub niemalże w całości przez Alstom lub jej poprzedników.
- 78 W takiej sytuacji tak zwane kryterium „ciągłości gospodarczej” może zostać zastosowane jedynie w takim zakresie, w jakim Alstom nie ponosi już odpowiedzialności za prowadzenie przedsiębiorstwa, o którym mowa, wskutek operacji restrukturyzacyjnych przeprowadzonych w ramach grupy Alstom w dniach 7 grudnia 1992 r. i 22 grudnia 2003 r. Natomiast w przypadku gdyby Alstom nigdy nie przestała kierować – za pośrednictwem swoich spółek zależnych należących do niej w całości lub niemalże w całości – przedsiębiorstwem, o którym mowa, aż do momentu przeniesienia między grupami mającego miejsce w dniu 8 stycznia 2004 r., pozostałaby ona osobiście odpowiedzialna za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r.

i Komisja nie naruszyłaby prawa, nie stosując w stosunkach między Alstom a jej spółkami zależnymi prowadzącymi działalność w sektorze T&D tak zwanego kryterium „ciągłości gospodarczej” z uwagi na wspomniane powyżej operacje restrukturyzacyjne wewnątrz grupy (zob. podobnie opinia rzecznika generalnego J. Mischa przedstawiona w sprawie SCA Holding przeciwko Komisji, w której zapadł ww. w pkt 65 wyrok z dnia 16 listopada 2000 r., Rec. s. I-10104, pkt 26).

- 79 Z uwagi na wszystkie wymienione powyżej powody przed orzeczeniem w przedmiocie omawianego zastrzeżenia wskazane wydaje się udzielenie odpowiedzi na zarzuty lub zastrzeżenia skierowane przeciwko przypisaniu w art. 1 lit. b) zaskarżonej decyzji Alstom – jako spółce dominującej posiadającej 100% akcji w spółkach Alstom T&D SA i Alstom T&D AG – udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.

W przedmiocie osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziła się Alstom – jako spółka dominująca posiadająca 100% akcji w spółkach Alstom T&D SA i Alstom T&D AG – z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.

— Argumenty stron

- 80 W pierwszej części zarzutu czwartego, opartej na naruszeniu reguł przypisywania naruszeń art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, Alstom zarzuca Komisji, że w zaskarżonej decyzji przypisała jej – jako spółce dominującej posiadającej 100% akcji w spółkach Alstom T&D SA i Alstom T&D AG – udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.

- 81 W zarzucie trzecim Alstom zarzuca Komisji, że naruszyła art. 253 WE, nie uzasadniając w sposób wymagany prawem ustalenia, że naruszenie powinno zostać przypisane Alstom jako spółce dominującej posiadającej 100% akcji w spółkach Alstom T&D SA i Alstom T&D AG, mając na uwadze dowody, które dostarczyła ona w trakcie postępowania administracyjnego. Podczas rozprawy Alstom powołała się w tym względzie także na naruszenie zasady poszanowania prawa do obrony i zasady równości stron postępowania przed sądami Unii.
- 82 W ramach zarzutu siódmego Alstom podnosi naruszenie zasady poszanowania prawa do obrony i art. 27 ust. 1 rozporządzenia nr 1/2003, gdyż Komisja, aby przypisać jej – jako spółce dominującej posiadającej 100% akcji w spółkach Alstom T&D SA i Alstom T&D AG – odpowiedzialność za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., przyjęła w stosunku do niej w zaskarżonej decyzji pewne dowody faktyczne przekazane jej przez spółki grupy Areva, nie informując wcześniej Alstom, że dowody te mogą zostać wykorzystane przeciwko niej, i nie umożliwiając jej przedstawienia swojego stanowiska. To samo odnosi się do dowodów wymienionych w motywach 351 i 354 zaskarżonej decyzji dotyczących skazania Alstom SA – jednego z jej poprzedników – na podstawie decyzji francuskiej Conseil de la concurrence (rady konkurencji) z dnia 1 marca 1988 r. i okoliczności, że sześciu członków rady administracyjnej Alstom T&D SA zajmowało jednocześnie lub konsekwentnie stanowiska kierownicze w ramach Alstom SA.
- 83 Komisja kwestionuje argumenty Alstom i wnosi o oddalenie wymienionych powyżej zarzutów lub zastrzeżeń.

— Ocena Sądu

- 84 Dla celów stosowania prawa konkurencji formalna rozdzielność dwóch spółek przejawiająca się w ich odrębnych osobowościach prawnych nie jest decydująca, istotne jest

bowiem to, czy zachowują się one w jednolity sposób na rynku (zob. podobnie ww. w pkt 65 wyrok w sprawie ICI przeciwko Komisji, pkt 140). Może się zatem okazać niezbędne ustalenie, czy dwie spółki o odrębnych osobowościach prawnych tworzą jedno i to samo przedsiębiorstwo lub jednostkę gospodarczą, która przejawia jednolite zachowanie na rynku, bądź należą do takiego przedsiębiorstwa lub jednostki (ww. w pkt 63 wyrok w sprawie DaimlerChrysler przeciwko Komisji, pkt 85).

⁸⁵ A zatem zgodnie z utrwalonym orzecznictwem okoliczność, iż spółka zależna ma odrębną osobowość prawną, nie wystarcza, by wykluczyć możliwość przypisania jej zachowania spółce dominującej, w szczególności wtedy, gdy spółka zależna nie określa w sposób autonomiczny swojego zachowania na rynku, ale co do zasady stosuje wskazówki przekazywane jej przez spółkę dominującą (ww. w pkt 65 wyrok w sprawie ICI przeciwko Komisji, pkt 132, 133; ww. w pkt 64 wyrok w sprawie PVC II, pkt 960). W przypadku gdy spółka zależna nie korzysta z rzeczywistej autonomii w określaniu swojej linii postępowania na rynku, zakazy ustanowione w art. 81 ust. 1 WE mogą zostać uznane za niemające zastosowania w stosunkach między nią a jej spółką dominującą, z którą tworzy ona jednostkę gospodarczą (ww. w pkt 65 wyrok w sprawie ICI przeciwko Komisji, pkt 134; wyrok Sądu z dnia 12 stycznia 1995 r. w sprawie T-102/92 Viho przeciwko Komisji, Rec. s. II-17, pkt 51).

⁸⁶ W tym kontekście co do zasady do Komisji należy wykazanie, że spółka dominująca rzeczywiście wywierała decydujący wpływ na zachowanie swojej spółki zależnej na rynku, i to na podstawie wszystkich okoliczności faktycznych, w tym w szczególności ewentualnych uprawnień kierowniczych wykonywanych przez spółkę dominującą w stosunku do jej spółki zależnej (zob. wyrok Sądu z dnia 27 września 2006 r. w sprawie T-314/01 Avebe przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-3085, pkt 136 i przytoczone tam orzecznictwo). Tymczasem z utrwalonego orzecznictwa Trybunału i Sądu wynika, że Komisja może rozsądnie domniemywać, że spółka zależna, której kapitał należy w 100% do jej spółki dominującej, stosuje zasadniczo wskazówki, które są jej przez nią udzielane i że to domniemanie odpowiedzialności oznacza, że Komisja nie jest zobowiązana do sprawdzenia, czy spółka dominująca rzeczywiście wykonywała te uprawnienia kierownicze w stosunku do swojej spółki zależnej. Jeżeli Komisja w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów oświadcza, że zamierza uznać spółkę

dominującą za osobiście odpowiedzialną za naruszenie popełnione przez jej spółkę zależną, powołując się na domniemanie odpowiedzialności wynikające z posiadania przez spółkę dominującą całego kapitału spółki zależnej, do spółki dominującej, która zamierza zakwestionować przypisaną jej odpowiedzialność, należy przedłożenie w toku postępowania administracyjnego lub najpóźniej przed sądem Unii wystarczających środków dowodowych w celu obalenia tego domniemania poprzez wykazanie, że mimo posiadania przez spółkę dominującą całego kapitału spółki zależnej to spółka zależna określała w sposób rzeczywiste autonomiczny swoją linię postępowania na rynku (zob. wyrok Sądu z dnia 27 września 2006 r. w sprawie T-330/01 Akzo Nobel przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-3389, pkt 82, 83 i przytoczone tam orzecznictwo).

87 W decyzji stwierdzającej naruszenie Komisja powinna być w stanie uwzględnić odpowiedzi zainteresowanych przedsiębiorstw na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów. W związku z tym musi ona mieć możliwość nie tylko przyjęcia lub odrzucenia argumentów tych przedsiębiorstw, ale także przeprowadzenia własnej analizy przedstawionych przez nie okoliczności faktycznych albo w celu wycofania zarzutów, które okazały się bezzasadne, albo w celu korekty lub uzupełnienia zarówno pod względem faktycznym, jak i prawnym swej argumentacji na poparcie zarzutów, które podtrzymuje (wyrok Sądu z dnia 15 marca 2006 r. w sprawie T-15/02 BASF przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-497, pkt 93; zob. także podobnie wyroki Trybunału: z dnia 15 lipca 1970 r. w sprawie 41/69 ACF Chemiefarma przeciwko Komisji, Rec. s. 661, pkt 91, 92; z dnia 16 grudnia 1975 r. w sprawach połączonych od 40/73 do 48/73, 50/73, od 54/73 do 56/73, 111/73, 113/73 i 114/73 Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, Rec. s. 1663, pkt 437, 438; z dnia 29 października 1980 r. w sprawach połączonych od 209/78 do 215/78 i 218/78 van Landewyck i in. przeciwko Komisji, Rec. s. 3125, pkt 68).

88 W odniesieniu do obowiązku uzasadnienia ciężącego na Komisji zwłaszcza wtedy, gdy wydaje decyzję stwierdzającą naruszenie reguł konkurencji, należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem zarzut dotyczący braku lub niewystarczającego charakteru uzasadnienia musi zostać odróżniony od zarzutu dotyczącego niedokładności uzasadnienia decyzji (ze względu na błąd co do okoliczności faktycznych lub błąd w ocenie prawnej). Ten ostatni aspekt wchodzi w zakres badania zgodności z prawem istoty decyzji, a nie naruszenia istotnych wymogów proceduralnych, i w związku z tym nie może stanowić naruszenia art. 253 WE (zob. podobnie wyroki Trybunału: z dnia 2 kwietnia 1998 r. w sprawie C-367/95 P Komisja przeciwko

Sytraval i Brink's France, Rec. s. I-1719, pkt 67, 72; z dnia 30 marca 2000 r. w sprawie C-265/97 P VBA przeciwko Florimex i in., Rec. s. I-2061, pkt 114; z dnia 2 października 2003 r. w sprawach połączonych C-172/01 P, C-175/01 P, C-176/01 P i C-180/01 P International Power i in. przeciwko NALOO, Rec. s. I-11421, pkt 145; wyrok Sądu z dnia 7 listopada 1997 r. w sprawie T-84/96 Cipeke przeciwko Komisji, Rec. s. II-2081, pkt 47). Jako istotny wymóg proceduralny uzasadnienie wymagane przez art. 253 WE powinno być dostosowane do charakteru rozpatrywanego aktu i powinno przedstawiać w sposób jasny i jednoznaczny rozumowanie instytucji, która wydała akt, umożliwiając zainteresowanym zapoznanie się z podstawami podjętej decyzji w celu podjęcia obrony przysługujących im praw, a właściwemu sądowi – dokonanie jej kontroli (wyrok Trybunału z dnia 18 września 2003 r. w sprawie C-338/00 P Volkswagen przeciwko Komisji, Rec. s. I-9189, pkt 124). Zgodnie z art. 253 WE Komisja jest wprawdzie zobowiązana wymienić okoliczności faktyczne i prawne, na których opiera się uzasadnienie decyzji, i przytoczyć rozważania prawne, które skłoniły ją do jej wydania, ale postanowienie to nie wymaga, by przedyskutowała ona wszystkie kwestie faktyczne i prawne, które były roztrząsane w trakcie postępowania administracyjnego (wyroki Trybunału: z dnia 17 stycznia 1984 r. w sprawach połączonych 43/82 i 63/82 VBVB i VBBB przeciwko Komisji, Rec. s. 19, pkt 22; z dnia 11 lipca 1989 r. w sprawie 246/86 Belasco i in. przeciwko Komisji, Rec. s. 2117, pkt 55; ww. wyrok w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji, pkt 127). Wymóg uzasadnienia należy oceniać w odniesieniu do konkretnej sytuacji, w szczególności do treści aktu, charakteru przywołanych powodów, a także interesu, jaki w uzyskaniu wyjaśnień mogą mieć adresaci aktu lub inne osoby, których dotyczy on bezpośrednio i indywidualnie (zob. ww. w pkt 63 wyrok w sprawie Komisja przeciwko Sytraval i Brink's France i przytoczone tam orzecznictwo).

⁸⁹ Przytoczone powyżej orzecznictwo ma zastosowanie przez analogię do decyzji Komisji stwierdzających naruszenie art. 53 ust. 1 porozumienia EOG.

⁹⁰ W niniejszym przypadku w pkt 331 i 337 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja oświadczyła, że zamierza uznać Alstom za solidarnie odpowiedzialną wraz z Areva T&D SA i Areva T&D AG za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., opierając się przy tym na domniemaniu odpowiedzialności wynikającym

z posiadania całego kapitału spółek zależnych przez ich spółkę dominującą (zob. pkt 86 powyżej).

- ⁹¹ Z motywów 335, 348–356 i 358 zaskarżonej decyzji wynika, że aby uznać Alstom za solidarnie odpowiedzialną wraz z Areva T&D SA za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., Komisja oparła się ostatecznie nie tylko na domniemaniu odpowiedzialności wynikającym z posiadania całego kapitału spółek zależnych przez ich spółkę dominującą, ale także na dowodach faktycznych przedłożonych w trakcie postępowania administracyjnego. W motywie 351 zaskarżonej decyzji Komisja odwołała się zatem do decyzji francuskiej Conseil de la concurrence z dnia 1 marca 1988 r., w której na Alstom nałożona została grzywna na podstawie francuskiego prawa konkurencji za praktyki polegające na fałszowaniu ofert dotyczących także sprzętu elektrycznego (transformatorów średniego napięcia). W motywie 353 zaskarżonej decyzji odwołała się ona również do własnych dowodów dostarczonych przez Alstom, które miały na celu wykazanie, że w ramach grupy Alstom organizacja operacyjna miała prymat nad strukturą prawną i że tak jak w sektorze T&D działalnością w zakresie projektów RIG kierowały na najwyższym szczeblu Alstom i jej poprzednicy. Wreszcie w motywach 354 i 355 zaskarżonej decyzji Komisja odwołała się do dowodów dostarczonych przez spółki grupy Areva umożliwiających zidentyfikowanie sześciu członków rady administracyjnej Alstom T&D SA, którzy jednocześnie lub konsekwentnie byli członkami rady administracyjnej „spółek wiodących” grupy Alstom przed styczniem 2004 r., a nawet zajmowali stanowisko dyrektora generalnego.

- ⁹² Alstom nie kwestionuje oceny faktów zawartej w zaskarżonej decyzji, zgodnie z którą Alstom T&D SA i Alstom T&D AG były spółkami zależnymi, w których posiadała ona 100% akcji w okresie od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. Wbrew temu, co utrzymuje Alstom, same te stwierdzenia uprawniały Komisję do przyjęcia domniemania, że Alstom T&D SA i Alstom T&D AG nie określały swojej linii

postępowania na rynku w autonomiczny sposób w stosunku do Alstom i że te spółki stanowiły zatem z Alstom jedno i to samo przedsiębiorstwo w rozumieniu prawa konkurencji. Zgodnie z orzecznictwem przytoczonym w pkt 86 powyżej do Alstom, która twierdziła, że jej spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D określały w autonomiczny sposób swoje zachowanie na rynku w rozpatrywanym okresie, należało zatem obalenie domniemania odpowiedzialności wynikającego z posiadania całego kapitału spółek zależnych przez ich spółkę dominującą poprzez przedłożenie wystarczających środków dowodowych w tym zakresie.

- 93 W pkt 90–150 swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów Alstom utrzymywała, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, odpowiadało „sektorowi T&D” grupy Alstom i że w zakresie, w jakim sektor ten określał swoje własne zachowanie na rynku w niezależny sposób, jedynie operacyjne spółki zależne odpowiadające za ten sektor mogły zostać uznane za odpowiedzialne za to zachowanie. Zdaniem Alstom dychotomia istniejąca w ramach grupy Alstom między organizacją operacyjną a strukturą prawną potwierdza brak związku między powiązaniem kapitałowymi i zachowaniami na rynku poszczególnych działów i ich działalnością, które to działy funkcjonowały i podejmowały swoje decyzje w całkowicie zdecentralizowany i autonomiczny sposób. Alstom, jako spółka dominująca grupy Alstom, nie miała środków – w postaci personelu, organizacji i specjalistycznej wiedzy – do tego, by wpływać w decydujący sposób na politykę handlową swoich działów. Ograniczała się ona zatem do decydowania i kontrolowania za pośrednictwem swojego komitetu wykonawczego globalnej strategii i celów finansowych, które miały być realizowane przez te działy, ryzyka biznesowego związanego z ich działalnością oraz decyzji operacyjnych spółek zależnych odpowiadających za to ryzyko, w sytuacji gdy mogły one spowodować powstanie ryzyka finansowego dla całej grupy Alstom. „Sektor T&D” grupy Alstom opracowywał zatem swoje własne reguły, określając sposób, w jaki poszczególne rodzaje działalności handlowej miały być ustrukturyzowane i zarządzane. Jeśli chodzi w szczególności o prowadzenie działalności w zakresie RIG, rola Alstom ograniczała się do zatwierdzania w ramach komitetu wykonawczego i na podstawie związanych informacji propozycji ofert dotyczących projektów RIG przekraczających określony próg lub wiążących się z pewnym „istotnym ryzykiem” dla grupy Alstom. W tym kontekście było absolutnie niemożliwe, by Alstom, zważywszy na ograniczone informacje handlowe, które były jej udostępniane, mogła stwierdzić udział części „sektora T&D” grupy Alstom w naruszeniu. Kilka osób uczestniczących w działalności w zakresie RIG i wchodzących w skład operacyjnych spółek zależnych

odpowiadających za tę działalność, to jest Alstom T&D SA i Alstom T&D AG, które brały udział w spotkaniach kartelu, działały bez wiedzy Alstom i zarządzających nią osób.

- ⁹⁴ Na poparcie swojej argumentacji w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów Alstom przedłożyła różne dokumenty, które zostały także włączone do akt sprawy T-121/07 i w odniesieniu do których został uwzględniony wniosek o zachowanie poufności (zob. pkt 19 i 38 powyżej). Chodzi o „Information Memorandum” (memorandum informacyjne) sporządzone w marcu 2003 r. w związku ze sprzedażą „sektora T&D” grupy Alstom grupie Areva, kopię wewnętrznych instrukcji tego sektora dostępnych od 1999 r. na stronie internetowej grupy Alstom, „e-Book” (książkę elektroniczną) Alstom, dwa blankiety zatwierdzenia ofert na projekty RIG oraz wreszcie o kopię protokołów wszystkich spotkań komitetu wykonawczego grupy Alstom, które to spotkania odbyły się między początkiem 1999 r. i końcem 2003 r.
- ⁹⁵ W motywie 348 zaskarżonej decyzji Komisja stwierdziła, że w pkt 90–150 odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, jak streszczono w motywach 345–347 zaskarżonej decyzji, Alstom nie przedstawiła istotnych wyjaśnień ani przekonujących argumentów, które umożliwiłyby wyciągnięcie wniosku, że nie była ona w stanie wywierać decydującego wpływu na politykę handlową swoich spółek zależnych prowadzących działalność w sektorze T&D.
- ⁹⁶ Strony nie zgadzają się, po pierwsze, co do kwestii, czy Komisja uzasadniła w sposób wymagany prawem odrzucenie dowodów dostarczonych przez Alstom w trakcie postępowania administracyjnego jako niemających wystarczającej wartości dowodowej.

97 W motywach 350–356 zaskarżonej decyzji Komisja przedstawiła szczegółowo powody, dla czego uważała, że dowody dostarczone przez Alstom w trakcie postępowania administracyjnego nie miały wystarczającej wartości dowodowej, w szczególności w świetle przeciwnych dowodów przedstawionych przez spółki grupy Areva. W motywach 350–353 zaskarżonej decyzji Komisja stwierdziła, że przeniesienie funkcji handlowych na szczebel „sektora T&D” lub działalności w zakresie RIG grupy Alstom nie mogło zwolnić Alstom z odpowiedzialności, jako że ona sama przyznała, że w czasie popełnienia naruszenia musiała zatwierdzić każdą propozycję oferty dotyczącej projektów RIG przekraczającą określony próg lub wiążącą się z pewnym „istotnym ryzykiem” dla grupy Alstom. Mając na uwadze znaczną grzywnę nałożoną na Alstom przez francuską Conseil de la concurrence w decyzji z dnia 1 marca 1988 r., nieprawdopodobne było, by Alstom nie zidentyfikowała naruszenia prawa konkurencji jako istotnego ryzyka uzasadniającego wzmożoną czujność. Ponadto dowody dostarczone przez Alstom w celu wykazania prymatu – w ramach grupy Alstom – organizacji operacyjnej nad strukturą prawną miały także na celu wykazanie, że za pośrednictwem dyrektorów operacyjnych „sektora T&D” grupy Alstom, którzy wchodziłi w jej skład i zdawali jej rachunek, Alstom wywierała decydujący wpływ na działalność w zakresie RIG swoich spółek zależnych aktywnych w sektorze T&D. W motywach 354–356 zaskarżonej decyzji Komisja uznała ponadto, że mało wiarygodne jest twierdzenie Alstom, jakoby zarządzające nią osoby nie były poinformowane o udziale przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu, zważywszy na dowody dostarczone przez spółki grupy Areva, które świadczą o tym, że wiele osób zajmowało jednocześnie lub konsekwentnie stanowiska kierownicze w ramach Alstom lub spółek wiodących oraz w spółkach zależnych grupy Alstom, i mając na uwadze okoliczność, że różne spółki zależne, które wykonywały kolejno działalność w zakresie RIG w ramach grupy Alstom, zawsze należały – bezpośrednio lub pośrednio – w 100% do Alstom lub jej poprzedników.

98 Wprawdzie Alstom słusznie zauważa, że w motywach 350–356 zaskarżonej decyzji Komisja nie przedyskutowała szczegółowo wszystkich okoliczności faktycznych i prawnych, które Alstom przedstawiła w trakcie postępowania administracyjnego, jednak nie zmienia to faktu, że zaskarżona decyzja zawiera wystarczające uzasadnienie

umożliwiającej jej zrozumienie, że Komisja uważała, że przedstawione przez Alstom dowody nie miały wartości dowodowej i że w związku z tym instytucja ta uznała Alstom za osobiście odpowiedzialną za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. Podnoszony brak uzasadnienia nie przeszkodził bowiem Alstom w niniejszym przypadku w przedstawieniu Sądowi swojej argumentacji, zgodnie z którą okoliczności faktyczne i prawne przedstawione przez nią w trakcie postępowania administracyjnego świadczą o tym, że jej spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D określały w autonomiczny sposób swoje zachowanie na rynku w rozpatrywanym okresie i że w związku z tym domniemanie odpowiedzialności wynikające z posiadania całego kapitału spółek zależnych przez ich spółkę dominującą zostało obalone przed Komisją. Podobnie podnoszony brak uzasadnienia nie stoi na przeszkodzie temu, by Sąd dokonał kontroli zgodności z prawem zaskarżonej decyzji w zakresie, w jakim Komisja opiera się w niej na wspomnianym domniemaniu, aby przypisać naruszenie Alstom.

- 99 Wobec powyższego należy oddalić jako bezzasadne zastrzeżenie oparte na naruszeniu obowiązku uzasadnienia, które to zastrzeżenie zostało sformułowane w ramach zarzutu trzeciego podniesionego przez Alstom.
- 100 W zakresie, w jakim podczas rozprawy Alstom starała się rozszerzyć zastrzeżenia, które pierwotnie sformułowała w odniesieniu do tego aspektu zaskarżonej decyzji, powołując się na naruszenie zasady poszanowania prawa do obrony i zasady równości stron postępowania przed sądami Unii, przedstawiła ona nowe zarzuty, których nie oparła na okolicznościach prawnych i faktycznych ujawnionych dopiero w toku postępowania. Zgodnie z art. 48 § 2 akapit pierwszy regulaminu postępowania takie zarzuty należy odrzucić jako niedopuszczalne.
- 101 Strony nie zgadzają się, po drugie, co do kwestii, czy dowody dostarczone przez Alstom w pkt 90–150 jej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, jak zostały one streszczone w motywach 345–347 zaskarżonej decyzji, oraz dokumenty

przedłożone na poparcie tej odpowiedzi były w stanie obalić domniemanie odpowiedzialności wynikające z posiadania całego kapitału spółki zależnej przez spółkę dominującą i wykazać, że mimo tego posiadania Alstom T&D SA i Alstom T&D AG określały w czasie popełnienia naruszenia swoje zachowanie na rynku w autonomiczny sposób w stosunku do ich spółki dominującej.

- ¹⁰² Tytułem wstępu należy zauważyć, że dokumenty przedłożone przez Alstom na poparcie jej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów udowadniają istnienie prymatu organizacji operacyjnej nad strukturą prawną w ramach grupy Alstom. W świetle tych dowodów same strony zgodnie uznają, że w ramach grupy Alstom organizacja działów lub sektorów operacyjnych miała prymat nad strukturą prawną. „E-Book” przedłożona przez Alstom, która zawiera instrukcje i założenia ogólnej polityki grupy Alstom zdefiniowane przez dyrektora generalnego Alstom, potwierdza w swoim pkt 3.1,1 akapit trzeci, że „[poufne]”¹. W szczególności z pkt 1.4 „Information Memorandum” wynika, że przed jego przeniesieniem do grupy Areva sektor T&D „[poufne]”, w ramach grupy Alstom, w związku z czym „[poufne]”. Z uwagi na to strony nie mogą skutecznie kwestionować tego, że w rozpatrywanych okresach, to jest w okresie od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i w okresie od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., Alstom T&D SA i Alstom T&D AG kontrolowały elementy materialne i ludzkie uczestniczące w działalności w zakresie RIG, które w niniejszym przypadku odpowiadają przedsiębiorstwu, o którym mowa (zob. pkt 71 powyżej; zob. także podobnie opinia rzecznika generalnego J. Kokott w ww. w pkt 65 sprawie ETI i in., pkt 31). Wobec tego kwestia ustalania polityki realizowanej przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, we wskazanych powyżej okresach nie może zostać oddzielona od kwestii ustalania polityki realizowanej przez Alstom T&D SA i Alstom T&D AG w tych samych okresach.

1 – Dane poufne zostały ukryte.

103 Ponadto dokumenty przedłożone przez Alstom nie pozwalają ustalić, czy „sektor T&D” grupy Alstom i w jego ramach działalność w zakresie RIG były prowadzone w sposób całkowicie zdecentralizowany i autonomiczny w ramach grupy Alstom. Natomiast dokumenty te świadczą o tym, że dyrekcja grupy Alstom, za którą odpowiedzialność ponosiła Alstom, uczestniczyła w definiowaniu linii postępowania na rynku w odniesieniu do „sektora T&D” grupy Alstom i jego poszczególnych gałęzi działalności, i że stale kontrolowała ona przestrzeganie tej linii postępowania przez wspomniany sektor i jego poszczególne gałęzie działalności.

104 „E-Book” opisuje w pkt 3.1,2.1 i 3.1,2.2 organizację dyrekcji grupy Alstom. [*poufne*].

105 [*poufne*].

106 [*poufne*].

107 [*poufne*].

108 [*poufne*].

109 [*poufne*].

- 110 W świetle powiązań organizacyjnych, gospodarczych i prawnych, na które wskazują dowody przedłożone przez Alstom w trakcie postępowania administracyjnego, między z jednej strony dyrekcją grupy Alstom, będącą pod egidą Alstom, a z drugiej strony działalnością w zakresie RIG tej grupy wykonywaną w tamtym okresie przez Alstom T&D SA i Alstom T&D AG za pośrednictwem „sektora T&D”, Komisja mogła słusznie uznać w zaskarżonej decyzji, że te dowody nie umożliwiały obalenia domniemania odpowiedzialności wynikającego z posiadania całego kapitału spółek zależnych przez ich spółkę dominującą. Wobec tego Komisja w zaskarżonej decyzji słusznie przypisała osobiście Alstom odpowiedzialność za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.
- 111 Powyższy wniosek w zakresie, w jakim z niego wynika po pierwsze, że Alstom nigdy nie przestała – za pośrednictwem spółek zależnych należących do niej w całości lub niemalże w całości – kierować przedsiębiorstwem, o którym mowa, aż do momentu przeniesienia między grupami mającego miejsce w dniu 8 stycznia 2004 r., i po drugie, że Alstom pozostała z tego tytułu osobiście odpowiedzialna aż do tej daty za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w stwierdzonym naruszeniu, pozwała ponadto odpowiedzieć na zastrzeżenie oparte na naruszeniu prawa wynikającym z niezastosowania tak zwanego kryterium „ciągłości gospodarczej” w świetle operacji restrukturyzacyjnych wewnątrz grupy przeprowadzonych w dniu 7 grudnia 1992 r. i 22 grudnia 2003 r. (zob. pkt 79 powyżej) i oddalić to zastrzeżenie jako nieistotne dla sprawy z uwagi na stosunki istniejące między Alstom i jej spółkami zależnymi prowadzącymi działalność w sektorze T&D.
- 112 Wreszcie powyższy wniosek pozwała oddalić jako bezzasadne zastrzeżenie podniesione w ramach zarzutu siódmego, oparte na naruszeniu zasady poszanowania prawa do obrony w odniesieniu do pewnych dodatkowych dowodów przytoczonych przez Komisję w zaskarżonej decyzji na wzmocnienie domniemania odpowiedzialności wynikającego z posiadania całego kapitału spółki zależnej przez spółkę dominującą (zob. pkt 91 powyżej). Po pierwsze, naruszenie zasady poszanowania prawa do obrony może występować jedynie wówczas, gdy na skutek uchybienia popełnionego przez Komisję możliwe jest, iż prowadzone przez nią postępowanie administracyjne mogło doprowadzić do odmiennego rezultatu (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 2 października 2003 r. w sprawie C-194/99 P Thyssen Stahl przeciwko Komisji, Rec.

s. I-10821, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo). Po drugie, Alstom nie udowodniła, że mogłaby lepiej zorganizować swoją obronę, gdyby wiedziała w trakcie postępowania administracyjnego, że Komisja zamierza przytoczyć dodatkowe dowody na wzmocnienie domniemania odpowiedzialności wynikającego z posiadania całego kapitału spółek zależnych przez ich spółkę dominującą (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Thyssen Stahl przeciwko Komisji, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo).

W przedmiocie przeniesienia na spółki grupy Areva osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziła się Alstom z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. w świetle przeniesienia tego przedsiębiorstwa na grupę Areva

— Argumenty stron

¹¹³ W ramach drugiej części zarzutu czwartego opartej na naruszeniu prawa Alstom zarzuca Komisji, że w zaskarżonej decyzji nie przeniosła na spółki grupy Areva odpowiedzialności, na jaką naraziła się ona z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., w świetle przeniesienia między grupami mającego miejsce w dniu 8 stycznia 2004 r.

¹¹⁴ Zdaniem Alstom Komisja naruszyła prawo przy stosowaniu reguł przypisania naruszenia art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, przypisując jej odpowiedzialność za naruszenie popełnione przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, w okresie od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., mimo że na podstawie umowy przeniesienia zawartej w dniu 25 września 2003 r. większość aktywów, pasywów, pracowników

i zobowiązań „sektora T&D” grupy Alstom została przegrupowana w ramach T&D Holding Etranger, która została przeniesiona ze skutkiem od dnia 8 stycznia 2004 r. na grupę Areva i przyjęła firmę Areva T&D Holding, która posiadała cały kapitał spółek Areva T&D SA i Areva T&D AG (zwanymi uprzednio odpowiednio Alstom T&D SA i Alstom T&D AG). Dowody zawarte w piśmie z dnia 4 grudnia 2006 r. dotyczącym ustalenia osób prawnych, których dotyczyły sporne okoliczności faktyczne (zob. pkt 26 powyżej), które to pismo figuruje w aktach sprawy T-121/07, wskazują na to, że wszystkie aktywa, pracownicy i pasywa „sektora T&D” grupy Alstom zostały przeniesione na grupę Areva. Wyjaśnia to ustanowienie gwarancji za zobowiązania w umowie przeniesienia z tytułu zobowiązań zaciągniętych przez „sektor T&D” w przeszłości. W związku z tym odpowiedzialność za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do całego okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. powinna być zostać przypisana wyłącznie spółkom grupy Areva.

115 Komisja kwestionuje argumenty Alstom i wnosi o oddalenie omawianego zastrzeżenia.

— Ocena Sądu

116 Jak wynika z orzecznictwa przypomnianego w pkt 65 powyżej, co do zasady to osoba kierująca przedsiębiorstwem w chwili, gdy uczestniczyło ono w naruszeniu, powinna za nie odpowiadać, nawet jeżeli w momencie wydania decyzji stwierdzającej naruszenie odpowiedzialność za prowadzenie tego przedsiębiorstwa ponosi inna osoba.

- 117 W niniejszym przypadku Komisja przyjęła osobistą odpowiedzialność Alstom za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., solidarną odpowiedzialność Alstom i Areva T&D SA w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. oraz solidarną odpowiedzialność Alstom i Areva T&D AG w odniesieniu do okresu od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. W trakcie tych okresów można było zasadnie uznać – jak zauważono w pkt 110 i 111 powyżej – że Alstom kierowała tym przedsiębiorstwem za pośrednictwem Alstom T&D SA i Alstom T&D AG – należących do niej w 100% spółek zależnych, które prowadziły działalność w zakresie RIG.
- 118 Strony nie kwestionują tego, że od dnia 8 stycznia 2004 r. zgodnie z postanowieniami umowy przeniesienia Alstom straciła kontrolę nad Alstom T&D SA i Alstom T&D AG. Począwszy od tej daty nie ponosiła ona już zatem odpowiedzialności za prowadzenie przedsiębiorstwa, o którym mowa.
- 119 Wobec powyższego Komisja była uprawniona do przypisania odpowiedzialności za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. osobie, która za pośrednictwem należących do niej w 100% spółek zależnych kierowała tym przedsiębiorstwem. Nie naruszyła ona zatem prawa, przypisując Alstom osobistą odpowiedzialność za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i powstrzymując się od przeniesienia tej odpowiedzialności na spółki grupy Areva z tego jedynie powodu, że spółki te ponoszą odpowiedzialność za prowadzenie przedsiębiorstwa, o którym mowa, od dnia 9 stycznia 2004 r.
- 120 Należy zatem oddalić omawiane zastrzeżenie.

W przedmiocie osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziły się Areva T&D SA i Areva T&D AG z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresów trwających odpowiednio od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.

— Argumenty stron

¹²¹ W pierwszej części zarzutu pierwszej spółki grupy Areva twierdzą, że Komisja naruszyła w zaskarżonej decyzji spoczywający na niej obowiązek uzasadnienia, gdyż uzasadniła w sposób sprzeczny, a w każdym razie niewystarczający przypisanie spółkom Areva T&D SA i Areva T&D AG udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresów trwających odpowiednio od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. Komisja zaprzeczyła sama sobie w motywach 368 i 369 zaskarżonej decyzji w związku z orzecznictwem przytoczonym w motywie 337, uznając z jednej strony, że Alstom wywierała decydujący wpływ na należące do niej w 100% spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D w trakcie okresów trwających odpowiednio od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., z drugiej strony zaś, że te same spółki zależne działały w autonomiczny sposób na rynku w trakcie wskazanych okresów. W każdym razie w opinii spółek grupy Areva Komisja nie uzasadniła w sposób wymagany prawem stwierdzenia, że wspomniane spółki zależne działały w autonomiczny sposób na rynku w rozpatrywanych okresach.

¹²² Co więcej, w ramach pierwszej części zarzutu drugiego i drugiej części zarzutu czwartego spółki grupy Areva zarzucają, że w zaskarżonej decyzji Komisja naruszyła zasadniczo reguły przypisywania naruszeń, które wynikają z art. 81 ust. 1 WE i z art. 53 porozumienia EOG, jako że nie przypisała ona wyłącznej odpowiedzialności za udział

przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu Alstom, która kierowała tym przedsiębiorstwem w momencie popełnienia naruszenia.

- ¹²³ Wreszcie w ramach drugiej części zarzutu drugiego spółki grupy Areva utrzymują zasadniczo, że Komisja naruszyła w zaskarżonej decyzji ogólną zasadę pewności prawa, jako że przypisała osobistą odpowiedzialność za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do rozpatrywanych okresów spółkom Areva T&D SA i Areva T&D AG, które kierowały tym przedsiębiorstwem w momencie stwierdzenia naruszenia. Komisja zastosowała bowiem w zaskarżonej decyzji nową politykę represyjną do naruszenia popełnionego przed wydaniem tej decyzji.
- ¹²⁴ Komisja kwestionuje argumenty spółek grupy Areva i wnosi o oddalenie wymienionych powyżej zarzutów lub zastrzeżeń.

— Ocena Sądu

- ¹²⁵ W pierwszej kolejności należy zbadać pierwszą część zarzutu pierwszego podniesionego przez spółki grupy Areva, opartą na naruszeniu obowiązku uzasadnienia, które wiąże się z naruszeniem istotnego wymogu formalnego (zob. pkt 88 powyżej).
- ¹²⁶ Jak już przedstawiono w pkt 88 powyżej, aby uczynić zadość wymogom art. 253 WE, indywidualne decyzje Komisji muszą umożliwiać zainteresowanym zapoznanie się z podstawami podjętej decyzji w celu podjęcia obrony przysługujących im praw, a sądowi Unii – dokonanie jej kontroli. W związku z tym ich uzasadnienie nie może

być wewnętrznie sprzeczne i niewystarczające (zob. podobnie i przez analogię wyrok Trybunału z dnia 8 lutego 2007 r. w sprawie C-3/06 P Groupe Danone przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-1331, pkt 45, 46).

¹²⁷ W motywach 333–339 zaskarżonej decyzji, odsyłając do orzecznictwa Trybunału i Sądu, Komisja wskazała reguły przypisywania naruszeń art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, które zastosowała w zaskarżonej decyzji. Z motywów 368 i 369 wynika, że aby uznać Areva T&D SA i Areva T&D AG za osobiście odpowiedzialne, solidarnie z Alstom, za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresów trwających odpowiednio od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., Komisja wzięła przede wszystkim pod rozwagę to, że Areva T&D SA i Areva T&D AG pod swoim ówczesnymi nazwami uczestniczyły bezpośrednio w naruszeniu. Komisja uwzględniła zatem okoliczność, że – jak stwierdzono w motywach 20, 21, 357, 358, 366 i 367 zaskarżonej decyzji – ponosiły one bezpośrednią odpowiedzialność za przedsiębiorstwo, o którym mowa, w momencie, gdy uczestniczyło ono w naruszeniu. Następnie Komisja podniosła, że Areva T&D SA i Areva T&D AG pod swoimi ówczesnymi nazwami tworzyły jednostkę gospodarczą z Alstom, która posiadała w nich 100% akcji i która ustalała co do zasady ich linię postępowania na rynku. W związku z tym Komisja uznała, że zgodnie z zasadą osobistej odpowiedzialności (zob. pkt 65 powyżej) Areva T&D SA i Areva T&D AG powinny zostać uznane za osobiście odpowiedzialne, solidarnie z Alstom, za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresów trwających odpowiednio od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.

¹²⁸ W motywach 357 i 366–367 zaskarżonej decyzji Komisja odwołuje się wprawdzie do osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziły się dawne spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D grupy Alstom, nie wspomina ona jednak o autonomicznym zachowaniu tych spółek zależnych w stosunku do ich dawnej spółki dominującej, to jest Alstom. W niniejszym przypadku tego rodzaju okoliczność nie może zostać ustalona – nawet w dorozumiany sposób – przez odesłanie do orzecznictwa przytoczonego w motywie 337 zaskarżonej decyzji, ponieważ w motywie 369

tej samej decyzji Komisja wyraźnie wskazała, że w trakcie rozpatrywanych okresów Areva T&D SA i Areva T&D AG pod swoim ówczesnymi nazwami „nie mogły podejmować decyzji w autonomiczny sposób”.

- 129 Z powyższego wynika, że wyłączna odpowiedzialność, na jaką naraziła się Alstom z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. jako podmiot kierujący tym przedsiębiorstwem, została uzasadniona w zaskarżonej decyzji w sposób wymagany prawem i niezawierający sprzeczności. W związku z tym należy oddalić jako bezzasadną pierwszą część zarzutu pierwszego spółek grupy Areva opartą na naruszeniu obowiązku uzasadnienia.
- 130 W drugiej kolejności należy zbadać obie części zarzutu drugiego i drugą część zarzutu czwartego podniesione przez spółki grupy Areva, w których krytykują one co do istoty przypisanie Areva T&D SA i Areva T&D AG udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresów trwających odpowiednio od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.
- 131 Należy przypomnieć, że zasada niedziałania wstecz przepisów prawa karnego jest zasadą wspólną wszystkim systemom prawa państw członkowskich, której to zasadzie poświęcony jest również art. 7 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „EKPC”), i która stanowi nierozdzielalną część ogólnych zasad prawa, nad których przestrzeganiem czuwa sąd Unii (wyroki Trybunału: z dnia 10 lipca 1984 r. w sprawie 63/83 Kirk, Rec. s. 2689, pkt 22; z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawach połączonych C-189/02 P, C-202/02 P, od C-205/02 P do C-208/02 P i C-213/02 P Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-5425, pkt 202; wyroki Sądu: z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-23/99 LR AF 1998 przeciwko Komisji, Rec. s. II-1705, pkt 219; z dnia 9 lipca 2003 r. w sprawie T-220/00 Cheil Jedang przeciwko Komisji, Rec. s. II-2473, pkt 43).

- 132 Nawet jeśli z art. 15 ust. 4 rozporządzenia nr 17 i z art. 23 ust. 5 rozporządzenia nr 1/2003 wynika, że decyzje Komisji nakładające grzywny za naruszenie prawa konkurencji nie mają charakteru karnoprawnego, nie zmienia to faktu, że Komisja jest zobowiązana przestrzegać ogólnych zasad prawa Unii, a w szczególności zasady niedziałania prawa wstecz, we wszystkich postępowaniach administracyjnych mogących prowadzić do nałożenia sankcji na podstawie prawa konkurencji (ww. w pkt 131 wyrok w sprawie Cheil Jedang przeciwko Komisji, pkt 44).
- 133 Wspomniany powyżej obowiązek przestrzegania ogólnych zasad prawa Unii wymaga, aby reguły przypisywania osobom fizycznym i prawnym naruszeń prawa konkurencji odpowiadały regułom przewidzianym w czasie, w którym doszło do popełnienia naruszenia (zob. analogicznie w odniesieniu do reguł mających zastosowanie do sankcji z tytułu naruszeń ww. w pkt 131 wyroki: w sprawach połączonych Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 202; w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 221; w sprawie Cheil Jedang przeciwko Komisji, pkt 45). Wprawdzie zasada niedziałania prawa wstecz nie zakazuje stopniowego wyjaśniania reguł przypisywania naruszeń, ale sprzeciwia się retroaktywnemu stosowaniu nowej wykładni tych reguł, której wyniku nie można było rozsądnie przewidzieć w szczególności w świetle wcześniejszego orzecznictwa (zob. podobnie ww. w pkt 131 wyrok w sprawach połączonych Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 217, 218).
- 134 Zgodnie z orzecznictwem, w przypadku gdy kilka osób można pociągnąć do osobistej odpowiedzialności za udział w naruszeniu, jakiego dopuściło się jedno i to samo przedsiębiorstwo w rozumieniu prawa konkurencji, należy uznać te osoby za solidarnie odpowiedzialne za to naruszenie (zob. podobnie wyroki Trybunału: z dnia 6 marca 1974 r. w sprawach połączonych 6/73 i 7/73 Istituto Chemioterapico Italiano i Commercial Solvents przeciwko Komisji, Rec. s. 223, pkt 41; z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-294/98 P Metsä-Serla i in. przeciwko Komisji, Rec. s. I-10065, pkt 33, 34; wyroki Sądu: ww. w pkt 66 w sprawie HFB i in. przeciwko Komisji, pkt 54, 524, 525; z dnia 15 czerwca 2005 r. w sprawach połączonych T-71/03, T-74/03, T-87/03 i T-91/03 Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, niepublikowany w Zbiorze, pkt 62; ww. w pkt 64 w sprawie Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji, pkt 57–62). Ponadto z powyższych wyroków wynika, że do osobistej i solidarnej odpowiedzialności za udział jednego i tego samego przedsiębiorstwa w naruszeniu można pociągnąć osobę, która była bezpośrednio odpowiedzialna za prowadzenie przedsiębiorstwa w chwili popełnienia naruszenia, i osobę, która kierowała pośrednio tym przedsiębiorstwem w chwili

popęlnienia naruszenia z tego powodu, że wykonywała ona faktycznie uprawnienia kontrolne w stosunku do pierwszej osoby i określała jej zachowanie na rynku. Z tego wynika, że orzecznictwo przytoczone w pkt 65 i 116 powyżej należy interpretować w ten sposób, że odnosi się ono do osobistej odpowiedzialności zarówno osoby, która kierowała bezpośrednio przedsiębiorstwem w chwili popełnienia naruszenia, jak i osoby, która w tym samym czasie kierowała pośrednio tym przedsiębiorstwem.

¹³⁵ Przytoczone powyżej orzecznictwo ma zastosowanie przez analogię do art. 53 ust. 1 porozumienia EOG.

¹³⁶ W niniejszym przypadku – jak stwierdzono w pkt 71 powyżej – przedsiębiorstwo, którego dotyczy zaskarżona decyzja, nie odpowiada, jak utrzymują spółki grupy Areva, „sektorowi T&D” grupy Alstom przeniesionemu później na grupę Areva, lecz wszystkim elementom, które w ramach tego sektora lub za jego pośrednictwem uczestniczyły w działalności w zakresie RIG. Ponadto nie zostało skutecznie podważone że Areva T&D SA i Areva T&D AG kontrolowały te elementy w rozpatrywanych okresach popełnienia naruszenia i że ponosiły one za nie bezpośrednią odpowiedzialność (zob. pkt 102 powyżej). Wreszcie ustalone zostało, że Alstom określała zachowanie na rynku należących do niej w 100% spółek zależnych prowadzących działalność w sektorze T&D i że tym samym kierowała ona pośrednio przedsiębiorstwem, o którym mowa, w chwili popełnienia naruszenia (zob. pkt 110 powyżej). Co więcej, z motywów 358 i 371 zaskarżonej decyzji wynika, że Areva T&D SA i Alstom zostały uznane za solidarnie odpowiedzialne za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 21 grudnia 2003 r. i że Areva T&D SA, Areva T&D AG i Alstom zostały uznane za solidarnie odpowiedzialne za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.

- 137 Ponadto z orzecznictwa przytoczonego przez spółki grupy Areva, a w szczególności z ww. w pkt 65 wyroku sprawie Cascades przeciwko Komisji, pkt 79, 80, i z wyroku Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-248/98 P KNP BT przeciwko Komisji, Rec. s. I-9641, pkt 71, nie wynika, że w przypadku przeniesienia kontroli nad spółką zależną, która kierowała bezpośrednio przedsiębiorstwem będącym sprawcą naruszenia jedynie dawna spółka dominująca, która kierowała pośrednio przedsiębiorstwem za pośrednictwem swojej spółki zależnej, powinna zostać pociągnięta do osobistej odpowiedzialności za udział tego przedsiębiorstwa w naruszeniu w odniesieniu do okresu poprzedzającego przeniesienie. Wymienione powyżej orzecznictwo dotyczy zresztą głównie możliwości przypisania podmiotowi, na który zostało przeniesione przedsiębiorstwo w rozumieniu prawa konkurencji, udziału tego przedsiębiorstwa w naruszeniu w odniesieniu do okresu poprzedzającego jego przeniesienie.
- 138 Jako że Komisja działała zgodnie z regułami przypisywania naruszeń art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, postanawiając, że Areva T&D SA i Areva T&D AG mogą zostać pociągnięte do osobistej odpowiedzialności solidarnie z Alstom za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w odniesieniu do okresów trwających odpowiednio od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., nie można jej zarzucać, że naruszyła jedno lub drugie z powyższych postanowień w tym względzie.
- 139 Nie można także utrzymywać, że w zaskarżonej decyzji Komisja naruszyła zasadę niedziałania prawa wstecz, stosując w retrospektywny sposób nową politykę represyjną. Reguły przypisywania naruszeń zastosowane w niniejszym przypadku przez Komisję wynikają z zastosowania zasady osobistej odpowiedzialności do naruszeń art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG. Z orzecznictwa przytoczonego w pkt 65, 116 i 134 powyżej wynika, że takie reguły obowiązywały już w czasie, w którym doszło do popełnienia naruszenia, i że choć mogły one w owym czasie lub później być przedmiotem pewnych wyjaśnień lub uściśleń, nie można uznać, że doprowadziły one do nowej wykładni tych reguł, której wynik nie był przewidywalny w świetle wcześniejszego

orzecznictwa. W związku z tym sama zaskarżona decyzja nie może być postrzegana jako wprowadzenie w życie nowej polityki represyjnej wskutek wydania nowych reguł przypisywania naruszeń art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG.

- ¹⁴⁰ Co więcej, fakt, który nie został zakwestionowany przez spółki grupy Areva, które zawarły w umowie przeniesienia klauzulę przewidującą ustanowienie gwarancji za zobowiązania obejmującej między innymi ryzyko, że Areva T&D SA i Areva T&D AG zostanie przypisana odpowiedzialność za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu prawa konkurencji w odniesieniu do okresu poprzedzającego jego przeniesienie i że zostaną one osobiście ukarane z tego tytułu, wskazuje na to, że spółki grupy Areva mogły rozsądnie przewidzieć – nawet przed wydaniem zaskarżonej decyzji – przypisanie przez Komisję w tej decyzji odpowiedzialności za naruszenie w świetle reguł przypisywania naruszeń obowiązujących w owym czasie.
- ¹⁴¹ Z powyższych rozważań wynika, że należy oddalić w całości jako bezzasadne obie części zarzutu drugiego oraz drugą część zarzutu czwartego podniesione przez spółki grupy Areva.

W przedmiocie osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziły się Areva i Areva T&D Holding – jako spółki dominujące posiadające 100% akcji w spółkach Areva T&D SA i Areva T&D AG – z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r.

— Argumenty stron

- ¹⁴² W ramach zarzutu trzeciego spółki grupy Areva twierdzą, że w art. 1 lit. e) i f) zaskarżonej decyzji Komisja naruszyła reguły przypisywania naruszeń, które wynikają z art. 81 ust. 1 WE i z art. 53 porozumienia EOG, przypisując im – jako spółkom

dominującym posiadającym 100% akcji w spółkach Areva T&D SA i Areva T&D AG – udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r., mimo że dowody przedstawione przez nie w trakcie postępowania administracyjnego miały wystarczającą wartość dowodową, by obalić w niniejszym przypadku domniemanie odpowiedzialności wynikające z posiadania całego kapitału spółek zależnych przez ich spółki dominujące.

- ¹⁴³ Komisja kwestionuje argumenty spółek grupy Areva i wnosi o oddalenie wymienionego powyżej zarzutu.

— Ocena Sądu

- ¹⁴⁴ Z motywu 370 i z motywu 371 lit. c) zaskarżonej decyzji, jak również z jej motywów 333–337, 354 i 364, do których odsyła motyw 370, wynika, że aby pociągnąć Areva i Areva T&D Holding do osobistej odpowiedzialności solidarnie z Areva T&D SA i Areva T&D AG za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r., Komisja nie tylko odwołała się do domniemania odpowiedzialności wynikającego z posiadania całego kapitału spółki zależnej przez jej spółkę dominującą, ale również do okoliczności faktycznych, które Areva i Areva T&D Holding przytoczyły w trakcie postępowania administracyjnego, starając się obalić to domniemanie (zob. pkt 148 powyżej). I tak Komisja podniosła, że powołanie przez Alstom nowego członka do rady administracyjnej jej spółek zależnych prowadzących działalność w sektorze T&D potwierdzało wniosek, że wywierała ona decydujący wpływ na te spółki, zważywszy że, jak wynikało z dostępnej publicznie informacji uzyskanej na stronie internetowej grupy Areva, ten nowy członek rady administracyjnej został również powołany na dyrektora „sektora T&D” grupy Areva w dniu 19 stycznia 2004 r., to jest zaledwie dziesięć dni po

przeniesieniu między grupami, i że w tym samym czasie wszedł on w skład komitetu wykonawczego grupy Areva. Ponadto w odniesieniu do operacji restrukturyzacyjnych przeprowadzonych wewnątrz grupy Komisja uznała, że zmiana firmy spółek zależnych prowadzących działalność w sektorze T&D grupy Alstom mająca miejsce natychmiast po przeniesieniu między grupami, w wyniku której spółki te zostały nazwane Areva T&D SA i Areva T&D AG, świadczy o ich włączeniu do grupy Areva. W każdym razie Komisja twierdziła, że okoliczności faktyczne przytoczone przez Areva i Areva T&D Holding nie dowodziły, że w rozpatrywanym okresie naruszenia spółki te powstrzymały się od wywierania decydującego wpływu na należące do nich w 100% spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D.

¹⁴⁵ Jak już przedstawiono w pkt 86 powyżej, w przypadku gdy spółka dominująca posiada cały kapitał swojej spółki zależnej, domniemywa się, że wywiera ona decydujący wpływ na zachowanie tej spółki na rynku, i w związku z tym może ona zostać pociągnięta do osobistej odpowiedzialności za to zachowanie. Do spółki dominującej, która zamierza zakwestionować decyzję Komisji, w której instytucja ta uznała ją za osobiście odpowiedzialną za naruszenie popełnione przez jej spółkę zależną, należy obalenie domniemania odpowiedzialności wynikającego z posiadania przez nią całego kapitału jej spółki zależnej poprzez przedstawienie wystarczających środków dowodowych w celu wykazania, że ta spółka zależna określała w sposób rzeczywiście autonomiczny swoją linię postępowania na rynku (zob. ww. w pkt 86 wyrok w sprawie Avebe przeciwko Komisji, pkt 136; ww. w pkt 64 wyrok w sprawie Akzo Nobel i in. przeciwko Komisji, pkt 60; zob. także podobnie ww. w pkt 65 wyrok w sprawie Stora Kopparbergs Bergslags przeciwko Komisji, pkt 29).

¹⁴⁶ W niniejszym przypadku Areva i Areva T&D Holding nie kwestionują oceny faktów zawartej w zaskarżonej decyzji, zgodnie z którą Areva T&D SA i Areva T&D AG były bezpośrednio lub pośrednio spółkami zależnymi, w których posiadały one 100% akcji w okresie od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r. Same te stwierdzenia uprawniały Komisję do przyjęcia, że Areva T&D SA i Areva T&D AG nie określały swojej linii postępowania na rynku w sposób autonomiczny w stosunku do Areva i Areva T&D Holding i że stanowiły one zatem z tymi dwiema ostatnimi spółkami jedno i to samo

przedsiębiorstwo w rozumieniu prawa konkurencji. Zgodnie z orzecznictwem przytoczonym w pkt 86 powyżej do Areva i Areva T&D Holding, które twierdziły, że należące do nich w 100% spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D określały w autonomiczny sposób swoje zachowanie na rynku w rozpatrywanym okresie, należało zatem obalenie domniemania odpowiedzialności wynikającego z posiadania całego kapitału spółek zależnych przez ich spółki dominujące poprzez przedłożenie wystarczających środków dowodowych w tym zakresie.

¹⁴⁷ Wobec powyższego należy zatem zbadać, czy okoliczności faktyczne przytoczone przez Areva i Areva T&D Holding w trakcie postępowania administracyjnego, na które powołują się one na nowo w sprawie T-117/07, mają wystarczającą wartość dowodową, aby obalić domniemanie odpowiedzialności wzmocnione przywołanymi powyżej okolicznościami faktycznymi, na którym to domniemaniu opiera się zaskarżona decyzja, poprzez wykazanie, że Areva T&D SA i Areva T&D AG określały w sposób rzeczywiście autonomiczny swoją linię postępowania na rynku.

¹⁴⁸ Jak wynika z pkt 246–269 odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, Areva i Areva T&D Holding twierdziły zasadniczo w trakcie postępowania administracyjnego, że między dniem 9 stycznia a dniem 11 maja 2004 r. powstrzymywały się one od wywierania decydującego wpływu na należące do nich w 100% spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D, gdyż w owym czasie nie miały one żadnego doświadczenia w tym sektorze i w jego poszczególnych gałęziach działalności. Świadczy o tym fakt, że utrzymały one na operacyjnych stanowiskach kierowniczych osoby, które zostały zrekrutowane i wyszkolone przez grupę Alstom. Tylko jeden członek rady administracyjnej ich spółek zależnych pełnił jednocześnie funkcje w ich komitecie wykonawczym. Poza tym w zakresie, w jakim przeniesienie na grupę Areva „sektora T&D” grupy Alstom wiązało się z licznymi i złożonymi operacjami restrukturyzacyjnymi, z których niektóre miały zostać zakończone dopiero po dniu 8 stycznia 2004 r., Areva i Areva T&D Holding nie były rzeczywiście w stanie przejąć w tej dacie operacyjnej kontroli nad tym sektorem i jego poszczególnymi gałęziami działalności. Spółki grupy Areva utrzymują ponadto, że nierozsądne jest przyjęcie domniemania, że grupa może – bezzwłocznie i w tym samym dniu, w którym został na nią

przeniesiony nowy sektor działalności – sprawować rzeczywistą kontrolę nad tym sektorem i dowiedzieć się, że uczestniczy on w naruszenia prawa konkurencji. Nie można im przypisać żadnego niedbalstwa w tym względzie, mając na uwadze z jednej strony ich brak doświadczenia w sektorze T&D i działalności w zakresie RIG, z drugiej strony zaś pisemne zapewnienia udzielone przez grupę Alstom w ramach przeniesienia między grupami co do braku wcześniejszych naruszeń prawa konkurencji.

¹⁴⁹ Powyższe okoliczności rozpatrywane indywidualnie lub jako całość nie są jednak w stanie wykazać, że Areva T&D SA i Areva T&D AG określały swoją linię postępowania na rynku w sposób rzeczywiście autonomiczny w stosunku do Areva i Areva T&D Holding. W związku z tym Komisja nie popełniła w zaskarżonej decyzji błędu w ocenie, odrzucając te okoliczności jako niemające wartości dowodowej.

¹⁵⁰ Po pierwsze, nie zostały niczym poparte twierdzenia spółek grupy Areva, jakoby w odniesieniu do okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r. Areva i Areva T&D Holding nie dysponowały wystarczającym doświadczeniem w sektorze T&D i działalności w zakresie RIG, które rzeczywiście umożliwiałoby im wywieranie decydującego wpływu na zachowanie Areva T&D SA i Areva T&D AG. Prawdą jest, że przed przeniesieniem grupa Areva nie była aktywna w sektorze T&D i nie prowadziła działalności w zakresie RIG oraz że generalnie włączenie nowego sektora działalności do grupy jest delikatnym zadaniem. Niemniej jednak nie można z tego wnioskować, że Areva i Areva T&D Holding siłą rzeczy zrezygnowały z wywierania rzeczywistego decydującego wpływu na Areva T&D SA i Areva T&D AG między dniem 9 stycznia a dniem 11 maja 2004 r. Ponadto należy mieć na uwadze – jak wynika z własnych pism spółek grupy Areva w skardze w sprawie T-117/07 lub z ich odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów załączonej do tej skargi, jak również z dokumentów przedłożonych przez nie w odpowiedzi na wystosowane przez Komisję żądanie udzielenia informacji z dnia 20 września 2006 r. (zob. pkt 24 powyżej) także załączone do tej skargi – że restrukturyzacja przeprowadzona pod

koniec roku 2003 została uzgodniona i zaprogramowana w umowie przeniesienia zawartej w dniu 25 września 2003 r. W związku z tym nie można wykluczyć, że negocjacje związane z tą umową i śledzenie jej wykonania w trakcie roku 2003 stanowiły okazję dla Areva i Areva T&D Holding do nabycia bądź przynajmniej rozwinięcia ich wiedzy na temat sektora T&D i działalności w zakresie RIG, i to nawet przed faktycznym przeniesieniem działalności w tym sektorze na grupę Areva w dniu 8 stycznia 2004 r. Co więcej, zarówno z pism Komisji, jak i z własnych pism spółek grupy Areva przesłanych w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów oraz z dokumentów przedłożonych przez nie w odpowiedzi na wystosowane przez Komisję żądanie udzielenia informacji z dnia 20 września 2006 r. wynika, że pan G., który został przez nie powołany jako nowy członek rady administracyjnej Areva T&D SA i Areva T&D AG i który od dnia 19 stycznia 2004 r. był także dyrektorem generalnym Areva T&D Holding i w związku z tym prezesem „działu T&D” i członkiem komitetu wykonawczego grupy Areva, został „rekrutowany na zewnątrz grupy”. Nie jest wykluczone, że ta zewnętrzna rekrutacja umożliwiła Areva i Areva T&D Holding zdobycie jej fachowej wiedzy, której im brakowało w rozpatrywanym sektorze. Nie wykazując w żadnym stopniu autonomii Areva T&D SA i Areva T&D AG w ramach grupy Areva, zewnętrzna rekrutacja tego nowego dyrektora świadczy przeciwnie o tym, że na początku omawianego okresu Areva i Areva T&D Holding wyposażyły się w organizację umożliwiającą im sprawowanie rzeczywistej kontroli nad należącymi do nich w 100% spółkami zależnymi prowadzącymi działalność w sektorze T&D i wpływając w decydujący sposób na zachowanie tych spółek na rynku.

¹⁵¹ Po drugie, twierdzenia spółek grupy Areva, jakoby Areva i Areva T&D Holding dowiedziały się o udziale przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu dopiero w dniu 11 maja 2004 r., nawet gdyby zostały one udowodnione, nie są w stanie wykazać, że Areva T&D SA i Areva T&D AG zachowywały się w autonomiczny sposób na rynku w trakcie okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r.

¹⁵² W świetle powyższych rozważań należy oddalić jako bezzasadny zarzut trzeci podniesiony przez spółki grupy Areva.

W przedmiocie ewentualnego przerwania naruszenia przypisywanego Alstom między wrześniem 1999 r. a marcem 2002 r.

— Argumenty stron

- ¹⁵³ W zarzucie szóstym Alstom zarzuca zasadniczo Komisji, że naruszyła reguły dotyczące przeprowadzenia dowodu na ciągłość naruszenia, które wynikają z art. 23 ust. 3 rozporządzenia nr 1/2003 i z art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, oraz że naruszyła zasadę pewności prawa, stwierdzając w art. 1 lit. b) zaskarżonej decyzji, że omawiane naruszenie było kontynuowane w nieprzerwany sposób od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., a zatem przez okres piętnastu lat i ośmiu miesięcy, co uzasadnia podwyżkę o 155% podstawowej kwoty grzywny, która została na nią nałożona w art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji.
- ¹⁵⁴ Alstom twierdzi, że Komisja nie udowodniła w sposób wymagany prawem, że działalność kartelu nie została przerwana w ciągu pierwszego okresu trwającego trzynastym miesiącem od dnia 28 października 1999 r. do dnia 15 grudnia 2000 r., następnie w ciągu drugiego okresu trwającego czternaście miesięcy od dnia 22 stycznia 2001 r. do dnia 26 marca 2002 r., co odpowiada łącznemu okresowi wynoszącemu 27,5 miesiąca. Zdaniem Alstom każdy z tych okresów był wystarczająco długi, by Komisja nie mogła domniemywać nieprzerwanego kontynuowania naruszenia zgodnie z orzecznictwem (wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie Dansk Rørindustri przeciwko Komisji T-21/99, Rec. s. II-1681, pkt 62). Jedyłą wskazówką przytoczoną przez Komisję na poparcie nieprzerwanego kontynuowania naruszenia jest lista z dnia 12 maja 2000 r. dotycząca „spotkań komitetu”, które miały mieć miejsce między dniem 18 maja 2000 r. a dniem 17 maja 2001 r. Lista ta, dostarczona przez ABB i przedstawiona w motywie 197 zaskarżonej decyzji, nie stanowi jednak wystarczającego dowodu kontynuowania naruszenia w trakcie obu spornych okresów, jako że po pierwsze, faktyczne odbycie się niektórych ze spotkań wymienionych na tej liście nie

zostało potwierdzone, a po drugie, żadna inna okoliczność wynikająca z akt sprawy nie świadczy o istnieniu praktyki noszącej znamiona naruszenia w trakcie tych spotkań. Co więcej, Komisja nie przedstawiła dowodu na to, że spotkania wymienione na liście miały antykonkurencyjny cel, jak jest to jednak wymagane w orzecznictwie (wyrok Sądu z dnia 5 kwietnia 2006 r. w sprawie T-279/02 Degussa przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-897, pkt 116 i nast.). Alstom utrzymuje ponadto, że Komisja nie może przyjąć w stosunku do niej okresu ważności niektórych projektów RIG jako dowodu jej uczestnictwa w kartelu w trakcie spornych okresów, gdyż nie przyjęła ona tego samego dowodu wobec Siemens, co wynika z motywu 198 zaskarżonej decyzji. W każdym razie wspomniany dowód nie pozwala wykazać, że naruszenie było kontynuowane w trakcie okresu trwającego dziesięć miesięcy od dnia 17 maja 2001 r. do dnia 26 marca 2002 r.

¹⁵⁵ W ramach zarzutu siódmego Alstom utrzymuje ponadto, że Komisja naruszyła w zaskarżonej decyzji zasadę poszanowania prawa do obrony i art. 27 ust. 1 rozporządzenia nr 1/2003, uwzględniając w tym względzie dokumenty dotyczące porozumienia osiągniętego w kwestii projektu RIG noszącego numer referencyjny [*poufne*], zawartego w dniu 24 września 1999 r. jako mającego zastosowanie aż do dnia 28 września 2001 r., w odniesieniu do których to dokumentów nie miała ona okazji przedstawić swojego stanowiska.

¹⁵⁶ W świetle powyższego Alstom utrzymuje, że udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w przypisywanym jej naruszeniu powinien zostać skrócony do trzynastu lat i trzech miesięcy, zaś podwyżka podstawowej kwoty grzywny, która została na nią nałożona, powinna zatem zostać obniżona do 130%.

- 157 Komisja kwestionuje argumenty Alstom i wnosi o oddalenie wymienionych powyżej zarzutów i zastrzeżeń.

— Ocena Sądu

- 158 Z motywów 2, 3, 248, 270 i 299 zaskarżonej decyzji wynika, że Komisja zarzuciła spółkom będącym adresatami tej decyzji uczestnictwo w złożonym, lecz jednolitym i ciągłym naruszeniu art. 81 WE w okresie od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 11 maja 2004 r. i art. 53 EOG w okresie od dnia 1 stycznia 1994 r. do dnia 11 maja 2004 r., w ramach którego to naruszenia porozumiewały się one na szczeblu światowym w kwestii: sprzedaży projektów RIG, podziału rynków, przydziału limitów i utrzymania odpowiednich udziałów w rynku, przydziału projektów RIG producentom wyznaczonym w tym celu i manipulowania postępowaniami przetargowymi (fałszowanie ofert), aby dane umowy zostały przydzielone tym producentom, ustalania cen w drodze złożonych uzgodnień cenowych dla projektów RIG, które nie zostały przydzielone, rozwiązywania umów licencyjnych ze spółkami niebędącymi członkami kartelu i wymiany poufnych informacji na temat rynku.
- 159 W motywie 323 zaskarżonej decyzji Komisja stwierdziła, że te porozumienia lub uzgodnione praktyki między producentami projektów RIG trwały co najmniej od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 11 maja 2004 r. Z motywów 324 i 326 zaskarżonej decyzji w związku z motywem 358 i art. 1 lit. b) sentencji decyzji wynika, że Alstom uczestniczyła w naruszeniu w okresie od dnia 15 kwietnia 1988 r., to jest dnia przyjęcia i wejścia w życie porozumienia GQ i porozumienia EQ (zob. pkt 29 i 31 powyżej), do dnia 8 stycznia 2004 r., to jest dnia, w którym grupa Alstom przeniosła swój „sektor T&D” na grupę Areva.

¹⁶⁰ W motywach 177–216 zaskarżonej decyzji Komisja przedstawiła „całościowy chronologiczny przegląd ewolucji kartelu”. W odniesieniu do ewolucji kartelu w trakcie dwóch spornych okresów, to jest okresów trwających od dnia 28 października 1999 r. do dnia 15 grudnia 2000 r. i od dnia 22 stycznia 2001 r. do dnia 26 marca 2002 r., Komisja stwierdziła, co następuje w motywach 178 i 179 zaskarżonej decyzji:

„(178) Siemens zakończyła swoje uczestnictwo w spotkaniach kartelu we wrześniu 1999 r., a jej śladem poszły Hitachi i Schneider/VA Tech w 2000 r. Brak Siemens był szczególnie destabilizujący z punktu widzenia europejskiego, ponieważ spółka ta była sekretarzem grupy Europa od 1988 r. i była głównym uczestnikiem rynku zarówno poza Europą, jak i wewnątrz Europy. Niemniej jednak działalność kartelu była kontynuowana i [Alstom] przejęła stanowisko sekretarza grupy Europa. Z uwagi na mniejszą liczbę członków w porównaniu z 1988 r. logistyka została uproszczona, gdyż złożona struktura nie była już uzasadniona.

(179) W 2002 r. Siemens, Hitachi i VA Tech przyłączyły się ponownie do kartelu [...] [tłumaczenie nieoficjalne, podobnie jak wszystkie cytaty z tej decyzji poniżej].

¹⁶¹ W motywach 191–198 zaskarżonej decyzji Komisja przedstawiła dowody przedłożone przez ABB lub spółki grupy Fuji, które jej zdaniem wykazywały, że działalność kartelu była kontynuowana po odejściu Siemens we wrześniu 1999 r., a następnie odejściu Hitachi i „Schneider/VA Tech” w 2000 r. i przed ich stopniowym powrotem od marca 2002 r. Najpierw Komisja odwołała się w motywach 191–196 zaskarżonej decyzji do dokumentów przekazanych przez ABB w jej wniosku o zwolnienie z grzywny (zob. pkt 10 powyżej), odpowiadających serii faksów wymienionych między dniem 18 grudnia 2000 r. a dniem 22 stycznia 2001 r. pomiędzy ABB, Melco i Alstom, odnoszących się do spotkań i przydziału projektów RIG. Następnie w motywie 197 zaskarżonej decyzji Komisja powołała się na dokument przekazany przez ABB w jej wniosku o zwolnienie z grzywny zawierający listę „spotkań komitetu” obejmującą część okresu 2000–2001 i noszącą datę 12 maja 2000 r. Komisja podniosła,

że z tej listy wynika, iż uczestnikami tych spotkań były Reyrolle, Alstom, Schneider, ABB, Melco i Toshiba, ale nie Siemens i „JAEPS (Hitachi)”, co zgadzało się z oświadczeniem ABB zawartym w jej odpowiedzi z dnia 4 października 2004 r. na wystosowane przez Komisję żądanie udzielenia informacji (zob. pkt 15 powyżej), „zgodnie z którym to oświadczeniem te dwie ostatnie spółki nie wchodziły w skład kartelu w owym momencie”. Wreszcie w motywie 198 zaskarżonej decyzji przytoczyła ona szereg dokumentów dostarczonych przez spółki grupy Fuji w ich wniosku złożonym na podstawie komunikatu w sprawie współpracy (zob. pkt 20 powyżej) i przez ABB w uzupełnieniu z dnia 7 maja 2004 r. jej wniosku o zwolnienie z grzywny (zob. pkt 12 powyżej), w których to dokumentach była mowa o porozumieniach zawartych między członkami w przedmiocie ośmiu projektów RIG oznaczonych w ramach kartelu numerami referencyjnymi [*poufne*], i które świadczyły o tym, że kartel był aktywny w tym okresie.

- 162 W motywie 286 zaskarżonej decyzji Komisja wskazała, że dowody zawarte w aktach sprawy wykazywały, że „działalność samego kartelu była kontynuowana podczas nieobecności [Siemens i Hitachi] (zob. na przykład motywy 191–198 powyżej), po tym jak [te dwa ostatnie przedsiębiorstwa] przerwały przejściowo swoje uczestnictwo w kartelu”.
- 163 Z art. 23 ust. 3 rozporządzenia nr 1/2003 i z art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 wynika, że przy ustalaniu kwoty grzywny, jaką należy nałożyć z powodu udziału przedsiębiorstwa w naruszeniu prawa konkurencji, poza wagą naruszenia trzeba uwzględnić czas trwania tego naruszenia.
- 164 W przypadku gdy istnieje spór co do istnienia naruszenia, wymóg pewności prawa, z którego muszą korzystać podmioty gospodarcze, oznacza, że Komisja, na której spoczywa ciężar udowodnienia stwierdzanych przez nią naruszeń, przedstawia materiał dowodowy potwierdzający w sposób wymagany prawem stan faktyczny odnoszący

się do naruszenia. Jeśli chodzi w szczególności o podnoszony czas trwania naruszenia, ta sama zasada pewności prawa zobowiązuje Komisję – w przypadku braku materiału dowodowego potwierdzającego bezpośrednio czas trwania naruszenia – do przedstawienia przynajmniej materiału dowodowego odnoszącego się do faktów wystarczająco bliskich w czasie, który pozwala logicznie przyjąć, że naruszenie to trwało nieprzerwanie pomiędzy dwoma konkretnymi punktami w czasie (wyroki Sądu: z dnia 7 lipca 1994 r. w sprawie T-43/92 Dunlop Slazenger przeciwko Komisji, Rec. s. II-441, pkt 79; z dnia 6 lipca 2000 r. w sprawie T-62/98 Volkswagen przeciwko Komisji, Rec. s. II-2707, pkt 188; ww. w pkt 154 wyrok w sprawie Degussa przeciwko Komisji, pkt 114, 153).

¹⁶⁵ Jeśli chodzi o środki dowodowe, jakie mogą zostać użyte przez Komisję w tym względzie, należy przypomnieć, że skoro zakaz udziału w praktykach i porozumieniach antykonkurencyjnych oraz sankcje, które grożą podmiotom naruszającym prawo, są powszechnie znane, jest normalne, że działania, które te praktyki i porozumienia obejmują, mają miejsce w sekretny sposób, że spotkania odbywają się potajemnie, najczęściej w państwie trzecim, a dokumentacja z tym związana jest ograniczona do minimum. Nawet jeśli Komisja odkryje dokumenty świadczące wyraźnie o bezprawnym nawiązaniu kontaktu pomiędzy podmiotami gospodarczymi, takie jak protokoły spotkań, będą one zazwyczaj jedynie fragmentaryczne i odosobnione, i dlatego często będzie konieczna rekonstrukcja niektórych szczegółów w drodze dedukcji. W większości przypadków istnienie praktyki lub porozumienia antykonkurencyjnego musi być wynioskowane z szeregu zbiegów okoliczności oraz wskazówek, które rozpatrywane łącznie mogą stanowić, w braku innego logicznego wytłumaczenia, dowód naruszenia prawa konkurencji (ww. w pkt 61 wyrok w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 55–57). Tego typu wskazówki i zbiegi okoliczności pozwalają wykazać nie tylko istnienie zachowań lub porozumień antykonkurencyjnych, ale również czas trwania ciągłego antykonkurencyjnego zachowania oraz okres stosowania porozumienia zawartego z naruszeniem prawa konkurencji (wyrok Trybunału z dnia 21 września 2006 r. w sprawie C-113/04 P Technische Unie przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-8831, pkt 166).

¹⁶⁶ Ponadto okoliczność, że dowód na istnienie ciągłego naruszenia nie został przedstawiony dla niektórych określonych okresów, nie stanowi przeszkody, by naruszenie to było postrzegane jako trwające w całościowym okresie dłuższym niż wspomniane

okresy, gdy takie stwierdzenie opiera się na obiektywnych i zgodnych wskazówkach. W przypadku naruszenia rozciągającego się na wiele lat okoliczność, że kartel ujawniał się w różnych okresach, oddzielonych od siebie krótszymi lub dłuższymi przerwami, pozostaje bez wpływu na istnienie tego kartelu, o ile poszczególne działania, które składają się na to naruszenie, służą osiągnięciu tego samego celu i wpisują się w ramy jednolitego i ciągłego naruszenia (ww. w pkt 165 wyrok w sprawie Technische Unie przeciwko Komisji, pkt 169).

¹⁶⁷ W niniejszym przypadku Alstom nie kwestionuje, że działalność, w której uczestniczyło przedsiębiorstwo, o którym mowa, w ramach kartelu była prowadzona w całym okresie od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 28 października 1999 r., następnie od dnia 15 grudnia 2000 r. do dnia 22 stycznia 2001 r. oraz wreszcie od dnia 26 marca 2002 r. do dnia 11 maja 2004 r. Nie kwestionuje ona również, że te poszczególne działania składające się na naruszenie służyły osiągnięciu tego samego celu i wpisywały się w ramy jednolitego i ciągłego naruszenia. Kwestionuje ona jedynie czas trwania tego naruszenia z tego powodu, że Komisja nie przedstawiła w sposób wymagany prawem i zgodnie z wymogami, które wynikają z art. 23 ust. 3 rozporządzenia nr 1/2003, z art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i z zasady pewności prawa, dowodu działalności kartelu w okresach od dnia 28 października 1999 r. do dnia 15 grudnia 2000 r. i od dnia 22 stycznia 2001 r. do dnia 26 marca 2002 r. Innymi słowy, w omawianym tu zarzucie Alstom nie kwestionuje co do istoty oceny Komisji dotyczącej jednolitego i ciągłego charakteru naruszenia, lecz ogranicza się – w kontekście oceny czasu trwania tego naruszenia – do powołania na naruszenie art. 23 ust. 3 rozporządzenia nr 1/2003, art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 oraz zasady pewności prawa w zakresie ciężaru dowodu.

¹⁶⁸ W zarzucie szóstym poruszona zostaje zatem kwestia, czy Komisja wykazała w sposób wymagany prawem i w sposób zgodny z art. 23 ust. 3 rozporządzenia nr 1/2003, art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i zasadą pewności prawa, że działalność kartelu była kontynuowana w okresach od dnia 28 października 1999 r. do dnia 15 grudnia 2000 r. i od dnia 22 stycznia 2001 r. do dnia 26 marca 2002 r.

- 169 Tytułem wstępu należy zauważyć, że Alstom nie podważyła oceny Komisji dotyczącej organizacji i funkcjonowania kartelu zawartej w motywie 170 zaskarżonej decyzji, zgodnie z którą „[c]złonkowie kartelu przedsięwzięli złożone środki ostrożności zarówno na szczeblu światowym, jak i europejskim, aby zakamuflować lub zataić swoje kontakty i spotkania” i „[t]e środki służące zatajeniu istniały od początku kartelu i zostały wzmocnione od 2002 r.” W świetle orzecznictwa przytoczonego w pkt 165 powyżej Komisja słusznie zatem oparła w niniejszym przypadku swoją ocenę dotyczącą czasu trwania naruszenia na ocenie wszystkich dowodów i wskazówek, które uznała za istotne w tym względzie.
- 170 Alstom twierdzi zasadniczo, że dowody i wskazówki uwzględnione przez Komisję nie pozwalają udowodnić, że po trwającym jedenaście lat i sześć miesięcy okresie rozwoju działalności, w której uczestniczyło przedsiębiorstwo, o którym mowa, w ramach kartelu działalność ta była kontynuowana między dniem 28 października 1999 r. i dniem 15 grudnia 2000 r., to jest w okresie trzynastu miesięcy. Ponadto te dowody i wskazówki nie wykazują, że po tym, jak działalność ta została ponownie podjęta przez nieco dłużej niż miesiąc, była ona kontynuowana między dniem 22 stycznia 2001 r. i dniem 26 marca 2002 r., to jest w kolejnym okresie trwającym czternaście miesięcy, zanim została ona na nowo podjęta przez okres trwający jeden rok i osiem miesięcy. Należy zatem zadać sobie pytanie na temat wartości dowodowej każdego z dowodów i każdej wskazówki uwzględnionych przez Komisję w zaskarżonej decyzji.
- 171 Alstom błędnie postuluje, że każdy z dowodów i każda wskazówka, o których tu mowa, świadczą o działalności kartelu jedynie w dacie, w której dany dowód został ustalony. Nie bierze ona bowiem pod uwagę, że te dokumenty mogą również świadczyć o ciągłym charakterze naruszenia.
- 172 W niniejszym przypadku Komisja słusznie uznała w zaskarżonej decyzji, że seria faksów przedłożonych przez ABB świadczy o działalności kartelu w okresie „w okolicach roku 2000”. Nie tylko dowodzi ona istnienia chwilowego porozumienia między ABB, Melco i Alstom w przedmiocie listy projektów RIG, ale dostarcza ona także

wskazówkę co do kontynuacji działalności kartelu między tymi samymi przedsiębiorstwami na początku roku 2001 w związku z inną listą projektów RIG załączoną do pierwszego faksu serii, noszącego datę 18 grudnia 2000 r.

- 173 Następnie Komisja słusznie uznała, że lista z dnia 12 maja 2000 r. dotycząca trzynastu „spotkań komitetu” zaplanowanych między dniem 18 maja 2000 r. i dniem 17 maja 2001 r. stanowiła wskazówkę co do tego, że działalność kartelu były kontynuowana między Reyrolle, Alstom, Schneider, ABB, Melco i Toshiba aż do dnia 17 maja 2001 r. Antykonkurencyjny cel tych „spotkań komitetu” można wywnioskować z tego, że każde z zainteresowanych przedsiębiorstw jest oznaczone na liście za pomocą kodu nadanego mu w ramach kartelu, tak jak zostało to przedstawione w motywach 142 i 197 zaskarżonej decyzji, i że jak zostało to potwierdzone przez wielu członków kartelu, niektóre spotkania organów – wspólny komitet Europa/Japonia i komitet Europa – które uczestniczyły w operacyjnym funkcjonowaniu kartelu, były zaplanowane, jak wynika również z motywów 150 i 151 zaskarżonej decyzji. Ponadto z uwagi na to, że faktyczne odbycie się sześciu z tych spotkań komitetu zostało albo potwierdzone przez niektórych uczestników kartelu, albo poparte innymi dowodami zawartymi w aktach sprawy, takimi jak noty dotyczące kosztów podróży lub notatki poczynione w osobistych kalendarzach, działalność kartelu w okresie od dnia 18 maja 2000 r. do dnia 18 stycznia 2001 r. może być postrzegana jako udowodniona.
- 174 Wreszcie nawet nie rozważając porozumienia osiągniętego w przedmiocie projektu RIG noszącego numer referencyjny [poufne], w odniesieniu do którego w ramach zarzutu siódmego Alstom powołuje się na naruszenie zasady poszanowania prawa do obrony, ani porozumienia osiągniętego w przedmiocie projektu RIG noszącego numer referencyjny [poufne], w którym ona nie uczestniczyła, Komisja słusznie uznała, że porozumienia, w których Alstom wzięła udział i które dotyczyły sześciu innych projektów RIG noszących numery referencyjne [poufne], świadczą o tym, że kartel był aktywny lub co najmniej wywierał skutki między dniem 27 sierpnia 1998 r., to jest dniem, w którym zostało zawarte porozumienie w przedmiocie projektu RIG noszącego numer referencyjny [poufne], i dniem 28 października 2001 r., to jest dniem, w którym porozumienie w przedmiocie projektu RIG noszącego numer referencyjny [poufne] przestało wywierać swoje skutki.

175 W tym względzie należy przypomnieć, że dla istnienia porozumienia w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE i przez analogię w rozumieniu art. 53 porozumienia EOG wystarczy, aby dane przedsiębiorstwa wyraziły wspólną wolę zachowywania się na rynku w określony sposób (wyroki Sądu: z dnia 24 października 1991 r. w sprawie T-2/89 Petrofina przeciwko Komisji, Rec. s. II-1087, pkt 211; z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie T-13/89 ICI przeciwko Komisji, Rec. s. II-1021, pkt 253; zob. także podobnie ww. w pkt 87 wyroki: w sprawie ACF Chemiefarma przeciwko Komisji, pkt 112; w sprawach połączonych van Landewyck i in. przeciwko Komisji, pkt 86). Ponadto art. 81 WE ma zastosowanie wtedy, gdy skutki porozumienia utrzymywały się przez długi czas, zaś porozumienie nie zostało formalnie zakończone (zob. podobnie ww. wyrok z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie ICI przeciwko Komisji pkt 254; wyrok Sądu z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawie T-48/98 Acerinox przeciwko Komisji, Rec. s. II-3859, pkt 63). Przytoczone powyżej orzecznictwo ma zastosowanie przez analogię do art. 53 ust. 1 porozumienia EOG.

176 Z powyższego wynika, że ze względu na to, że Alstom nie zakwestionowała, iż zgodnie z regułami kartelu zawarła porozumienia w celu przydzielenia w ramach kartelu sześciu projektów RIG noszących numery referencyjne [*poufne*] i że porozumienia te rozpatrywane jako całość – ze względu na ich datę wejścia w życie i ich okres ważności – miały wywierać skutki między dniem 27 sierpnia 1998 r., to jest datą wejścia w życie porozumienia w przedmiocie projektu noszącego numer referencyjny [*poufne*], i dniem 28 października 2001 r., to jest datą końca ważności porozumienia w przedmiocie projektu RIG noszącego numer referencyjny [*poufne*], Komisja mogła słusznie uznać te porozumienia za stanowiące wskazówkę co do tego, że naruszenie było kontynuowane w nieprzerwany sposób w całym rozpatrywanym okresie.

177 Alstom nie bierze pod uwagę tego, że o ile każdy z przytoczonych powyżej środków dowodowych rozpatrywany oddzielnie świadczy jedynie o przejawach działalności kartelu między wrześniem 1999 r. i marcem 2002 r., o tyle środki te – rozpatrywane jako całość i w braku innego logicznego wytłumaczenia – mogą stanowić wystarczający dowód ciągłego charakteru naruszenia. W ramach niniejszego postępowania Alstom nie przedstawiła żadnego logicznego wytłumaczenia, które mogłoby wyjaśnić jej twierdzenia dotyczące przerw w działalności, w której uczestniczyło przedsiębiorstwo, o którym mowa, w ramach kartelu między dniem 28 października 1999 r. i dniem 15 grudnia 2000 r. oraz między dniem 22 stycznia 2001 r. i dniem 26 marca

2002 r. (zob. pkt 170 powyżej), a w szczególności powodów, ze względu na które wspomniana działalność została podjęta na nowo jedynie przez ograniczony czas, trwający nieco dłużej niż miesiąc, w okresie między dniem 15 grudnia 2000 r. a dniem 22 stycznia 2001 r. pomiędzy dwoma okresami przerw trwającymi między dniem 28 października 1999 r. a dniem 15 grudnia 2000 r. oraz dniem 22 stycznia 2001 r. a dniem 26 marca 2002 r. W tym kontekście dowody powtarzających się przejawów działalności kartelu między wrześniem 1999 r. i marcem 2002 r. – mimo przerwy w uczestnictwie Siemens, a następnie przerwy w uczestnictwie Hitachi i „Schneider/VA Tech” – jak również zbiór wskazówek zebranych przez Komisję co do okoliczności, że działalność, w której uczestniczyło przedsiębiorstwo, o którym mowa, w ramach kartelu była kontynuowana w całym rozpatrywanym okresie, muszą być postrzegane jako wystarczający dowód na to, że działalność kartelu była kontynuowana w nieprzerwany sposób między dniem 28 października 1999 r. i dniem 15 grudnia 2000 r. oraz między dniem 22 stycznia 2001 r. i dniem 26 marca 2002 r.

178 Co więcej, sytuacji Alstom nie można porównywać z sytuacją Siemens, ponieważ w przypadku tej ostatniej Komisja mogła oprzeć się na zgodnych oświadczeniach innych członków kartelu figurujących w aktach sprawy, aby dojść do wniosku, że Siemens przestała uczestniczyć w kartelu we wrześniu 1999 r., i tym samym uznać, że w tej dacie przestała się ona stosować do porozumień zawartych w przedmiocie projektów RIG noszących numery referencyjne [*poufne*], które miały nadal wywierać swoje skutki między dniem 27 sierpnia 1998 r. i dniem 28 października 2001 r. Zresztą motyw 169 zaskarżonej decyzji, który nie został podważony przez Alstom, wskazuje na to, że akta sprawy zawierają dowody, zgodnie z którymi w momencie gdy Siemens przerwała przejściowo swoje uczestnictwo w kartelu, inni członkowie kartelu starali się przez pewien czas ukarać ją za jej odejście, konkurując z nią w odniesieniu do projektów RIG na całym świecie, co dowodzi, że sama Siemens nie stosowała się już do reguł kartelu.

179 W związku z powyższym należy stwierdzić, że Komisja nie naruszyła reguł dowodowych wynikających z art. 23 ust. 3 rozporządzenia nr 1/2003 i z art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 ani zasady pewności prawa, stwierdzając w art. 1 lit. b) zaskarżonej decyzji, że naruszenie przypisane Alstom było kontynuowane w nieprzerwany sposób od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., to jest przez piętnaście lat

i osiem miesięcy, co uzasadnia podwyżkę o 155% podstawowej kwoty grzywny, która została na nią nałożona w art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji.

180 Należy zatem oddalić jako bezzasadny zarzut szósty podniesiony przez Alstom.

181 Ponadto z powyższych rozważań wynika, że porozumienie osiągnięte w przedmiocie projektu RIG noszącego numer referencyjny [*poufne*] nie stanowi niezbędnego dowodu do wykazania zasadności oceny dokonanej przez Komisję w zaskarżonej decyzji, zgodnie z którą omawiane naruszenie było kontynuowane w nieprzerwany sposób przez cały okres od dnia 28 października 1999 r. do dnia 26 marca 2002 r. i że okres ten mógł zostać uzasadniony w sposób wymagany prawem na podstawie innych dowodów popierających tę samą ocenę.

182 Z powyższego wynika, że podniesione w ramach zarzutu siódmego zastrzeżenie oparte na naruszeniu zasady poszanowania prawa do obrony należy oddalić jako nieistotne dla sprawy, gdyż odnosi się ono do dowodu, który w zaskarżonej decyzji może być postrzegany jako przedstawiony dla kompletności wyводу.

W przedmiocie żądań mających na celu stwierdzenie nieważności lub zmianę art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji

183 W ramach zarzutów czwartego i siódmego Alstom dąży do uchylenia lub ewentualnie obniżenia kwoty indywidualnej grzywny, która została na nią nałożona w art. 2

lit. b) zaskarżonej decyzji. W zarzutach pierwszym i drugim, które należy rozpatrzyć łącznie, dąży ona do uchylecia lub ewentualnie obniżenia kwoty grzywny, którą ma ona zapłacić solidarnie z Areva T&D SA i która została wymierzona w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji.

¹⁸⁴ W ramach zarzutów pierwszego i czwartego spółki grupy Areva dążą do uchylecia grzywny, która została na nie nałożona w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji, lub ewentualnie obniżenia kwoty tej grzywny.

W przedmiocie naruszenia reguł przedawnienia dotyczących indywidualnej grzywny nałożonej na Alstom w art. 2 lit. b) zaskarżonej decyzji

— Argumenty stron

¹⁸⁵ W trzeciej części zarzutu czwartego Alstom powołuje się pomocniczo – na wypadek gdyby pierwsza część tego zarzutu została uwzględniona, zaś jego druga część nie – na naruszenie art. 25 rozporządzenia nr 1/2003 wynikające zasadniczo z tego, że w dniu wydania zaskarżonej decyzji uprawnienie Komisji do nałożenia na nią indywidualnej grzywny z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. było przedawnione.

- 186 Komisja kwestionuje argumenty Alstom i wnosi o oddalenie wymienionego powyżej zarzutu.

— Ocena Sądu

- 187 Powyższe zastrzeżenie zostało wysunięte przez Alstom na wypadek, gdyby zostało orzeczone, że nie można jej uznać za odpowiedzialną za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. z uwagi na to, że nie wywierała ona decydującego wpływu na należące do niej w 100% spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D, ale że osobista odpowiedzialność grożąca jej z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do wcześniejszego okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. nie została przeniesiona na wspomniane spółki zależne.
- 188 Zgodnie z art. 25 rozporządzenia nr 1/2003 uprawnienie Komisji do nałożenia sankcji z powodu naruszenia art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG przedawnia się po pięciu latach. Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym popełniono naruszenie. Jednakże w przypadku ciągłych lub powtarzających się naruszeń bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia zaniechania naruszenia. W przypadku gdyby naruszenie, które może zostać przypisane Alstom, zakończyło się w dniu 6 grudnia 1992 r., uprawnienie Komisji do nałożenia grzywny na Alstom z powodu tego naruszenia byłoby przedawnione w dniu wydania zaskarżonej decyzji, to jest w dniu 24 stycznia 2007 r.
- 189 Tymczasem zważywszy na to, że pierwsza część zarzutu czwartego została oddalona z tego powodu, że Alstom wywierała decydujący wpływ na swoje spółki zależne prowadzące działalność w sektorze T&D w okresie od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. (zob. pkt 80–110 powyżej), założenie, na którym opiera się omawiane zastrzeżenie, nie zostało potwierdzone. Wobec tego nie zasługuje ono na uwzględnienie.

W przedmiocie naruszenia reguł dotyczących odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, które to reguły wynikają z art. 81 WE i z art. 53 porozumienia EOG, naruszenia art. 7 WE, naruszenia zasad pewności prawa, niedziałania prawa wstecz, równego traktowania, proporcjonalności, prawa do skutecznej skargi i zasady indywidualizacji kary oraz w przedmiocie naruszenia obowiązku uzasadnienia w odniesieniu do grzywien nałożonych na Alstom i na spółki grupy Areva w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji

— Argumenty stron

- ¹⁹⁰ W zarzucie pierwszym Alstom zarzuca Komisji, że naruszyła zasadę prawa do skutecznej skargi, nakładając na nią w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji grzywnę w wysokości 53 550 000 EUR, którą ma ona zapłacić solidarnie z Areva T&D SA. Z tego powodu jej sytuacja proceduralna została związana z sytuacją proceduralną Areva T&D SA.
- ¹⁹¹ W zarzucie drugim Alstom twierdzi najpierw, że nakładając na nią w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji grzywnę w wysokości 53 550 000 EUR, którą ma ona zapłacić solidarnie z Areva T&D SA, Komisja naruszyła reguły dotyczące odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, które to reguły wynikają z art. 81 WE i z art. 53 porozumienia EOG. Zdaniem Alstom pozwalają one nałożyć grzywnę podlegającą solidarnej zapłacie jedynie na spółki, które w dniu wydania decyzji nakładającej grzywnę należą do tej samej grupy i gdy każda z nich może zostać uznana za bezpośrednio i formalnie odpowiedzialną za naruszenie, jako że czerpią one bezpośrednio korzyści z tego naruszenia. Ponadto Alstom utrzymuje, że Komisja naruszyła ciężący na niej obowiązek uzasadnienia wydawanych przez nią indywidualnych decyzji, nie wskazując w zaskarżonej decyzji powodów, które skłoniły ją do uznania, że Alstom tworzyła jednostkę gospodarczą z Areva T&D SA w dniu wydania zaskarżonej decyzji, oraz bezpośrednich korzyści, jakie Alstom miała osobiście z naruszenia. Co więcej, zaskarżona decyzja jest w tym względzie – zdaniem Alstom – oparta na wewnętrznie sprzecznym uzasadnieniu, ponieważ w motywie 358 lit. b) i c) i w motywie 371 lit. a)

jest mowa o tym, że grzywna podlegająca solidarnej zapłacie odpowiada okresowi, w którym Alstom tworzyła jednostkę gospodarczą z Areva T&D SA, podczas gdy w motywie 371 lit. c) Komisja podnosi, że ta grzywna pokrywa również w praktyce okres, w którym nie miało to miejsca. Ponadto Alstom twierdzi, że Komisja naruszyła ogólną zasadę indywidualizacji kary, gdyż nałożyła na nią grzywnę podlegającą solidarnej zapłacie z powodu naruszenia, za które nie była ona osobiście odpowiedzialna. Wreszcie Alstom utrzymuje, że Komisja naruszyła zasadę pewności prawa w zakresie, w jakim stworzyła sytuację niepewności prawnej co do wykonania zaskarżonej decyzji, gdyż określenie dłużnika zobowiązanego do zapłaty grzywny następuje dopiero wtedy, gdy Komisja żąda zapłaty od jednego z dłużników solidarnych, oraz w zakresie, w jakim powiązała ona sytuację prawną każdego z dłużników solidarnych z sytuacją pozostałych dłużników.

¹⁹² W pierwszej części zarzutu czwartego i w drugiej części zarzutu pierwszego spółki grupy Areva zarzucają Komisji, że nakładając na Areva T&D SA w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji grzywnę w wysokości 53 550 000 EUR, którą mają one zapłacić solidarnie z Alstom, naruszyła reguły dotyczące odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, które to reguły wynikają z art. 81 WE i z art. 53 porozumienia EOG. Ich zdaniem reguły te nie pozwalają nałożyć grzywny podlegającej solidarnej zapłacie na spółki, które w dniu wydania decyzji nakładającej grzywnę nie należą lub już nie należą do tej samej grupy. Co więcej, spółki grupy Areva twierdzą, że Komisja naruszyła ciężący na niej obowiązek uzasadnienia wydawanych przez nią indywidualnych decyzji, nie podając w zaskarżonej decyzji powodów, które skłoniły ją do uznania, że Areva T&D SA tworzyła jednostkę gospodarczą z Alstom w dniu wydania zaskarżonej decyzji.

¹⁹³ W piątej części zarzutu czwartego spółki grupy Areva zarzucają także Komisji, że naruszyła zasadniczo zasadę pewności prawa, ponieważ w celu nałożenia na nie grzywny, którą miały one zapłacić solidarnie z Areva T&D SA i z Alstom, zastosowała ona nową politykę represyjną lub nowe reguły dotyczące odpowiedzialności solidarnej

za zapłatę grzywien do okoliczności faktycznych zaistniałych przed przyjęciem tych nowych reguł.

¹⁹⁴ W częściach trzeciej i czwartej zarzutu czwartego spółki grupy Areva twierdzą, że Komisja naruszyła art. 7 WE oraz zasady równego traktowania i proporcjonalności, jako że przeniosła na sąd krajowy lub sąd polubowny uprawnienie do ustalenia odpowiedzialności każdej z ukaranych spółek i tym samym ustalenia części przypadającej na każdą z nich w ramach zapłaty grzywny oraz nałożyła na Areva T&D SA obowiązek zapłacenia Komisji kwot, które ostatecznie powinny zostać uiszczone przez Alstom. Ponadto w szóstej części tego samego zarzutu spółki grupy Areva utrzymują, że Komisja naruszyła zasadę prawa do skutecznej skargi, gdyż nakładając na Areva T&D SA i na Alstom grzywnę, którą mają one zapłacić solidarnie, powiązała ona ich sytuację prawną.

¹⁹⁵ Ponadto w zarzucie piątym spółki grupy Areva zarzucają Komisji, że naruszyła reguły dotyczące odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, które to reguły wynikają z art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, gdyż nałożyła na nie w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji grzywnę w wysokości 25 500 000 EUR podlegającą solidarnej zapłacie, nie udowodniwszy uprzednio – jak wynika z ich zarzutu trzeciego (zob. pkt 142 powyżej) – że tworzyły one jednostkę gospodarczą w momencie popełnienia naruszenia i że każda z nich mogła zostać uznana za osobiście odpowiedzialną za to naruszenie.

¹⁹⁶ Komisja kwestionuje argumentację przedstawioną przez Alstom i przez spółki grupy Areva oraz wnosi o oddalenie wszystkich ich zarzutów i zastrzeżeń.

— Ocena Sądu

- ¹⁹⁷ W pierwszej kolejności należy zbadać zgodność z prawem grzywny w wysokości 53 550 000 EUR nałożonej na Alstom i na Areva T&D SA w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji, którą to grzywnę mają one zapłacić solidarnie.
- ¹⁹⁸ W tym względzie należy najpierw zbadać zarzuty lub zastrzeżenia oparte zasadniczo na naruszeniu art. 81 WE, art. 53 porozumienia EOG i reguł dotyczących odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien oraz na naruszeniu obowiązku uzasadnienia, zaczynając od podnoszonego naruszenia obowiązku uzasadnienia.
- ¹⁹⁹ Jak przedstawiono w pkt 96–99 i 125–129 powyżej, w zaskarżonej decyzji Komisja uzasadniła w sposób wymagany prawem osobistą odpowiedzialność, na jaką naraziły się Alstom i Areva T&D SA z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., stwierdzając, że te spółki kierowały bezpośrednio lub pośrednio tym przedsiębiorstwem w tym okresie. Ponadto z motywów 348–356, motywu 358 lit. b) i c), motywu 369 i motywu 371 lit. a) i b) zaskarżonej decyzji wyraźnie wynika, że właśnie z uwagi na to, że Alstom i Alstom T&D SA tworzyły jednostkę gospodarczą w ramach grupy Alstom, Komisja postanowiła pociągnąć Alstom i Areva T&D SA (dawniej Alstom T&D SA) do osobistej odpowiedzialności za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i nałożyć na nie z tego tytułu w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji grzywnę w wysokości 53 550 000 EUR podlegającą solidarnej zapłacie.
- ²⁰⁰ Nie można zarzucać Komisji, że nie uzasadniła w szczególny sposób grzywny nałożonej na Alstom i Areva T&D SA, którą miały one zapłacić solidarnie, w świetle

okoliczności, że te spółki nie tworzyły już jednej i tej samej jednostki gospodarczej w dniu wydania zaskarżonej decyzji, ponieważ – jak wynika z zaskarżonej decyzji – zdaniem Komisji okoliczność ta nie stoi na przeszkodzie, by została na nie nałożona grzywna podlegająca solidarnej zapłacie. Z orzecznictwa wynika bowiem, że Komisja nie jest zobowiązana do zawarcia w swojej decyzji dokładnego uzasadnienia pewnych aspektów, które wydają jej się oczywiście bez związku, pozbawione znaczenia lub wyraźnie drugorzędne dla jej oceny (zob. podobnie i przez analogię wyroki Sądu: z dnia 8 lipca 2003 r. w sprawie T-374/00 Verband der freien Rohrwerke i in. przeciwko Komisji, Rec. s. II-2275, pkt 186; z dnia 9 lipca 2007 r. w sprawie T-282/06 Sun Chemical Group i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-2149, pkt 58). Jeśli chodzi o kwestię, czy Komisja była uprawniona do wykluczenia okoliczności, o których mowa, ze swej oceny, aspekt ten stanowi część badania materialnej legalności zaskarżonej decyzji, a nie naruszenia istotnych wymogów proceduralnych. W związku z tym nie może to stanowić naruszenia art. 253 WE (zob. pkt 88 powyżej).

- 201 Bezasadne jest również zastrzeżenie wysunięte przez Alstom, jakoby Komisja zaprzeczyła sobie w motywie 371 lit. c) zaskarżonej decyzji, pociągając Alstom do osobistej odpowiedzialności solidarnie z Areva T&D SA i Areva T&D AG za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu po przeniesieniu sektora T&D grupy Alstom mającego miejsce w dniu 8 stycznia 2004 r. Z motywu tego wynika bowiem, że jedynie Areva, Areva T&D Holding, Areva T&D SA oraz Areva T&D AG, a nie Alstom, grozi odpowiedzialność z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r.
- 202 Należy zatem oddalić w całości jako bezasadne zarzuty lub zastrzeżenia oparte na naruszeniu obowiązku uzasadnienia.
- 203 A zatem należy zbadać zarzuty lub zastrzeżenia merytoryczne podniesione przez Alstom i spółki grupy Areva, w pierwszej kolejności te, w których powołują się one zasadniczo na to, że art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG oraz reguły dotyczące

odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien nie pozwalają nałożyć grzywny podlegającej solidarnej zapłacie na spółki, które nie mogą zostać uznane za osobiście odpowiedzialne za naruszenie i które nie tworzą już jednej i tej samej jednostki gospodarczej w dniu wydania decyzji nakładającej grzywnę.

204 W tym względzie należy podkreślić, że odpowiedzialność solidarna za zapłatę grzywien należnych z powodu naruszenia art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG jest skutkiem prawnym, który wynika ipso iure z przepisów materialnych tych artykułów.

205 Jak wynika z orzecznictwa przedstawionego w pkt 134 powyżej, odpowiedzialność solidarna za zapłatę grzywny należnej od kilku osób z powodu udziału przedsiębiorstwa w naruszeniu art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG wynika z tego, że każda z tych osób może zostać pociągnięta do osobistej odpowiedzialności za udział przedsiębiorstwa w naruszeniu. Jednolitość zachowania przedsiębiorstwa na rynku uzasadnia do celów zastosowania prawa konkurencji to, że spółki lub, mówiąc ogólniej, podmioty prawa, które mogą zostać pociągnięte do osobistej odpowiedzialności, są zobowiązane solidarnie (zob. podobnie ww. w pkt 134 wyrok Trybunał w sprawach połączonych *Istituto Chemioterapico Italiano i Commercial Solvents przeciwko Komisji*, pkt 41; wyroki Sądu: ww. w pkt 66 wyrok w sprawie *HFB i in. przeciwko Komisji*, pkt 54, 524, 525; ww. w pkt 134 wyrok w sprawie *Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji*, pkt 62). Odpowiedzialność solidarna za zapłatę grzywien nałożonych z powodu naruszenia art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG w zakresie, w jakim przyczynia się ona do zapewnienia skutecznego ściągnięcia tych grzywien, stanowi część celu odstraszenia, do którego osiągnięcia dąży generalnie prawo konkurencji (zob. podobnie ww. w pkt 87 wyrok w sprawie *ACF Chemiefarma przeciwko Komisji*, pkt 172, 173; wyrok Trybunału z dnia 29 czerwca 2006 r. w sprawie *C-289/04 P Showa Denko przeciwko Komisji*, Zb.Orz. s. I-5859, pkt 61), i to w poszanowaniu zasady *ne bis in idem*, podstawowej zasady prawa Unii wyrażonej także w art. 4 protokołu nr 7 do EKPC, która zabrania ponownego karania z tytułu tego samego naruszenia prawa konkurencji tego samego zachowania przedsiębiorstwa na rynku za pośrednictwem podmiotów prawa, które mogą zostać uznane za osobiście odpowiedzialne (zob. podobnie ww. w pkt 61 wyrok w sprawach połączonych *Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji*, pkt 338; ww. w pkt 64 wyrok w sprawie *PVC II*, pkt 95–99; wyrok

Sądu z dnia 13 grudnia 2006 r. w sprawach połączonych T-217/03 i T-245/03 FNGBV i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-4987, pkt 340).

206 Okoliczność, że osobista odpowiedzialność grożąca wielu spółkom z powodu udziału tego samego przedsiębiorstwa w naruszeniu nie jest identyczna, nie stanowi przeszkody, by została na nie nałożona grzywna podlegająca solidarnej zapłacie, ponieważ odpowiedzialność solidarna za zapłatę grzywny obejmuje jedynie okres naruszenia, w którym tworzyły one jednostkę gospodarczą i stanowiły zatem przedsiębiorstwo w rozumieniu prawa konkurencji. W każdym razie z orzecznictwa przytoczonego przez skarżące nie wynika, że grzywna podlegająca solidarnej zapłacie może zostać nałożona jedynie na spółki, które tworzą jednostkę gospodarczą w dniu wydania decyzji nakładającej grzywnę. Wobec tego Komisja, nakładając w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji na Alstom i na Areva T&D SA grzywnę w wysokości 53 550 000 EUR podlegającą solidarnej zapłacie, miała prawo nie uwzględnić tego, że te dwie spółki nie tworzyły już jednostki gospodarczej w dniu 24 stycznia 2007 r.

207 W świetle powyższych rozważań Komisja mogła nałożyć w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji na Alstom i na Areva T&D SA grzywnę w wysokości 53 550 000 EUR podlegającą solidarnej zapłacie z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., gdyż – jak wynika z pkt 80–141 powyżej – słusznie stwierdziła, że każda z tych dwóch spółek mogła zostać pociągnięta do osobistej odpowiedzialności za ten udział.

208 W związku z powyższym należy oddalić jako bezzasadne zarzuty lub zastrzeżenia oparte zasadniczo na naruszeniu art. 81 WE, art. 53 porozumienia EOG oraz reguł dotyczących odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien.

- 209 Następnie należy zbadać zarzuty i zastrzeżenia oparte na naruszeniu zasad niedziałania prawa wstecz i pewności prawa.
- 210 Pewność prawa, ogólna zasada prawa Unii, wymaga, aby każde uregulowanie Unii było jasne i dokładne, w szczególności w przypadku gdy nakłada ono lub dopuszcza nałożenie sankcji, nawet jeżeli nie mają one karnego charakteru, po to aby zainteresowane osoby mogły poznać jednoznacznie swoje prawa i obowiązki, które z niego wynikają, i aby mogły w konsekwencji podjąć odpowiednie działania (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 25 września 1984 r. w sprawie 117/83 Kõnecke, Rec. s. 3291, pkt 11; ww. w pkt 61 wyrok w sprawie Jungbunzlauer przeciwko Komisji, pkt 71 i przytoczone tam orzecznictwo). Tę zasadę muszą uwzględniać zarówno normy natury karnej, jak i szczególne instrumenty administracyjne nakładające lub dopuszczające nałożenie sankcji administracyjnych. Ma ona zastosowanie nie tylko do norm, które określają elementy składowe naruszenia, ale także do tych, które definiują konsekwencje wynikające z naruszenia tych norm (zob. ww. w pkt 61 wyrok w sprawie Jungbunzlauer przeciwko Komisji, pkt 72 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 211 Ponadto zasada niedziałania prawa wstecz – tak jak została ona wymieniona w pkt 131–133 powyżej – stanowi nierozdzielalną część ogólnych zasad prawa, nad których przestrzeganiem czuwa sąd Unii, i wymaga, by reguły przypisywania naruszeń prawa konkurencji i nakładania sankcji z tego tytułu, które to reguły zostają zastosowane w decyzji wydanej na podstawie art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, odpowiadały regułom, które miały zastosowanie w momencie, gdy stwierdzone i ukarane naruszenie zostało popełnione. Zasada ta sprzeciwia się retroaktywnemu stosowaniu do naruszenia nowych reguł przypisywania naruszeń i nakładania sankcji z tego tytułu, których wyniku nie można było rozsądnie przewidzieć w dniu popełnienia tego naruszenia.
- 212 Z orzecznictwa przytoczonego w pkt 134 i 205 powyżej wynika, że reguły przypisywania naruszeń prawa konkurencji i nakładania sankcji z tego tytułu zastosowane w niniejszym przypadku przez Komisję były już wypracowane w momencie, gdy naruszenie zostało popełnione, to jest w niniejszej sprawie w okresie od dnia 7 grudnia

1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., i że w każdym razie nie mogą być one postrzegane jako reguły, które zostały ustalone po raz pierwszy w zaskarżonej decyzji. Reguły te były bądź przynajmniej powinny być znane Alstom i spółkom grupy Areva w momencie zaistnienia okoliczności faktycznych istotnych dla sprawy. Co więcej, reguły te były wystarczająco jasne i dokładne, aby mogły one rozsądnie przewidzieć wynik ich zastosowania w okolicznościach niniejszego przypadku. Jak wspomniano w pkt 140 powyżej, może to także wyjaśniać zawarcie w umowie przeniesienia klauzuli przewidującej ustanowienie gwarancji za zobowiązania na wypadek, gdyby Areva T&D SA i Areva T&D AG zostały pociągnięte do odpowiedzialności z powodu popełnionych wcześniej naruszeń. W związku z tym Alstom i spółki grupy Areva nie mogą powoływać się w niniejszym przypadku na naruszenie zasady niedziałania prawa wstecz lub pewności prawa wynikające z nałożenia w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji na Alstom i na Areva T&D SA grzywny w wysokości 53 550 000 EUR, którą mają one zapłacić solidarnie.

213 W zakresie, w jakim zarzut oparty na naruszeniu zasady pewności prawa może być interpretowany jako zarzut niezgodności z prawem wymierzony przeciwko regułom dotyczącym odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, z tego powodu, że reguły te są źródłem niepewności co do zapłaty grzywiny, określenia dłużnika zobowiązanego do zapłaty i sytuacji prawnej dłużników solidarnych, zarzut ten pociąga za sobą konieczność orzeczenia w kwestii samej zgodności z prawem systemu „odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien” w prawie konkurencji i sprawdzenia, czy prawa i obowiązki, które z niego wynikają, mogą być znane z wystarczającą dokładnością przez karane spółki. Podobnie jak pojęcie „przedsiębiorstwa” w rozumieniu prawa konkurencji będące jedynie skutkiem ipso iure tego prawa (zob. pkt 205 powyżej), pojęcie „odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien” jest autonomicznym pojęciem, które należy interpretować przez odniesienie do celów i systemu prawa konkurencji, którego część stanowi, i w razie potrzeby przez odniesienie do ogólnych zasad wynikających ze wszystkich krajowych systemów prawa.

214 W piśmie zarejestrowanym w sekretariacie Sądu w dniu 18 czerwca 2009 r. (zob. pkt 42 powyżej) – i wbrew temu, co oświadczyła ona podczas rozprawy (zob. pkt 39 powyżej) – Komisja twierdziła, że w przypadku gdy nakłada na kilka spółek grzywnę,

którą mają one zapłacić solidarnie, nie dokonując dalszych uściśleń ani nie podając dalszych wskazówek w sentencji swojej decyzji, nie zamierza ona uregulować kwestii ustalenia części przypadającej na poszczególnych dłużników w ramach zapłaty tej grzywny. Tymczasem należy zauważyć, że decyzja, w której Komisja nakłada na kilka spółek grzywnę podlegającą solidarnej zapłacie, wywołuje nieodzownie wszystkie skutki, które na mocy prawa wiążą się z systemem prawnym zapłaty grzywien w prawie konkurencji, i to zarówno w stosunkach między wierzycielem i dłużnikami solidarnymi, jak i w stosunkach między samymi dłużnikami solidarnymi. Wobec tego ani Komisja, ani skarżące nie mogą skutecznie twierdzić, że odpowiedzialność solidarna za zapłatę grzywny reguluje stosunki między wierzycielem i dłużnikami solidarnymi, ale nie stosunki między samymi dłużnikami solidarnymi. Podobnie Komisja i skarżące nie mają prawa twierdzić, że spółki mogą swobodnie uzgodnić sposób, w jaki podzielą między siebie kwotę grzywny podlegającej solidarnej zapłacie, która została na nie nałożona na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 lub art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 za naruszenie art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, gdyż jedynie Komisja ma kompetencję do decydowania w tym względzie.

- 215 Należy uznać, że w braku przeciwnej wskazówki w decyzji, w której Komisja nakłada na kilka spółek grzywnę podlegającą solidarnej zapłacie z powodu zachowania przedsiębiorstwa noszącego znamiona naruszenia, instytucja ta przypisuje im to zachowanie w równej mierze (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 2 października 2003 r. w sprawie C-196/99 P Aristrain przeciwko Komisji, Rec. s. I-11005, pkt 100, 101). Ponadto w przeszłości zostało już orzeczone, że spółki, na które zostało nałożone zobowiązanie do solidarnej zapłaty grzywny, są zobowiązane do zapłaty jednej jedynej grzywny, której kwota zostaje obliczona przez odniesienie do obrotów danego przedsiębiorstwa (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Aristrain przeciwko Komisji, pkt 101). Z tego wynika, że każda spółka jest zobowiązana do zapłaty całości kwoty grzywny wobec Komisji i że zapłata dokonana przez jedną z nich zwalnia wszystkie pozostałe spółki w stosunku do Komisji. Spółki, na które zostaje nałożona grzywna podlegająca solidarnej zapłacie i którym grozi – w braku przeciwnej wskazówki w decyzji nakładającej grzywnę – odpowiedzialność w równym stopniu za popełnienie naruszenia, muszą co do zasady zapłacić w częściach równych grzywnę nałożoną z powodu tego naruszenia. A zatem w przypadku gdy spółka, od której Komisja zażądała zapłaty, zapłaci całość kwoty grzywny, może ona na podstawie samej decyzji

Komisji żądać zwrotu od każdego z pozostałych dłużników solidarnych jego własnej części. Choć decyzja, w której na kilka spółek została nałożona grzywna podlegająca solidarnej zapłacie, nie pozwala zatem ustalić a priori, która z tych spółek zostanie rzeczywiście wezwana do zapłacenia Komisji kwoty grzywny, nie stoi ona na przeszkodzie temu, by każda z tych spółek mogła jednoznacznie poznać część kwoty grzywny, która na nią przypada, i dochodzić od pozostałych dłużników solidarnych zwrotu kwot, które zapłaciła ona powyżej tej części.

- ²¹⁶ Z powyższego wynika, że odpowiedzialność solidarna za zapłatę grzywien w prawie konkurencji nie stoi na przeszkodzie temu, by każda z ukaranych spółek mogła poznać jednoznacznie skutki finansowe, które mogą dla niej wynikać z tej sankcji. Okoliczność, że w tym kontekście zaskarżona decyzja nie pozwala poznać, która z tych spółek zostanie wezwana do zapłacenia Komisji kwoty grzywny, nie stanowi sama w sobie naruszenia zasady pewności prawa.
- ²¹⁷ Ponadto odpowiedzialność solidarna za zapłatę grzywien w prawie konkurencji nie stoi na przeszkodzie prawu przysługującemu każdej z ukaranych spółek do wniesienia skargi o stwierdzenie nieważności decyzji, w której Komisja nałożyła na nie grzywnę podlegającą solidarnej zapłacie. W niniejszym przypadku zarówno Alstom, jak i Areva T&D SA skorzystały z przysługującego im prawa skargi, wnosząc skargę o stwierdzenie nieważności na podstawie art. 230 WE.
- ²¹⁸ Należy zatem oddalić w całości zarzuty i zastrzeżenia oparte na naruszeniu zasad niedziałania prawa wstecz i pewności prawa.

- 219 W odniesieniu do zarzutów i zastrzeżeń opartych na naruszeniu zasady indywidualizacji kary i sankcji należy przypomnieć, że zgodnie z tą zasadą, która znajduje zastosowanie we wszystkich postępowaniach administracyjnych mogących prowadzić do nałożenia sankcji na podstawie prawa konkurencji, osoba może zostać ukarana wyłącznie za czyny, które są jej indywidualnie zarzucane (wyroki Sądu: z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawach połączonych T-45/98 i T-47/98 Krupp Thyssen Stainless i Acciai speciali Terni przeciwko Komisji, Rec. s. II-3757, pkt 63; z dnia 25 października 2005 r. w sprawie T-38/02 Groupe Danone przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-4407, pkt 278; z dnia 30 stycznia 2007 r. w sprawie T-340/03 France Télécom przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-107, pkt 66).
- 220 W niniejszym przypadku Alstom i Areva T&D SA zostały ukarane z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. za czyny, które zostały im indywidualnie zarzucone przez Komisję. Jak już zauważono w pkt 127 powyżej, spółki te zostały uznane za osobiście odpowiedzialne za udział tego przedsiębiorstwa w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. z powodu odpowiedzialności, jaka na nich spoczywa jako podmiotach kierujących bezpośrednio lub pośrednio przedsiębiorstwem, o którym mowa. A zatem to z powodu naruszenia art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, w odniesieniu do którego uznaje się, że popełniły je one osobiście z racji kierownictwa sprawowanego przez nie w owym czasie nad przedsiębiorstwem, o którym mowa (zob. podobnie ww. w pkt 134 wyrok z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie Metsä-Serla i in. przeciwko Komisji, pkt 28), w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji na Alstom i Areva T&D SA została nałożona grzywna w wysokości 53 550 000 EUR podlegająca solidarnej zapłacie.
- 221 A zatem należy także oddalić zarzuty i zastrzeżenia oparte na naruszeniu zasady indywidualizacji kary i sankcji.
- 222 W zakresie, w jakim w ramach zarzutów i zastrzeżeń opartych na naruszeniu zasady indywidualizacji kary i sankcji Alstom podniosła na etapie repliki w sprawie T-127/07, że brak indywidualizacji sankcji wynikający z odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien narusza cel polegający na zapewnieniu grzywnom odstraszającego skutku,

któremu to celowi służy w szczególności art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003, należy stwierdzić, że taki zarzut, który nie opiera się na żadnej okoliczności prawnej lub faktycznej, która zostałaby ujawniona w toku postępowania spornego, stanowi nowy zarzut, który jest niedopuszczalny w rozumieniu art. 48 § 2 regulaminu postępowania. W każdym razie zarzut ten nie jest zasadny, ponieważ – jak już zauważono w pkt 215 powyżej – każdy z dłużników solidarnych jest zobowiązany w stosunku do pozostałych dłużników do zapłaty swojej części grzywny i co do zasady ponosi w tym stopniu ciężar grzywny nałożonej przez Komisję.

223 Następnie należy zbadać zarzuty i zastrzeżenia oparte na naruszeniu prawa do skutecznej skargi, jako że skutek nałożenia na nie zobowiązania solidarnego sytuacja prawna Alstom jest powiązana na płaszczyźnie proceduralnej z sytuacją prawną Areva T&D SA i wzajemnie.

224 Wymóg skutecznej kontroli sądowej stanowi ogólną zasadę prawa Unii, która wynika z tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim i której zostały również poświęcone art. 6 i 13 EKPC [wyroki Trybunału: z dnia 15 maja 1986 r. w sprawie 222/84 Johnston, Rec. s. 1651, pkt 18; z dnia 25 lipca 2002 r. w sprawie C-50/00 P Unión de Pequeños Agricultores przeciwko Radzie, Rec. s. I-6677, pkt 39; wyrok z dnia 5 sierpnia 2003 r. w sprawach połączonych T-116/01 i T-118/01 P&O European Ferries (Vizcaya) i Diputación Foral de Vizcaya przeciwko Komisji, Rec. s. II-2957, pkt 209]. Prawo do skutecznej skargi zostało ponadto potwierdzone w art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej proklamowanej w dniu 7 grudnia 2000 r. w Nicei (Dz.U. C 364, s. 1).

225 Wymóg skutecznej kontroli sądowej ma w szczególności zastosowanie do każdej decyzji Komisji, w której stwierdza ona i karze naruszenie prawa konkurencji (wyroki Sądu: z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-348/94 Enso Española przeciwko Komisji, Rec. s. II-1875, pkt 60; z dnia 8 lipca 2008 r. w sprawie T-54/03 Lafarge przeciwko Komisji, niepublikowany w Zbiorze, pkt 42).

226 Zgodnie z art. 17 rozporządzenia nr 17 i z art. 31 rozporządzenia nr 1/2003 Sąd ma nieograniczone prawo orzekania w przedmiocie skarg wniesionych na decyzje, w których Komisja nakłada lub nałożyła grzywnę, i może uchylić, obniżyć lub podwyższyć nałożoną grzywnę.

227 W ramach skarg opartych na art. 230 WE kontrola zgodności z prawem decyzji Komisji, w których przypisuje ona naruszenie prawa konkurencji osobom fizycznym lub prawnym oraz nakłada na nie z tego tytułu grzywnę, musi być uznawana za skuteczną kontrolę sądową tej decyzji. Zarzuty, które mogą zostać wysunięte przez zainteresowane osoby fizyczne lub prawne na poparcie ich żądania stwierdzenia nieważności aktu, umożliwiają Sądowi dokonanie oceny zasadności pod względem prawnym i faktycznym każdego stwierdzonego naruszenia i każdej grzywny wymierzonej przez Komisję w dziedzinie prawa konkurencji (zob. podobnie ww. w pkt 225 wyrok w sprawie Lafarge przeciwko Komisji, pkt 45). Intensywność kontroli sprawowanej przez sąd Unii i tym samym skuteczny charakter skarg wniesionych na decyzje, w których Komisja stwierdza naruszenie reguł konkurencji i wymierza grzywnę, są wzmocnione nieograniczonym prawem orzekania przyznanym Sądowi w tej dziedzinie. Poza zwykłą kontrolą zgodności z prawem, która pozwala jedynie oddalić skargę o stwierdzenie nieważności lub stwierdzić nieważność zaskarżonego aktu, nieograniczone prawo orzekania, które przysługuje sądowi Unii, upoważnia go do zmiany zaskarżonego aktu, nawet bez stwierdzania jego nieważności, z uwzględnieniem wszystkich okoliczności faktycznych, aby zmienić na przykład kwotę nałożonej grzywny (wyrok Trybunału z dnia 15 października 2002 r. w sprawach połączonych C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, od C-250/99 P do C-252/99 P i C-254/99 P Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, Rec. s. I-8375, pkt 692).

228 W niniejszym przypadku okoliczność, że Komisja przypisała Alstom i Areva T&D SA odpowiedzialność za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i z tego powodu nałożyła na nie w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji grzywnę w wysokości 53 550 000 EUR podlegającą solidarnej zapłacie, nie naruszyła prawa każdej z tych spółek – jako adresata zaskarżonej decyzji – do poddania tej decyzji kontroli sądowej

przez faktyczne skorzystanie ze środków odwoławczych zagwarantowanych w prawie Unii oraz w porozumieniu EOG. Zarówno Alstom, jak i Areva T&D SA mogły bowiem wnieść do Sądu skargę na podstawie art. 230 WE obejmującą nie tylko żądanie stwierdzenia częściowej nieważności zaskarżonej decyzji, aby upewnić się co do jej zgodności z prawem, w szczególności w części, w której nałożono na nie grzywnę podlegającą solidarnej zapłacie, ale także żądanie zmiany zaskarżonej decyzji dotyczącej kwoty grzywny podlegającej solidarnej zapłacie, która została na nie nałożona. Z tego wynika, że każda z tych spółek mogła poddać kontroli sądu Unii kwestię zgodności z prawem w świetle prawa Unii odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywny w wysokości 53 550 000 EUR, która została na nie nałożona w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji. Na podstawie skutku wstecznego (wyrok Trybunału z dnia 26 kwietnia 1988 r. w sprawach połączonych 97/86, 99/86, 193/86 i 215/86 *Asteris i in.* przeciwko Komisji, Rec. s. 2181, pkt 30) i powagi rzeczy osądzonej (wyroki Trybunału: z dnia 14 września 1999 r. w sprawie C-310/97 P Komisja przeciwko *AssiDomän Kraft Products i in.*, Rec. s. I-5363, pkt 54; z dnia 15 lutego 2001 r. w sprawie C-239/99 *Nachi Europe*, Rec. s. I-1197, pkt 26; z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie C-372/97 *Włochy* przeciwko Komisji, Rec. s. I-3679, pkt 36), które mają zastosowanie do wyroków stwierdzających nieważność, Alstom lub Areva T&D SA, gdyby ich skarga została uwzględniona, mogłyby zostać zwolnione z wszelkiej odpowiedzialności wynikającej ze stwierdzonego naruszenia i zwolnione z obowiązku zapłacenia Komisji grzywny, która została na nie nałożona z powodu tego naruszenia, lub z obowiązku uiszczenia przypadającej na nie części grzywny w przypadku zapłaty tej grzywny przez ich dłużnika solidarnego.

- 229 Okoliczność, że – jak utrzymuje Alstom – gwarancja za zobowiązania przewidziana w umowie przeniesienia może zniweczyć korzyść, jaką skarga w sprawie T-121/07 mogłaby przynieść tej spółce, musi być postrzegana jako skutek prawny uzgodnienia poczynionego przez strony, a nie jako skutek samej zaskarżonej decyzji. W związku z tym – jak wynika z motywu 368 *in fine* zaskarżonej decyzji – okoliczność, że taka gwarancja za zobowiązania została przewidziana w umowie przeniesienia, nie ma wpływu na zgodność z prawem zaskarżonej decyzji. Należy bowiem przypomnieć, że art. 81 WE i przez analogię art. 53 porozumienia EOG stanowią przepisy porządku publicznego niezbędne do wypełnienia zadań powierzonych Wspólnocie Europejskiej i EOG (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 4 czerwca 2009 r. w sprawie C-8/08

T-Mobile Netherlands i in., Zb.Orz. s. I-4529, pkt 49 i przytoczone tam orzecznictwo), tak że odpowiedzialność i sankcja grożące spółkom w przypadku naruszenia tych przepisów nie mogą zostać pozostawione do dyspozycji tych spółek.

- 230 Nie można zatem uznać, że zaskarżona decyzja, w której art. 2 lit. c) na Alstom i na Areva T&D SA została nałożona grzywna w wysokości 53 550 000 EUR podlegająca solidarnej zapłacie, narusza zasadę prawa do skutecznej skargi.
- 231 Wobec powyższego należy oddalić jako bezzasadne zarzuty i zastrzeżenia oparte na naruszeniu prawa do skutecznej skargi.
- 232 Wreszcie należy zbadać zarzuty i zastrzeżenia oparte na naruszeniu art. 7 WE oraz zasad równego traktowania i proporcjonalności, jako że Komisja, zobowiązując Alstom i Areva T&D SA do solidarnej zapłaty grzywny, przeniosła na sąd krajowy lub sąd polubowny uprawnienie do ustalenia odpowiedzialności każdej z nich za popełnienie stwierdzonego naruszenia i tym samym ustalenia części przypadającej na każdą z nich w ramach zapłaty grzywny oraz nałożyła na Areva T&D SA obowiązek zapłacenia Komisji kwot, które ostatecznie powinny zostać uiszczone przez Alstom.
- 233 W myśl art. 5 WE Wspólnota Europejska działa wyłącznie w granicach powierzonych jej kompetencji i celów wyznaczonych jej przez traktat. A zatem ma ona jedynie te kompetencje, które zostały jej powierzone (zob. podobnie opinia Trybunału 2/94 z dnia 28 marca 1996 r., Rec. s. I-1759, pkt 23). Zgodnie z art. 7 ust. 1 WE instytucje, które – jak Komisja – przyczyniają się do zapewnienia realizacji zadań powierzonych Wspólnocie, same działają w granicach uprawnień, które zostały im powierzone w traktacie. Instytucja nie może zrzec się swoich uprawnień, nie naruszając przy tym

roli, jaką zgodnie z art. 7 ust. 1 WE ma ona odgrywać w realizacji zadań powierzonych Wspólnocie.

234 W sytuacji gdy Komisja wszczyna – tak jak w niniejszym przypadku – postępowanie w celu wydania decyzji stwierdzającej naruszenie art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG, tylko jej samej przysługuje kompetencja na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 lub art. 7 ust. 1 i art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 do stwierdzenia tego naruszenia i nałożenia grzywnien na przedsiębiorstwa, które umyślnie lub przez niedbalstwo uczestniczyły w tym naruszeniu. Pod rygorem naruszenia zasady kompetencji powierzonych Komisja nie może przenieść na osobę trzecią uprawnień, które zostały jej zatem powierzone w wymienionych powyżej przepisach (zob. podobnie w odniesieniu do uprawnień dochodzeniowych Komisji wynikających z art. 3 rozporządzenia nr 17 wyrok Sądu z dnia 17 września 2007 r. w sprawie T-201/04 Microsoft przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-3601, pkt 1264).

235 Należy również przypomnieć, że za każdym razem, gdy Komisja postanawia nałożyć grzywny na podstawie prawa konkurencji, jest ona obowiązana przestrzegać ogólnych zasad prawa, wśród których figurują zasady równego traktowania i proporcjonalności, tak jak zostały one zinterpretowane przez sądy Unii (wyrok Sądu z dnia 27 września 2006 r. w sprawie T-59/02 Archer Daniels Midland przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-3627, pkt 315). Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem zasada równego traktowania lub niedyskryminacji wymaga, by porównywalne sytuacje nie były traktowane w odmienny sposób oraz by odmiennie sytuacje nie były traktowane w taki sam sposób, chyba że jest to obiektywnie uzasadnione (wyroki Trybunału z dnia 13 grudnia 1984 r. w sprawie 106/83 Sernide, Rec. s. 4209, pkt 28; z dnia 28 czerwca 1990 r. w sprawie C-174/89 Hoche, Rec. s. I-2681, pkt 25; wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-311/94 BPB de Eendracht przeciwko Komisji, Rec. s. II-1129, pkt 309). Z kolei zasada proporcjonalności wymaga, by akty instytucji nie wykraczały poza to, co odpowiednie i konieczne do realizacji uzasadnionych celów, którym służy dane uregulowanie, przy czym w przypadku gdy istnieje możliwość wyboru spośród większej liczby odpowiednich środków, należy stosować ten najmniej dotkliwy, a wynikające z tego niedogodności nie mogą być nadmierne w stosunku do zamierzonych celów (wyroki Trybunału: z dnia 13 listopada 1990 r. w sprawie C-331/88 Fedesa i in.,

Rec. s. I-4023, pkt 13; z dnia 5 maja 1998 r. w sprawie C-180/96 Zjednoczone Królestwo przeciwko Komisji, Rec. s. I-2265, pkt 96).

²³⁶ W niniejszym przypadku wbrew temu, co utrzymują spółki grupy Areva, Komisja ustaliła w zaskarżonej decyzji część odpowiedzialności przypadającej odpowiednio na Areva T&D SA i na Alstom za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i tym samym przypadającą na każdą z nich część grzywny, do zapłaty której są one solidarnie zobowiązane wobec Komisji. Jak stwierdzono bowiem w pkt 215 powyżej, należy uznać, że w braku przeciwnej wskazówki w zaskarżonej decyzji Areva T&D SA i Alstom grozi odpowiedzialność w równym stopniu za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., z czego wynika, że przypadająca na każdą z nich część grzywny podlegającej solidarnej zapłacie wynosi co do zasady 50%. Jako że może to zostać wywiedzione z samej zaskarżonej decyzji, nie można uznać, że w niniejszym przypadku Komisja przeniosła na sąd krajowy lub sąd polubowny część uprawnień, które zostały jej przyznane w celu stwierdzenia i karania naruszeń art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG.

²³⁷ Jako że badane tu zarzuty i zastrzeżenia opierają się na błędnym założeniu, należy je oddalić jako bezzasadne.

²³⁸ W związku z powyższym należy oddalić wszystkie zarzuty i zastrzeżenia podniesione przez Alstom i spółki grupy Areva w odniesieniu do nałożonej w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji na Alstom i na Areva T&D SA grzywny w wysokości 53 550 000 EUR podlegającej solidarnej zapłacie, które to zarzuty i zastrzeżenia opierają się na naruszeniu reguł dotyczących odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien wynikających

z art. 81 WE i z art. 53 porozumienia EOG, na naruszeniu art. 7 WE, na naruszeniu zasad pewności prawa, równego traktowania, proporcjonalności, prawa do skutecznej skargi i indywidualizacji kary oraz na naruszeniu obowiązku uzasadnienia.

- 239 W drugiej kolejności pozostaje zbadać zarzut oparty na naruszeniu reguł dotyczących odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien wynikających z art. 81 WE i z art. 53 porozumienia EOG w części, w jakiej odnosi się on do kwoty 25 500 000 EUR, która ma zostać zapłacona solidarnie przez spółki grupy Areva na podstawie art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji.
- 240 W motywie 370 i w motywie 371 lit. c) zaskarżonej decyzji Komisja stwierdziła, że spółki grupy Areva mogły zostać uznane za osobiście odpowiedzialne za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r., jako że kierowały one bezpośrednio lub pośrednio tym przedsiębiorstwem w rozpatrywanym okresie naruszenia i tworzyły w owym czasie jedno i to samo przedsiębiorstwo w rozumieniu prawa konkurencji.
- 241 Z orzecznictwa przedstawionego w pkt 134 i 205 powyżej wynika, że Komisja nie popełniła błędu, uznając, że do osobistej odpowiedzialności za zachowanie przedsiębiorstwa noszące znamiona naruszenia można pociągnąć spółki, które bezpośrednio lub pośrednio kierowały tym przedsiębiorstwem w momencie, gdy uczestniczyło ono w naruszeniu. Spółki grupy Areva nie zakwestionowały w ramach omawianego tu zarzutu, że Areva T&D SA i Areva T&D AG kierowały bezpośrednio przedsiębiorstwem, o którym mowa, między dniem 9 stycznia i dniem 11 maja 2004 r., ale jedynie to, że Areva i Areva T&D Holding kierowały pośrednio tym samym przedsiębiorstwem za pośrednictwem należących do nich w 100% spółek zależnych prowadzących działalność w sektorze T&D. Tymczasem z wywodów przedstawionych w pkt 144–152 powyżej wynika, że Komisja nie popełniła błędu, uznając, że w okresie od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r. Areva i Areva T&D Holding sprawowały rzeczywistą kontrolę nad Areva T&D SA i Areva T&D AG i określały zachowanie tych spółek na rynku.

- ²⁴² Wobec powyższego nie można utrzymywać, że Komisja naruszyła reguły dotyczące odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien wynikające z art. 81 WE i z art. 53 porozumienia EOG, jeśli chodzi o kwotę 25 500 000 EUR, za zapłatę której Komisja uznała spółki grupy Areva solidarnie odpowiedzialne w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji.
- ²⁴³ W związku z powyższym należy oddalić jako bezzasadne zarzuty i zastrzeżenia, w których skarżące kwestionują nałożoną na nie w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji grzywnę podlegającą solidarnej zapłacie.

W przedmiocie naruszenia zasady poszanowania prawa do obrony i art. 27 ust. 1 rozporządzenia nr 1/2003

— Argumenty stron

- ²⁴⁴ W ramach zarzutu siódmego Alstom zarzuca Komisji, że w zaskarżonej decyzji naruszyła zasadę poszanowania prawa do obrony i art. 27 ust. 1 rozporządzenia nr 1/2003, ponieważ zarzuty postawione jej w zaskarżonej decyzji nie zgadzają się z zarzutami sformułowanymi w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów. Alstom uważa, że nie mogła przedstawić swojego stanowiska w kwestii „wyłączonej odpowiedzialności”, która została jej przypisana w zaskarżonej decyzji, z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. w zakresie, w jakim w pkt 337 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja wskazała, że z tego tytułu grozi jej „odpowiedzialność solidarna” z Areva T&D SA i Areva T&D AG.

245 Komisja kwestionuje argumenty Alstom i wnosi o oddalenie tego zastrzeżenia.

— Ocena Sądu

- 246 Poszanowanie prawa do obrony we wszelkich postępowaniach, które mogą doprowadzić do nałożenia sankcji, w szczególności grzywny lub okresowej kary pieniężnej, stanowi podstawową zasadę prawa Unii, którą należy respektować także w postępowaniu administracyjnym (wyroki Trybunału: z dnia 13 lutego 1979 r. w sprawie 85/76 Hoffmann-La Roche przeciwko Komisji, Rec. s. 461, pkt 9; z dnia 2 października 2003 r. w sprawie C-176/99 P ARBED przeciwko Komisji, Rec. s. I-10687, pkt 19; ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 44).
- 247 Poszanowanie prawa do obrony wymaga, aby zainteresowanemu przedsiębiorstwu stworzono w toku postępowania administracyjnego możliwość przedstawienia stanowiska na temat prawdziwości i znaczenia dla sprawy faktów i okoliczności podnoszonych przez Komisję, a także na temat dokumentów, którymi Komisja posłużyła się na poparcie swego twierdzenia istnienia naruszenia prawa konkurencji (wyroki Trybunału: z dnia 7 czerwca 1983 r. w sprawach połączonych od 100/80 do 103/80 Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji, Rec. s. 1825, pkt 10; ww. w pkt 61 wyrok w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 66).
- 248 W tym względzie rozporządzenie nr 1/2003 – podobnie jak przed nim rozporządzenie nr 17 – przewiduje, że stronom wysyła się pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, które musi wskazywać w wyraźny sposób wszystkie istotne okoliczności, na których Komisja opiera się na tym etapie postępowania. Owo wskazanie może mieć jednak zwięzłą formę, a decyzja nie musi koniecznie być kopią pisma w sprawie przedstawienia zarzutów (ww. w pkt 247 wyrok w sprawach połączonych Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 14; ww. w pkt 61 wyrok w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 67), gdyż pismo to jest dokumentem roboczym, w którym ocena faktyczna i prawna ma charakter wyłącznie tymczasowy (zob. ww. w pkt 61 wyrok w sprawach połączonych Aalborg Portland

i in. przeciwko Komisji, pkt 67 i przytoczone tam orzecznictwo; zob. także podobnie wyrok Trybunału z dnia 10 lipca 2008 r. w sprawie C-413/06 P Bertelsmann i Sony Corporation of America przeciwko Impala, Zb.Orz. s. I-4951, pkt 63 i przytoczone tam orzecznictwo). Z tego powodu Komisja może, a nawet powinna uwzględnić okoliczności wynikające z postępowania administracyjnego, aby między innymi wycofać zarzuty, które okazały się bezzasadne (ww. w pkt 247 wyrok w sprawach połączonych Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 14; ww. w pkt 61 wyrok w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 67).

249 W ramach omawianego tu zastrzeżenia Alstom utrzymuje, że Komisja naruszyła zasadę poszanowania prawa do obrony, odstępując w zaskarżonej decyzji od zarzutu, który postawiła wcześniej Areva T&D SA i Areva T&D AG w pkt 337 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i który prowadził do uznania tych spółek za osoby odpowiedzialne za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r.

250 Komisja, która kwestionuje twierdzenie Alstom, jakoby nie poinformowała jej, że uznaje ją za jedyną spółkę odpowiedzialną za naruszenie w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r., twierdzi, że z pkt 337 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów w związku z pkt 331 tego pisma wynika, że zamierza ona uznać Alstom za jedyną spółkę odpowiedzialną za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. Mając na uwadze ten zarzut, należy najpierw orzec w przedmiocie zasadności tego twierdzenia.

251 W pkt 331 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja przypomniała orzecznictwo Trybunału i Sądu dotyczące domniemania odpowiedzialności spółek dominujących za antykonkurencyjne zachowanie, które może zostać przypisane ich spółkom zależnym, które to domniemanie wynika z posiadania przez pierwsze z tych spółek całości lub niemalże całości kapitału zakładowego tych drugich.

- 252 W pkt 336 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja zauważyła, że Alstom i jej poprzednicy prawni i gospodarczy posiadali całość lub niemalże całość kapitału zakładowego jednostek prawnych, które uczestniczyły w zachowaniu stanowiącym znowę, opisanym w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, to jest z jednej strony Alsthom SA (Francja), GEC Alsthom SA, Kléber Eylau, GEC Alsthom T&D SA i Alstom T&D SA, których następcą prawnym i gospodarczym jest Areva T&D SA, z drugiej strony zaś Sprecher Energie, GEC Alsthom T&D, Alstom T&D AG, Alstom Power (Schweiz) i Alstom AG (Szwajcaria), których następcą prawnym i gospodarczym jest Areva T&D AG.
- 253 W pkt 337 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja oświadczyła, że z powodów przedstawionych w pkt 331 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów ma zamiar uznać Alstom, Areva T&D SA i Areva T&D AG za solidarnie odpowiedzialne za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu między dniem 15 kwietnia 1988 r., to jest dniem, w którym przedsiębiorstwo to przystąpiło do porozumienia GQ i porozumienia EQ, a dniem 8 stycznia 2004 r., to jest dniem, w którym grupa Alstom przeniosła swój „sektor T&D” na grupę Areva.
- 254 W świetle jednoznacznego brzmienia pkt 337 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów należy stwierdzić, że Alstom słusznie twierdzi, iż pismo w sprawie przedstawienia zarzutów stanowi wyraz zamiaru Komisji, by uznać Areva T&D SA i Areva T&D AG za osobiście odpowiedzialne za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu między innymi w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. W zakresie, w jakim w zaskarżonej decyzji Komisja uznaje jedynie Alstom za odpowiedzialną za naruszenie w tym okresie, odstępuje ona zatem zasadniczo od zarzutu sformułowanego pierwotnie wobec Areva T&D SA i Areva T&D AG w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów i w tym zakresie zaskarżona decyzja nie zgadza się z pismem w sprawie przedstawienia zarzutów.
- 255 Z akt sprawy wynika, że w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów spółki grupy Areva dostarczyły Komisji dodatkowe informacje świadczące

o bezzasadności zarzutu postawionego Areva T&D SA i Areva T&D AG. Z motywu 344 zaskarżonej decyzji przytoczonego przez Komisję wynika bowiem, że uwzględniła ona to, iż w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów spółki grupy Areva oświadczyły, że jedynie Alstom powinna zostać uznana za odpowiedzialną za naruszenie przynajmniej do 1993 r., jako że to, co stanowi obecnie grupę Alstom, kontrolowało bezpośrednio działalność w zakresie T&D w latach 1988–1993, aż do momentu utworzenia poprzednika Alstom T&D SA, to jest GEC Alsthom T&D SA. W motywach 20, 357 i 366 zaskarżonej decyzji Komisja stwierdziła, że Areva T&D SA i Areva T&D AG – pod swoimi ówczesnymi nazwami – nie istniały odpowiednio przed dniem 7 grudnia 1992 r., to jest dniem, w którym działalność grupy Alstom w zakresie RIG we Francji została powierzona Kléber Eylau, i dniem 22 grudnia 2003 r., to jest dniem, w którym działalność grupy Alstom w zakresie RIG w Szwajcarii została powierzona Alstom (Schweiz) Services, aby wywieść z tego w motywach 358 i 371 zaskarżonej decyzji, że te spółki nie mogą zostać uznane za osobiście odpowiedzialne za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r.

²⁵⁶ Należy zatem zbadać, czy odpowiedzialność grożąca Alstom została wzmocniona z tego powodu, że w zaskarżonej decyzji Komisja zrezygnowała z uznania Areva T&D SA i Areva T&D AG za osobiście odpowiedzialne za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r.

²⁵⁷ W świetle skutków wynikających z odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, które to skutki zostały wskazane w pkt 205 i 215 powyżej, należy stwierdzić, że okoliczność, iż w zaskarżonej decyzji jedynie Alstom została uznana za osobiście odpowiedzialną za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r., zmieniła sytuację prawną Alstom i że w związku z tym rozbieżność między pismem w sprawie przedstawienia zarzutów a zaskarżoną decyzją wskazana w pkt 254 powyżej była dla niej niekorzystna. Rezygnując bowiem z pociągnięcia Areva T&D SA i Areva T&D AG do osobistej odpowiedzialności z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia

1992 r., i tym samym rezygnując z nałożenia na nie grzywny podlegającej solidarnej zapłacie z Alstom za ten okres, Komisja obarczyła ostatecznie całością odpowiedzialności i tym samym całością ciężaru grzywny Alstom, podczas gdy zgodnie z zasadami odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien każdy z dłużników solidarnych byłby ostatecznie zobowiązany wobec pozostałych dłużników jedynie w wysokości przypadającej na niego części kwoty grzywny podlegającej solidarnej zapłacie.

258 Tymczasowy charakter pisma w sprawie przedstawienia zarzutów pozwalał niewątpliwie Komisji na odstępnie w niniejszym przypadku od zarzutu sformułowanego w tym piśmie wobec Areva T&D SA i Areva T&D AG z uwagi na informacje dodatkowe przedstawione przez Areva w trakcie postępowania administracyjnego, które to informacje uzasadniały takie postępowanie. Niemniej jednak w stopniu, w jakim wycofanie tego zarzutu było niekorzystne dla Alstom, nie mogło mieć ono miejsca bez umożliwienia Alstom przedstawienia w skuteczny sposób jej stanowiska w tej kwestii.

259 W motywie 344 zaskarżonej decyzji Komisja podniosła w odniesieniu do uwag przedstawionych przez spółki grupy Areva w ich odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, zgodnie z którymi to uwagami jedynie Alstom powinna zostać uznana za osobiście odpowiedzialną za udział przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r. (zob. pkt 255 powyżej), że Alstom przyznała wyraźnie w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, iż miała dostęp do odpowiedzi spółek grupy Areva na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów zgodnie z warunkami uzgodnionymi przez grupę Alstom i grupę Areva w umowie przeniesienia i że rozpatrzyła szczegółowo twierdzenia pochodzące od grupy Areva dotyczące odpowiedzialności. Komisja dodała, że rozprawa w dniach 18 i 19 lipca 2006 r. była okazją zarówno dla Alstom, jak i dla spółek grupy Areva do powtórzenia argumentów każdej z nich i do udzielenia odpowiedzi na argumenty drugiej strony. W motywach 345–347 zaskarżonej decyzji Komisja odniosła się do argumentów wysuniętych przez Alstom w jej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów. W motywie 347 Komisja zauważyła w szczególności, że Alstom negocjowała, że brała czynny udział w działalności w zakresie RIG lub w kartelu związanym z tą działalnością przed rokiem 1993, jako że „dział T&D”, nazwany następnie „sektorem T&D” (do którego należały Alstom T&D

SA i Alstom T&D AG), zawsze zachowywał się jak autonomiczne przedsiębiorstwo na rynku, zarówno przed przyznaniem, jak i po przyznaniu mu osobowości prawnej, oraz że Alstom utrzymywała, że jedynie „sektor T&D” i w związku z tym Areva T&D SA i Areva T&D AG powinny zostać uznane za odpowiedzialne za naruszenie.

- 260 Alstom nie podważyła treści motywów 344, 345 i 347 zaskarżonej decyzji. Świadczy to w sposób wymagany prawem o tym, że Alstom mogła zająć stanowisko – nawet przed wydaniem zaskarżonej decyzji – w kwestii zasady wyłącznej odpowiedzialności z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r., jak również o zapoznaniu się przez nią z argumentami przedstawionymi przez spółki grupy Areva w ich odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów. Wynika z tego również, że Alstom była w stanie przedstawić powody, z których uważała, że nie należało wycofywać zarzutu sformułowanego pierwotnie wobec Areva T&D SA i Areva T&D AG w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów.
- 261 Potwierdza to raport końcowy funkcjonariusza ds. przesłuchań sporządzony w dniu 15 stycznia 2007 r., w którym jest mowa o tym, że z uwagi na odpowiedzi pisemne na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów i mającą później miejsce wymianę korespondencji, jak również wyniki przesłuchania okres naruszenia, który został opisany w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, został między innymi skrócony w przypadku Areva T&D SA i Areva T&D AG oraz że prawo wszystkich stron postępowania do bycia wysłuchanymi było przestrzegane w niniejszym przypadku.
- 262 Jako że zostało wykazane, iż Alstom była w stanie przedstawić w skuteczny sposób swoje stanowisko w powyższej kwestii przed wydaniem zaskarżonej decyzji, należy dojść do wniosku, że prawo Alstom do obrony nie zostało naruszone z powodu rozbieżności między pismem w sprawie przedstawienia zarzutów a zaskarżoną decyzją wynikającą z braku pociągnięcia w tej decyzji Areva T&D SA i Areva T&D AG do osobistej odpowiedzialności z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r.

263 W związku z powyższym należy oddalić zastrzeżenie podniesione przez Alstom w ramach zarzutu siódmego oparte na naruszeniu zasady poszanowania prawa do obrony i art. 27 ust. 1 rozporządzenia nr 1/2003.

W przedmiocie podwyżki o 50% podstawowej kwoty grzywien nałożonych na Alstom i na spółki grupy Areva w art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji

— Argumenty stron

264 W zarzucie piątym podzielonym na trzy części Alstom zarzuca Komisji, że podwyższyła o 50% podstawową kwotę grzywien, które zostały na nią nałożone w art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji, z powodu okoliczności obciążającej związanej z rolą przywódcy odegraną przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, jako „sekretarz europejski” kartelu.

265 Pierwsza część zarzutu piątego podniesionego przez Alstom opiera się na błędzie obarczającym ocenę Komisji, zgodnie z którą przedsiębiorstwo, o którym mowa, odgrywało rolę przywódcy jako „sekretarz europejski” kartelu.

266 Alstom przyznaje, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, pełniło rolę „sekretarza europejskiego” kartelu „przez okres rozpoczynający się »w okolicach 2000 r.« aż do

2004 r.” Przyznaje również, że „rola [»sekretarza europejskiego« kartelu odgrywana przez przedsiębiorstwo, o którym mowa] mogła przyznać jej centralną rolę lub »punktu kontaktowego« w ramach kartelu i że „oczywiste jest, że fakt centralizowania informacji lub dzielenia się nimi skutkowało tym, że funkcjonowanie kartelu było bardziej skuteczne”. Alstom nie kwestionuje, że rola „sekretarza europejskiego” wiązała się z „ponoszeniem odpowiedzialności za centralizację, kompilację i wymianę informacji między uczestnikami europejskimi oraz między nimi a [uczestnikami] japońskimi, przydział projektów [RIG] na podstawie formularzy zgłoszeniowych otrzymanych od uczestników i zgodnie z zasadami mechanicznymi (limitami), a nawet za faktyczne zarządzanie niektórymi, ale nie wszystkimi spotkaniami”. Wreszcie Alstom przyznaje, że jako „sekretarz europejski” kartelu „[...] odnotowywała rozwój limitów każdego uczestnika w związku z przydziałem projektów [RIG] z jednej strony i z otrzymaniem zamówień od klientów z drugiej strony”.

267 Niemniej jednak Alstom uważa, że nie można jej przypisać roli przywódcy z racji pełnionych przez nią obowiązków „sekretarza europejskiego”, gdyż – jak wynika z zaskarżonej decyzji i z dowodów zawartych w aktach sprawy Komisji, obowiązki te zostały jej narzucone przez innych członków kartelu, najpierw tymczasowo między rokiem 2000 i marcem 2002 r., a następnie na stałe po tej drugiej dacie. Ponadto z pisma w sprawie przedstawienia zarzutów zaskarżonej decyzji oraz z akt sprawy Komisji wynika, że obowiązki „sekretarza europejskiego” miały charakter czysto administracyjny i nie powierzały przedsiębiorstwu, o którym mowa, ważniejszej roli niż innym członkom kartelu jako przywódcy lub inicjatorowi naruszenia.

268 Druga część zarzutu piątego podniesionego przez Alstom opiera się zasadniczo na naruszeniu pkt 2 tiret trzecie wytycznych oraz na naruszeniu obowiązku uzasadnienia. Jej zdaniem elementy brane zwykle pod uwagę w celu ustalenia roli przywódcy w rozumieniu pkt 2 tiret trzecie wytycznych w niniejszym przypadku albo nie występowały, albo były wspólne wszystkim członkom kartelu. Z jednej strony pewne elementy decydujące do celów uznania za przywódcę naruszenia nie występowały

w niniejszym przypadku. Alstom nie wypowiadała gróźb pod adresem konkurentów, którzy nie uczestniczyli w kartelu, ani nie podejmowała decyzji w sprawie rozszerzenia kartelu lub jego stosunków z osobami trzecimi. Nie była ona również odpowiedzialna za nadzorowanie przestrzegania kartelu przez jego członków. Jej pozycja na rynku właściwym nie była dominująca w stosunku do innych spółek takich jak Siemens i ABB, które miały udziały w rynku wyższe od jej udziałów, i pozycja ta nie umożliwiała jej wywierania presji na konkurentów. Alstom nie może być także postrzegana w świetle orzecznictwa jako inicjator lub pomysłodawca kartelu lub jego reguł funkcjonowania, gdyż pierwsze porozumienie zawarte w 1988 r. zostało podpisane przez dziewięć spółek europejskich i kartel został zorganizowany wspólnie przez te spółki. Z drugiej strony niektóre elementy charakterystyczne dla roli przywódcy nie były właściwe samej Alstom, lecz były przez nią dzielone z wszystkimi lub niektórymi innymi członkami kartelu. I tak przygotowywanie i uczestnictwo w strategicznych spotkaniach kartelu, jak również częstotliwość tego uczestnictwa były elementami wspólnymi dla Alstom, Siemens i ABB na szczeblu tak zwanych spotkań „menedżerskich” dotyczących zarządzania kartelem oraz spotkań wspólnego komitetu Europa/Japonia. Jeśli chodzi o grupy robocze i spotkania przygotowawcze każdej grupy do spotkań wspólnego komitetu Europa/Japonia, to obejmowały one wszystkich uczestników kartelu. Nie zostało udowodnione, że Alstom występowała z inicjatywą częściej niż inni w ramach kartelu lub że działała w sposób niezależny w odniesieniu na przykład do regularnych zmian kodów w obrębie kartelu. Wreszcie przestrzeganie instrukcji, kontrolę i dyscyplinę w ramach kartelu zapewniał każdy członek stojący na straży swoich interesów w ramach tego kartelu, zaś przestrzeganie przez japońskich członków kartelu spoczywających na nich obowiązków zapewniał komitet Europa. W tym kontekście – zdaniem Alstom – Komisja nie mogła wywieść jedynie z przysługującego jej tytułu „sekretarza europejskiego” okoliczności obciążającej związanej z tym, że odgrywała ona ważniejszą rolę niż inni w funkcjonowaniu kartelu, a nawet decydującą rolę dla przetrwania tego kartelu. Co więcej, Alstom twierdzi, że Komisja nie uzasadniła w odpowiedni i wystarczający sposób swoich wniosków, zgodnie z którymi „sekretarz europejski” kartelu odgrywał bardzo ważną rolę i w rzeczywistości istotną dla funkcjonowania kartelu, przeznaczając na ten cel znaczne zasoby i podejmując inicjatywę w ramach kartelu.

269 Trzecia część zarzutu piątego podniesionego przez Alstom opiera się na naruszeniu zasad równego traktowania i proporcjonalności. Jej zdaniem Komisja naruszyła

zasadę równego traktowania, jako że z punktu widzenia okoliczności obciążającej związanej z rolą przywódcy potraktowała ona przedsiębiorstwo, o którym mowa, w taki sam sposób jak Siemens, chociaż nie znajdowały się one w porównywalnej sytuacji, oraz w odmienny sposób niż ABB i przedsiębiorstwa japońskie, które uczestniczyły w stwierdzonym naruszeniu, chociaż znajdowały się one w porównywalnej sytuacji. Alstom powołuje się także na naruszenie zasady proporcjonalności wynikające z identycznego potraktowania przedsiębiorstwa, o którym mowa, i Siemens.

270 W zarzucie szóstym składającym się z czterech części spółki grupy Areva kwestionują podwyżkę kwoty grzywny, która została na nie nałożona w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji z powodu roli przywódcy odgrywanej przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, jako „sekretarz europejski” kartelu.

271 Pierwsza część zarzutu szóstego podniesionego przez spółki grupy Areva dotyczy naruszenia art. 23 ust. 2 lit. a) rozporządzenia nr 1/2003 i pkt 2 wytycznych wynikającego z tego, że Komisja uznała je za przywódcę, nie wykazując, że pełniły one obowiązki kierownicze lub stymulującą rolę we wprowadzaniu w życie kartelu. Wprawdzie przedsiębiorstwo, o którym mowa, przyjęło na siebie obowiązki wykonawcze natury administracyjnej jako „sekretarz europejski” między końcem roku 1999 i majem 2004 r., ale nigdy nie pełniło ono obowiązków kierowniczych ani nie odgrywało stymulującej roli w ramach kartelu. Jak wynika z akt sprawy Komisji, sekretariat spotkań roboczych nie powierzył przedsiębiorstwu, o którym mowa, żadnego decydującego wpływu na strategiczne kwestie kartelu. Kwestie te były rozpatrywane w ramach spotkań dotyczących zarządzania kartelem, którym przewodniczyła przez ABB. Ponadto rola sekretarza europejskiego kartelu straciła na znaczeniu z biegiem czasu do tego stopnia, że przestał być on nawet wynagradzany. W każdym razie w odróżnieniu od Siemens i ABB przedsiębiorstwo, o którym mowa, nie dysponowało siłą rynkową konieczną do tego, by mogło ono odgrywać rolę przywódcy naruszenia.

- 272 Druga część zarzutu szóstego podniesionego przez spółki grupy Areva opiera się na błędnie obarczającym ocenę Komisji odnoszącą się do charakteru obowiązków wypełnianych przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, jako „sekretarz europejski” kartelu.
- 273 Spółki grupy Areva przyznają, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, „rzeczywiście było sekretarzem europejskim kartelu od końca 1999 r. do maja 2004 r.” i że pełniło ono w tym względzie „rolę [...] administracyjną” lub „funkcję instrumentalną”, która „niewątpliwie ułatwiała funkcjonowanie kartelu”. Jeśli chodzi o treść tej roli, potwierdzają one, że „sekretarz europejski” kartelu „[...] ułatwiał wymianę informacji” w ramach kartelu, jako że centralizował on, kompilował i wymieniał określone informacje dotyczące funkcjonowania kartelu. Co więcej, przyznają one, że „sekretarz europejski” kartelu „organizował” i „działał jako sekretariat spotkań roboczych” kartelu oraz że w tych ramach musiał ustalać porządek dzienny zgodnie z „tym, co wynikało z dyskusji i propozycji wszystkich członków kartelu” i „streszczać [...] wnioski i propozycje członków kartelu oraz [...] wynik dyskusji”, w szczególności w odniesieniu do przydziału projektów RIG. Wreszcie z ich pism procesowych wynika, że do „2002 r.” „sekretarz europejski” kartelu odgrywał rolę przy „rozdziale projektów [RIG]”.
- 274 Niemniej jednak spółki grupy Areva uważają, że nie można przypisać im roli przywódcy z racji pełnienia przez nie roli „sekretarza europejskiego”. Ich zdaniem Komisja błędnie uznała w motywie 512 zaskarżonej decyzji, że „sekretarz europejski” służył za narzędzie komunikacji między członkami kartelu oraz zwoływał spotkania służące wprowadzeniu w życie tego kartelu i im przewodniczył. W odniesieniu do przebiegu informacji w ramach kartelu nie można uznać, że „sekretarz europejski” działał jako pośrednik między europejskimi członkami kartelu, ponieważ niemalże połowa informacji była przez nich wymieniana dwustronnie i przekazywanie informacji przez sekretarza europejskiego uległo zdecydowanemu osłabieniu po wrześniu 1999 r. Co więcej, „sekretarz europejski” nie wykonywał już zadania polegającego na zwoływaniu

spotkań po zakończeniu systemu wynikającego z porozumienia GQ. Ponadto według spółek grupy Areva wspomniany sekretarz nie mógł sam ponosić ciężaru materialnego (monitorowanie, sporządzanie protokołów etc.) i finansowego spotkań, który to ciężar był rozdzielony według techniki rotacji. Wreszcie niewłaściwe jest przyjęcie założenia, że „sekretarz europejski” przewodniczył spotkaniom w tym rozumieniu, że pełnił on obowiązki kierownicze lub odgrywał stymulującą rolę w ramach kartelu, ponieważ w tym kontekście ograniczał się on do zbierania wniosków i propozycji każdego z członków oraz do streszczania ich oraz wyniku dyskusji. Spółki grupy Areva twierdzą, że w każdym razie Komisja popełniła błąd, stwierdzając w motywie 513 zaskarżonej decyzji, że rola sekretarza była bardzo ważna, a w rzeczywistości istotna dla funkcjonowania kartelu. W 2002 r. po odejściu Siemens z kartelu porozumienia GQ i EQ przestały być stosowane i rola sekretarza europejskiego kartelu została w związku z tym znacznie uproszczona. W szczególności stracił on wyłączność organizowania spotkań i nie był już dłużej odpowiedzialny za przydział zamówień. Wobec tego „sekretarz europejski” ograniczył się do roli zwykłego wykonawcy decyzji członków kartelu, ułatwiając jego funkcjonowanie, nie będąc jednak niezbędnym do tego.

²⁷⁵ Trzecia część zarzutu szóstego podniesionego przez spółki grupy Areva dotyczy naruszenia zasady równego traktowania, gdyż ich zdaniem Komisja potraktowała przedsiębiorstwo, o którym mowa, w taki sam sposób jak Siemens, chociaż nie znajdowały się one w porównywalnej sytuacji, i w odmienny sposób niż ABB i przedsiębiorstwa japońskie uczestniczące w kartelu, chociaż znajdowały się one w porównywalnej sytuacji. Czwarta część odnosi się do naruszenia zasady proporcjonalności, jako że różnica między wagą naruszenia popełnionego przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, i wagą naruszeń popełnionych przez innych członków kartelu nie jest wystarczająca, by uzasadnić podwyżkę o 50% podstawowej kwoty grzywny, które zostały na nie nałożone.

²⁷⁶ Komisja kwestionuje argumenty Alstom i spółek grupy Areva oraz wnosi o oddalenie ich zarzutów i zastrzeżeń.

— Ocena Sądu

- ²⁷⁷ W motywie 514 zaskarżonej decyzji Komisja uznała między innymi, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, odgrywało rolę przywódcy naruszenia w rozumieniu pkt 2 tiret trzecie wytycznych z uwagi na pełnione przez nie obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu. W motywach 514 i 522 zaskarżonej decyzji zajęła stanowisko, że podstawowa kwota grzywien nałożonych na Alstom powinna zostać podwyższona o 50%, co dało kwotę 65 020 000 EUR, oraz że podstawowa kwota grzywien nałożonych na Areva T&D SA i inne spółki grupy Areva powinna zostać podwyższona o 50%, co dało odpowiednio kwoty 53 550 000 EUR i 25 500 000 EUR.
- ²⁷⁸ W przypadku gdy niektóre spółki zostają pociągnięte do odpowiedzialności z powodu udziału wielu przedsiębiorstw w naruszeniu art. 81 WE lub art. 53 porozumienia EOG, przy ustalaniu podstawowej kwoty grzywien, które mają zostać nałożone na każdą z tych spółek, Komisja musi zbadać na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 lub art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 względną wagę udziału w naruszeniu przedsiębiorstwa, którym kierowała dana spółka (zob. podobnie ww. w pkt 87 wyrok w sprawach połączonych Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, pkt 623; ww. w pkt 61 wyrok w sprawach połączonych Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 92; ww. w pkt 219 wyrok z dnia 25 października 2005 r. w sprawie Groupe Danone przeciwko Komisji, pkt 277), co wymaga w szczególności ustalenia względnej roli odegranej w naruszeniu przez każde przedsiębiorstwo w okresie, w którym uczestniczyło ono w danym naruszeniu (zob. podobnie ww. w pkt 65 wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, pkt 150; ww. w pkt 63 wyrok w sprawie Enichem Anic przeciwko Komisji, pkt 264; ww. w pkt 219 wyrok z dnia 25 października 2005 r. w sprawie Groupe Danone przeciwko Komisji, pkt 277), pod kierownictwem jednej lub drugiej spółki, o których mowa. Wniosek ten stanowi logiczną konsekwencję zasady indywidualizacji kary i sankcji, tak jak została ona przypomniana w pkt 219 powyżej (zob. ww. w pkt 219 wyrok z dnia 25 października 2005 r. w sprawie Groupe Danone przeciwko Komisji, pkt 278 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 279 Zgodnie z zasadą indywidualizacji kary i sankcji pkt 2 i 3 wytycznych przewidują dostosowanie kwoty grzywny na podstawie pewnych okoliczności obciążających i łagodzących, które są właściwe dla każdego z przedsiębiorstw uczestniczących w naruszeniu i dla spółek, którym to uczestnictwo może zostać następnie przypisane. Punkt 2 ustanawia w szczególności niewyczerpującą listę okoliczności obciążających, które mogą zostać wzięte pod uwagę.
- 280 Rola przywódcy odgrywana przez jedno lub kilka przedsiębiorstw w ramach kartelu powinna być uwzględniona w celu obliczenia kwoty grzywny, ponieważ przedsiębiorstwa odgrywające taką rolę powinny ponosić szczególną odpowiedzialność w porównaniu z innymi przedsiębiorstwami (ww. w pkt 134 wyrok w sprawie Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, pkt 316; ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 281; zob. także podobnie wyroki Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-347/94 Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, Rec. s. II-1751, pkt 291). Niewyczerpująca lista okoliczności mogących uzasadniać podwyższenie podstawowej kwoty grzywny ustalona w pkt 2 wytycznych obejmuje między innymi w tiret trzecim „rol[ę] przywódcy lub prowokatora [inicjatora] naruszenia” odgrywaną przez przedsiębiorstwo.
- 281 Jak wynika z samego sformułowania pkt 2 tiret trzecie wytycznych, należy odróżnić pojęcie „przywódcy” od pojęcia „inicjatora” naruszenia. Podczas gdy rola inicjatora dotyczy momentu ustanowienia lub rozszerzenia kartelu, rola przywódcy dotyczy jego funkcjonowania (ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 316). Jako że w zaskarżonej decyzji przedsiębiorstwu, o którym mowa, zarzuca się jedynie odgrywanie roli przywódcy, należy oddalić jako bezzasadne argumenty Alstom, które opierają się na pojęciu „inicjatora”.
- 282 Zastrzeżenia oparte na błędzie w ocenie i na naruszeniu pkt 2 tiret trzecie wytycznych wymagają następnie sprawdzenia, czy Komisja była uprawniona uznać w świetle

kontekstu niniejszego przypadku, że okoliczność, iż przedsiębiorstwo, o którym mowa, piastowało rolę sekretarza europejskiego kartelu, może zostać zrównana z odgrywaniem roli przywódcy naruszenia w rozumieniu pkt 2 tiret trzecie wytycznych. W ramach kontroli zgodności z prawem oceny roli przywódcy naruszenia odgrywanej przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, i szczególnej odpowiedzialności grożącej z tego powodu Alstom i spółkom grupy Areva Sąd musi ograniczyć swoją analizę do okoliczności faktycznych przedstawionych w zaskarżonej decyzji jako dowody takiej roli.

283 Aby przedsiębiorstwo mogło zostać uznane za przywódcę kartelu, powinno ono stanowić istotną siłę napędową kartelu (ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 374; wyrok Sądu z dnia 18 czerwca 2008 r. w sprawie T-410/03 Hoechst przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-881, pkt 423) lub ponosić szczególną i konkretną odpowiedzialność za funkcjonowanie tego kartelu (zob. podobnie ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 300). Okoliczność ta powinna być oceniana z całościowego punktu widzenia w kontekście konkretnego przypadku (zob. podobnie ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 299, 373). Można ją wywieść między innymi z tego, że przedsiębiorstwo, podejmując regularnie inicjatywę, dawało dobrowolnie kartelowi istotny bodziec do działania (zob. podobnie ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 348, 370–375, 427; ww. wyrok w sprawie Hoechst przeciwko Komisji, pkt 426). Można ją także wywieść z całokształtu wskazówek świadczących o oddaniu przedsiębiorstwa sprawie zapewnienia stabilności i powodzenia kartelu (zob. podobnie ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 351). Ma to również miejsce wtedy, gdy zostanie udowodnione, że przedsiębiorstwo pełniło funkcje koordynatora w ramach kartelu i między innymi zorganizowało i wyposażyło w personel sekretariat odpowiedzialny za konkretne wprowadzenie w życie kartelu (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 9 lipca 2003 r. w sprawie T-224/00 Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, Rec. s. II-2597, pkt 246, 247). To samo odnosi się do sytuacji, w której zostanie wykazane, że dane przedsiębiorstwo odgrywało centralną rolę w konkretnym funkcjonowaniu kartelu, przykładowo organizując liczne spotkania, zbierając i dystrybuując informacje w ramach kartelu, podejmując się reprezentowania niektórych członków w ramach kartelu lub zgłaszając najczęściej propozycje dotyczące funkcjonowania kartelu (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 8 listopada 1983 r. w sprawach połączonych od 96/82 do 102/82, 104/82, 105/82, 108/82

i 110/82 IAZ International Belgium i in. przeciwko Komisji, Rec. s. 3369, pkt 57, 58; ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 404, 439, 461).

²⁸⁴ Natomiast okoliczność, iż przedsiębiorstwo wywiera presję, a nawet dyktuje zachowanie innym członkom kartelu, nie jest warunkiem koniecznym, aby mogło ono zostać uznane za przywódcę kartelu (ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 374). Pozycja przedsiębiorstwa na rynku lub zasoby, jakimi ono dysponuje, nie mogą także stanowić elementów wskazujących na rolę przywódcy naruszenia, nawet jeżeli stanowią część kontekstu, w którym takie elementy powinny być oceniane (zob. podobnie ww. w pkt 283 wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 241; ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 299).

²⁸⁵ W niniejszym przypadku – jak wynika z motywów 511–513 zaskarżonej decyzji – Komisja uwzględniła okoliczność, że „sekretariat europejski” kartelu istniał przez cały czas trwania kartelu i że pozostał stabilny w czasie mimo zmiany licznych cech organizacyjnych kartelu. Sekretariat ten miał wiele zadań. Odsyłając do motywów 121–123, 131, 132, 142, 147–149, 157–161, 173, 185 i 191–198 zaskarżonej decyzji, Komisja twierdzi, że „sekretariat europejski” kartelu służył za narzędzie komunikacji między europejskimi przedsiębiorstwami będącymi członkami kartelu oraz między nimi a sekretariatem japońskim, że zwoływał on spotkania i im przewodniczył oraz że był odpowiedzialny za księgowanie limitów. Zdaniem Komisji z wiadomości pochodzących od tego sekretariatu, z treści porozumienia GQ i porozumienia EQ, jak również z konkretnego funkcjonowania kartelu wynika, że rola „sekretarza europejskiego” kartelu była istotna. Podejmując inicjatywę i przeznaczając znaczne zasoby na kartel, „sekretarz europejski” oddawał kartelowi znaczące usługi i przyczyniał się w szczególności do prawidłowego funkcjonowania tego kartelu.

286 W pierwszej kolejności należy sprawdzić, czy w świetle tylko tych okoliczności faktycznych uwzględnionych w zaskarżonej decyzji, które nie zostały zakwestionowane przez Alstom lub spółki grupy Areva (zob. w szczególności pkt 266, 273 powyżej), Komisja mogła, nie naruszając przy tym art. 23 ust. 2 lit. a) rozporządzenia nr 1/2003, pkt 2 tiret trzecie wytycznych ani nie popełniając błędu w ocenie, dojść do wniosku, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, odgrywało rolę przywódcy naruszenia, pełniąc od końca 1999 r. do dnia 11 maja 2004 r. obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu, jak wynika z motywu 147 zaskarżonej decyzji.

287 W tym względzie należy stwierdzić, że zadania wykonywane przez „sekretarza europejskiego” kartelu powierzały mu rolę przywódcy w koordynowaniu kartelu, a w każdym razie w jego konkretnym funkcjonowaniu. Jak Komisja słusznie stwierdziła w zaskarżonej decyzji, ów „sekretarz europejski” był bowiem punktem kontaktowym między członkami kartelu i odgrywał zasadniczą rolę w konkretnym funkcjonowaniu tego kartelu, jako że ułatwiał on wymianę informacji w ramach kartelu, centralizował, kompilował i wymieniał z innymi członkami kartelu istotne informacje dla funkcjonowania kartelu, a w szczególności informacje dotyczące projektów RIG, organizował sekretariat spotkań roboczych i zapewniał jego obsługę oraz od czasu do czasu zmieniał kody służące zatajeniu tych spotkań lub tych kontaktów. Ponadto Komisja była uprawniona uznać w motywach 147 i 513 zaskarżonej decyzji, że „sekretariat europejski” kartelu wiązał się z poważną odpowiedzialnością wynikającą z zarządzania znacznymi zasobami, choćby w postaci czasu i personelu oddanego do dyspozycji. Bez koordynacji i centralnej organizacji zapewnianej przez ten sekretariat niewątpliwie kartel nie mógłby z uwagi na jego złożoność funkcjonować tak skutecznie. Co więcej, mając na uwadze niepodważoną okoliczność, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, wykonywało wspomniane zadania w trwały sposób od końca 1999 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., Komisja mogła słusznie dojść do wniosku, że to przedsiębiorstwo stanowiło w niniejszym przypadku istotną siłę napędową kartelu i tym samym odgrywało rolę przywódcy naruszenia w rozumieniu pkt 2 tiret trzecie wytycznych.

288 Powyższego wniosku nie podważają inne argumenty Alstom i spółek grupy Areva.

289 Tytułem wstępu należy zauważyć, że Alstom nie ma podstaw ku temu, by krytykować zaskarżoną decyzję, powołując się na niektóre elementy oceny faktycznej i prawnej figurujące w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów (zob. pkt 264 powyżej). W tym względzie wystarczy przypomnieć, że pismo w sprawie przedstawienia zarzutów jest dokumentem roboczym, w którym ocena faktyczna i prawna ma charakter wyłącznie tymczasowy (zob. pkt 248 powyżej).

290 Następnie w odniesieniu do kryteriów uznania za przywódcę naruszenia, które podobno nie występują w niniejszym przypadku, to jest groźby pod adresem przedsiębiorstw nieuczestniczących w kartelu, podejmowania decyzji dotyczących rozszerzenia kartelu lub jego stosunków z osobami trzecimi czy też roli polegającej na zainspirowaniu stworzenia kartelu lub opracowaniu koncepcji kartelu, należy zwrócić uwagę na to, że dotyczą one momentu ustanowienia lub rozszerzenia kartelu, a zatem roli „inicjatora naruszenia”, jak przypomniano w pkt 281 powyżej. W związku z tym mimo że takie okoliczności mogą być decydujące do ustalenia, że przedsiębiorstwo namawiało lub zachęcało inne przedsiębiorstwa do ustanowienia kartelu lub do przyłączenia się do niego, a tym samym do uznania go za „inicjatora naruszenia” w rozumieniu pkt 2 tiret trzecie wytycznych (zob. podobnie ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 316, 321), nie są one decydujące w przypadku, gdy chodzi o uznanie przedsiębiorstwa za przywódcę naruszenia, w którym to przypadku – jak w niniejszej sprawie – wystarczy ustalić, że dane przedsiębiorstwo w taki czy w inny sposób stanowiło istotną siłę napędową kartelu (zob. pkt 283 powyżej).

291 Co więcej, nawet przy założeniu, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, nie dysponowało siłą gospodarczą lub pozycją autorytetu wystarczającą do nadzorowania i zapewnienia przestrzegania kartelu, nie wystarczy to do wykluczenia, że mogło ono odgrywać rolę przywódcy naruszenia w rozumieniu pkt 2 tiret trzecie wytycznych. Jak wynika z orzecznictwa przytoczonego w pkt 283 i 284 powyżej, okoliczność, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, niekoniecznie było w stanie narzucać zachowanie innym członkom kartelu, nie przesądza o tym, że w taki czy w inny sposób –

w niniejszym przypadku poprzez wykonywanie w trwały sposób obowiązków „sekretarza europejskiego” kartelu, nawet jeżeli były one administracyjnej natury – stanowiło ono istotną siłę napędową kartelu, umożliwiając mu funkcjonowanie w stabilny i skuteczny sposób.

²⁹² Jeśli chodzi o twierdzenia Alstom, że rola „sekretarza europejskiego” kartelu została narzucona przedsiębiorstwu, o którym mowa, „w okolicach roku 2000”, to nie zostały one poparte żadnym dokumentem akt sprawy w niniejszym postępowaniu ani nie zostały one potwierdzone oświadczeniem pana. S. z dnia 15 września 2006 r. (zob. pkt 23 powyżej) lub motywami 147 i 191 zaskarżonej decyzji, które Alstom przytacza w tym względzie. Ponadto argumenty Alstom, jakoby przedsiębiorstwo, o którym mowa, nie przyjęło dobrowolnie na siebie obowiązków „sekretarza europejskiego” kartelu lub że musiało przestrzegać przy wypełnianiu tych obowiązków pewnych zdefiniowanych z góry reguł w ramach kartelu, nie wykluczają, że odgrywało ono rolę przywódcy naruszenia. To, co się liczy w tym względzie, to okoliczność, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, rzeczywiście wykonywało obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu w trwały sposób od końca 1999 r. aż do dnia 8 stycznia 2004 r., to jest przez okres około czterech lat i dwóch miesięcy, i że w związku z tym odgrywało rolę przywódcy w koordynowaniu i konkretnym funkcjonowaniu kartelu.

²⁹³ Podobnie argumenty oparte na tym, że nie wszystkie obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu były wykonywane wyłącznie przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, ale że zgodnie z regułami kartelu inne przedsiębiorstwa mogły wymieniać bezpośrednio pewne informacje między sobą, organizować spotkania kartelu, w szczególności spotkania dotyczące zarządzania kartelem, lub wprowadzać w życie kartel, w szczególności w odniesieniu do przydziału projektów RIG, nie zwracając się o to do „sekretarza europejskiego” kartelu, nie są w stanie podważyć ustalenia poczynionego przez Komisję, zgodnie z którym przedsiębiorstwo, o którym mowa, odgrywało rolę przywódcy naruszenia w ramach kartelu, pełniąc w trwały sposób całość obowiązków powierzonych „sekretarzowi europejskiemu” kartelu. Ani motyw 120, 122, 149, 152, 157, 162, 180, 182, 185, 194, 197, 205 i 207 zaskarżonej decyzji przytoczone przez

Alstom, ani dokumenty akt sprawy w niniejszym postępowaniu nie pozwalają na wyciągnięcie wniosku, że ABB lub inne przedsiębiorstwa, które uczestniczyły w kartelu i które nie odgrywały formalnie roli „sekretarza europejskiego”, działały w praktyce w zasadniczo taki sam sposób jak wspomniane przedsiębiorstwo w ramach funkcjonowania kartelu zarówno pod względem częstotliwości lub czasu trwania, jak i pod względem znaczenia lub intensywności. Ponadto zakładając, że inne przedsiębiorstwa, które uczestniczyły w kartelu, w szczególności ABB, odgrywały także istotną rolę, określając ogólną strategię kartelu lub zajmując pozycję autorytetu w jego ramach, mogłoby to co najwyżej uzasadniać zbadanie ich odpowiedzialności za funkcjonowanie kartelu także z tego powodu, że odgrywały one rolę przywódcy naruszenia, ale w żadnym wypadku nie może to podważyć ustalenia poczynionego przez Komisję, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, odgrywało rolę „przywódcy naruszenia” w ramach kartelu, pełniąc w trwały sposób całość obowiązków powierzonych „sekretarzowi europejskiemu” kartelu (zob. podobnie ww. w pkt 87 wyrok w sprawie BASF przeciwko Komisji, pkt 376).

²⁹⁴ Należy zatem uznać, że Komisja mogła, nie naruszając przy tym art. 23 ust. 2 lit. a) rozporządzenia nr 1/2003 i pkt 2 tiret trzecie wytycznych ani nie popełniając błędu w ocenie, stwierdzić, że wykonując obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu w trwały sposób od końca 1999 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. przedsiębiorstwo, o którym mowa, odgrywało rolę przywódcy naruszenia.

²⁹⁵ Ponadto z uwagi na to, że z motywów 512 i 513 zaskarżonej decyzji jasno wynika tok rozumowania przyjęty przez Komisję, aby uznać przedsiębiorstwo, o którym mowa, za przywódcę naruszenia, które to rozumowanie opiera się na obowiązkach koordynatora wykonywanych przez to przedsiębiorstwo oraz na jego centralnej roli w konkretnym funkcjonowaniu kartelu, zaskarżona decyzja została uzasadniona w sposób wymagany prawem w rozumieniu orzecznictwa przytoczonego w pkt 283 powyżej. W związku z tym należy oddalić jako bezzasadne zastrzeżenie Alstom oparte na braku uzasadnienia zaskarżonej decyzji w tej kwestii. Co więcej – jak podnosi słusznie Komisja – z własnych pism procesowych Alstom wynika, że była ona w stanie

zrozumieć tok rozumowania przyjęty przez Komisję w zaskarżonej decyzji, aby uznać przedsiębiorstwo, o którym mowa, za przywódcę naruszenia.

²⁹⁶ Jeśli chodzi o zastrzeżenie oparte na naruszeniu zasad równego traktowania i proporcjonalności, sprowadza się ono zasadniczo do podważenia sprawiedliwego charakteru podwyżki o 50% podstawowej kwoty grzywien nałożonych na Alstom i na spółki grupy Areva.

²⁹⁷ Z orzecznictwa wynika, że poszanowanie zasady równego traktowania lub niedyskryminacji – jak przypomniano w pkt 235 powyżej – musi iść w parze z poszanowaniem zasady legalności, co oznacza, że nikt nie może powoływać się na swoją korzyść na niezgodne z prawem działanie, którego dopuszczono się na rzecz innej osoby (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 4 lipca 1985 r. w sprawie 134/84 Williams przeciwko Trybunałowi Obrachunkowemu, Rec. s. 2225, pkt 14 i przytoczone tam orzecznictwo; wyroki Sądu: z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-308/94 Cascades przeciwko Komisji, Rec. s. II-925, pkt 259; ww. w pkt 131 wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 367).

²⁹⁸ Ponadto poszanowanie zasady proporcjonalności – jak przypomniano w pkt 235 powyżej – wymaga, by grzywiny nie były nadmierne w stosunku do zamierzonych celów, to jest w stosunku do celu przestrzegania prawa konkurencji, i by kwota grzywiny nałożonej z powodu naruszenia prawa konkurencji była proporcjonalna do naruszenia, rozpatrywanego w całości, uwzględniając w szczególności jego wagę (wyroki Sądu z dnia 6 października 1994 r. w sprawie T-83/91 Tetra Pak przeciwko Komisji, Rec. s. II-755, pkt 240; z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawach połączonych T-67/00, T-68/00, T-71/00 i T-78/00 JFE Engineering i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-2501, pkt 532; z dnia 12 września 2007 r. w sprawie T-30/05 Prym i Prym Consumer przeciwko Komisji, niepublikowany w Zbiorze, pkt 224).

- 299 Przy ocenie wagi naruszenia konieczne jest uwzględnienie licznych elementów, których charakter i znaczenie różnią się w zależności od rodzaju spornego naruszenia i szczególnych okoliczności tego naruszenia (ww. w pkt 247 wyrok w sprawach połączonych *Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji*, pkt 120; ww. w pkt 298 wyrok w sprawach połączonych *JFE Engineering i in. przeciwko Komisji*, pkt 532).
- 300 Ponadto należy przypomnieć, że przedsiębiorstwa, które uczestniczą w długotrwałym naruszeniu, mogą pełnić na zmianę, w różnych momentach, rolę przywódcy naruszenia, tak że nie można wykluczyć, że wobec każdego z nich oraz wobec spółek, którym może zostać przypisane ich zachowanie, można zastosować okoliczność obciążającą związaną z rolą przywódcy naruszenia (ww. w pkt 87 wyrok w sprawie *BASF przeciwko Komisji*, pkt 460).
- 301 Aby sprawdzić, czy zasada równego traktowania została naruszona, należy porównać sposób potraktowania Alstom i spółek grupy Areva z jednej strony ze sposobem potraktowania Siemens, ABB lub spółek, które kierowały przedsiębiorstwami japońskimi uczestniczącymi w naruszeniu z drugiej strony, w świetle okoliczności obciążającej związanej z rolą „przywódcy naruszenia”.
- 302 Najpierw należy stwierdzić, że z uwagi na powyższą okoliczność obciążającą podstawowa kwota grzywny nałożonej na Alstom i spółki grupy Areva została podwyższona o 50%, zaś ta podwyżka była identyczna z podwyżką zastosowaną wobec Siemens, jako że przedsiębiorstwo, o którym mowa – podobnie jak przedsiębiorstwo, którym kierowała Siemens – pełniło w trwały sposób obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu. Alstom krytykuje w szczególności ten identyczny sposób potraktowania, twierdząc, że sytuacja przedsiębiorstwa, o którym mowa, różni się od sytuacji przedsiębiorstwa kierowanego przez Siemens, gdyż pełniło ono obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu w okresie dwa razy krótszym niż przedsiębiorstwo kierowane przez Siemens.

303 Jak już wskazano powyżej, z motywów 147 i 178 zaskarżonej decyzji wynika, że przedsiębiorstwo kierowane przez Siemens pełniło obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu od początku jego istnienia, to jest od dnia 15 kwietnia 1988 r. aż do września 1999 r., czyli przez okres około jedenastu lat i pięciu miesięcy, oraz że po jej odejściu z kartelu przedsiębiorstwo, o którym mowa, pełniło te same obowiązki od końca 1999 r. aż do końca działalności kartelu, to jest do dnia 11 maja 2004 r. Co więcej, jako że teoria następstwa gospodarczego nie została do nich zastosowana (pkt 111 powyżej), w niniejszym przypadku Alstom i spółki grupy Areva mogą zostać uznane za osobiście odpowiedzialne za rolę napędową odgrywaną przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, w funkcjonowaniu kartelu jedynie w okresie, w którym kierowały one bezpośrednio lub pośrednio działalnością tego przedsiębiorstwa. Z art. 1 lit. b)–f) zaskarżonej decyzji w związku z motywami 358 i 371 tej decyzji wynika, że rola przywódcy naruszenia odgrywana przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, może zostać przypisana:

- Alstom jedynie od końca 1999 r. do dnia 8 stycznia 2004 r., to jest przez okres około czterech lat i dwóch miesięcy;

- Areva T&D SA jedynie od końca 1999 r. do dnia 11 maja 2004 r., to jest przez okres około czterech lat i siedmiu miesięcy;

- Areva T&D AG jedynie od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 11 maja 2004 r., to jest przez okres około pięciu miesięcy;

- oraz Areva i Areva T&D Holding jedynie od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r., to jest przez okres około czterech miesięcy.

- 304 W każdym razie istnieje znacząca różnica między czasem wykonywania obowiązków „sekretarza europejskiego” kartelu przez przedsiębiorstwo będące pod kierownictwem Siemens i czasem wykonywania tych samych obowiązków przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, pod kierownictwem Alstom i spółek grupy Areva.
- 305 W zaskarżonej decyzji Komisja skupiła się na okoliczności, że zarówno przedsiębiorstwo kierowane przez Siemens, jak i przedsiębiorstwo, o którym mowa, same wzięły na siebie obowiązek prowadzenia „sekretariatu europejskiego” kartelu, i to w stabilny i trwały sposób. W tym względzie należy zauważyć, że nawet jeśli Alstom słusznie wskazuje, że w motywach 147 i 191 zaskarżonej decyzji przedsiębiorstwo, o którym mowa, zostało określone jedynie jako „tymczasowy sekretarz europejski” kartelu na końcu 1999 r. lub na początku 2000 r., nie kwestionuje ona, że w marcu 2002 r. zostało uzgodnione, że ono samo weźmie na siebie obowiązek prowadzenia wspomnianego sekretariatu na czas nieokreślony, a zatem w stabilny i trwały sposób. Ponadto ustalenia, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, zajmowało się samo w stabilny i trwały sposób „sekretariatem europejskim” kartelu, nie podważa okoliczność przytoczona przez Alstom, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, pełniło obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu jedynie w ograniczonym okresie wynoszącym około czterech lat i dwóch miesięcy, ponieważ ta okoliczność faktyczna jest niezależna od woli Alstom i wynika wyłącznie z tego, że na skutek informacji przekazanych Komisji przez ABB (zob. pkt 10 powyżej) instytucja ta interweniowała, aby położyć kres naruszeniu.
- 306 Pojawia się pytanie, czy znacząca różnica istniejąca między czasem wykonywania obowiązków „sekretarza europejskiego” kartelu, który może zostać przypisany poszczególnym przedsiębiorstwom wchodzącym w rachubę, jest istotna, czy też nie w świetle okoliczności obciążającej związanej z rolą przywódcy naruszenia lub czy taka różnica mogła zostać w niniejszym przypadku pominięta w świetle okoliczności, że sekretariat europejski był prowadzony tylko przez te przedsiębiorstwa w stabilny i trwały sposób.

307 W okolicznościach niniejszej sprawy, to jest w przypadku długotrwałego naruszenia, w którego trakcie różne przedsiębiorstwa, pod kierownictwem różnych spółek, odgrywały kolejno w ściśle określonych okresach rolę przywódcy naruszenia, zasady równego traktowania i proporcjonalności wymagają, by wobec spółek, które kierowały jednym lub wieloma przedsiębiorstwami, które odgrywały pod ich kierownictwem rolę „przywódcy naruszenia”, zastosować inną podwyżkę podstawowej kwoty nałożonej na nich grzywny, gdy okres, w którym wspomniane przedsiębiorstwo lub przedsiębiorstwa odgrywały pod ich kierownictwem ową rolę, jest znacząco różny. Należy przypomnieć, że rola przywódcy odnosi się do funkcjonowania kartelu (zob. pkt 281 powyżej) i że – inaczej niż rola inicjatora naruszenia – siłą rzeczy trwa ona przez pewien okres. Wobec tego należy uwzględnić to, że spółce, która kierowała jednym z przedsiębiorstw uczestniczących w kartelu, może zostać przypisana rola napędowa odgrywana przez to przedsiębiorstwo w funkcjonowaniu kartelu przez co najwyżej nieco ponad jedną czwartą okresu naruszenia, jak ma to miejsce w przypadku Alstom i spółek grupy Areva, podczas gdy innej spółce, która kierowała innym przedsiębiorstwem uczestniczącym w kartelu, może zostać przypisana rola napędowa odgrywana przez to przedsiębiorstwo w funkcjonowaniu kartelu przez niemal trzy czwarte wspomnianego okresu, jak ma to miejsce w przypadku Siemens. Zresztą sama Komisja przyznała podczas rozprawy, że okres, w którym przedsiębiorstwo odgrywało rolę „przywódcy naruszenia”, stanowi kryterium, które należy wziąć pod uwagę przy ocenie zaostżenia odpowiedzialności, które powinno wynikać z pełnienia takiej roli (zob. pkt 39 powyżej).

308 Z powyższego wynika, że stosując w zaskarżonej decyzji identyczną podwyżkę podstawowej kwoty grzywny Alstom i spółek grupy Areva z jednej strony oraz podstawowej kwoty grzywny Siemens z drugiej strony, chociaż okresy, w których wspomniane przedsiębiorstwo lub przedsiębiorstwa wchodzące w rachubę wykonywały pod ich kierownictwem obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu, były znacząco różne, Komisja naruszyła zasady równego traktowania i proporcjonalności.

309 Następnie należy zauważyć, że jeśli chodzi o okoliczność obciążającą związaną z rolą przywódcy naruszenia ABB została potraktowana odmiennie od Alstom i spółek grupy Areva, ponieważ – inaczej niż te spółki – nie została ona uznana za „przywódcę

naruszenia” i tym samym nie zastosowano do niej podwyżki podstawowej kwoty nałożonej na nią grzywny z tytułu tej okoliczności obciążającej. Alstom i spółki grupy Areva krytykują tę różnicę w traktowaniu, twierdząc, że sytuacja ABB była porównywalna z ich sytuacją, jeśli chodzi o okoliczność obciążającą związaną z rolą przywódcy naruszenia.

310 Jednakże nie zostało udowodnione ani nawet nie było podnoszone, że ABB przyjęła na siebie obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu lub nawet że sama wykonywała w stabilny i trwały sposób całość obowiązków powierzonych zwykle temu sekretarzowi. Co więcej, choć zostało ogólnie przyznane, nawet przez Komisję, że ABB odgrywała „istotną rolę” w ramach kartelu, to nie zostało wykazane, że ta rola była porównywalna – w odniesieniu do funkcjonowania kartelu – z rolą odgrywaną przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, i przez przedsiębiorstwo kierowane przez Siemens jako „sekretarz europejski” kartelu. Wobec powyższego nie zostało udowodnione, że ABB znajdowała się w sytuacji porównywalnej z sytuacją Alstom i z sytuacją spółek grupy Areva czy nawet z sytuacją Siemens.

311 Nawet zakładając, że Komisja zastosowała niezgodnie z prawem kryteria uznania za przywódcę naruszenia, które zostały przypomniane w pkt 283 powyżej, nie przyjmując tej kwalifikacji wobec ABB mimo istotnej roli odgrywanej przez to przedsiębiorstwo w ramach kartelu, tego rodzaju niezgodne z prawem działanie, którego dopuszczono się na rzecz innej osoby, nie uzasadnia uwzględnienia omawianych tu zarzutów stwierdzenia nieważności podniesionych przez Alstom i spółki grupy Areva zgodnie z orzecznictwem przytoczonym w pkt 297 powyżej.

312 Z powyższego wynika, że zastrzeżenia oparte na naruszeniu zasady niedyskryminacji z uwagi na to, że Alstom i spółki grupy Areva nie zostały potraktowane w taki sam sposób jak ABB, mimo że znajdowały się one w porównywalnej sytuacji, muszą zostać oddalone.

313 Wreszcie należy zauważyć, że Alstom i spółki grupy Areva także zostały potraktowane w sposób odmienny od spółek, które kierowały przedsiębiorstwami japońskimi w momencie ich udziału w naruszeniu stwierdzonym w art. 1 zaskarżonej decyzji, jeśli chodzi o okoliczność obciążającą związaną z pełnieniem roli przywódcy naruszenia. W motywie 511 zaskarżonej decyzji Komisja podniosła w tym względzie, że „rola sekretarza japońskiego [...] dotyczyła głównie wymiany między japońskimi odpowiednikami i wymiany z sekretarzem europejskim w odniesieniu do projektów [RIG] poza EOG” i że ta rola „była pełniona na zmianę przez krótkie okresy przez Hitachi, Toshiba i Melco”, aby wywieść z tego zasadniczo, że nie może ona zostać zrównana z rolą „przywódcy naruszenia” w rozumieniu pkt 2 tiret trzecie wytycznych. Alstom i spółki grupy Areva krytykują tę różnicę w traktowaniu, twierdząc, że w zakresie, w jakim przedsiębiorstwo, którym one kolejno kierowały, wykonywało obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu w okresie około czterech lat, znajdowały się one w sytuacji zasadniczo porównywalnej z sytuacją każdej ze spółek, które kierowały przedsiębiorstwem japońskim, które wykonywało obowiązki „sekretarza japońskiego” w równoważnym okresie.

314 W zaskarżonej decyzji Komisja uznała w ramach swojej oceny okoliczności obciążającej związanej z rolą przywódcy naruszenia, że wykonywanie obowiązków „sekretarza europejskiego” kartelu i wykonywanie funkcji „sekretarza japońskiego” kartelu nie było porównywalne. Uwzględniła ona okoliczność, że „rola sekretarza japońskiego [...] dotyczyła głównie wymiany między japońskimi odpowiednikami i wymiany z sekretarzem europejskim w odniesieniu do projektów [RIG] poza EOG”. W tym względzie Komisja wskazała w motywach 127, 128 i 246 zaskarżonej decyzji, że udział przedsiębiorstw japońskich w naruszeniu stwierdzonym w art. 1 zaskarżonej decyzji był głównie związany z istnieniem „wspólnego uzgodnienia” (zob. pkt 29 powyżej), zgodnie z którym przedsiębiorstwa japońskie powstrzymywały się od składania ofert na projekty RIG w EOG. Z owego „wspólnego uzgodnienia” wynika bowiem, że – inaczej niż „sekretariat europejski” – „sekretariat japoński” nie pełnił roli siły napędowej w funkcjonowaniu kartelu w ramach EOG i że spółki, które kierowały przedsiębiorstwami japońskimi odpowiedzialnymi za prowadzenie tegoż sekretariatu, nie naraziły się na szczególną odpowiedzialność w tym względzie. Należy zatem

oddalić zastrzeżenia wysunięte przez Alstom i spółki grupy Areva, jakoby zostały one potraktowane odmiennie od spółek japońskich, gdyż Komisja nie zastosowała do wspomnianych spółek japońskich podwyżki kwoty grzywny z tytułu okoliczności obciążającej związanej z rolą przywódcy naruszenia odgrywaną przez przedsiębiorstwa, którymi te spółki japońskie kierowały, ponieważ ich sytuacja nie była porównywalna z sytuacją spółek japońskich, o których mowa.

- ³¹⁵ Nawet zakładając, że Komisja zastosowała niezgodnie z prawem kryteria uznania za przywódcę naruszenia, które zostały przypomniane w pkt 283 powyżej, nie przyjmując tej kwalifikacji wobec spółek japońskich, które kierowały przedsiębiorstwami wykonującymi kolejno obowiązki „sekretarza japońskiego” kartelu przez okres dwóch lat, należy stwierdzić, że tego rodzaju niezgodne z prawem działanie, którego dopuszczono się na rzecz innej osoby, nie uzasadnia uwzględnienia zastrzeżeń wymienionych w pkt 314 powyżej zgodnie z orzecznictwem przytoczonym w pkt 297 powyżej.
- ³¹⁶ Z powyższego wynika, że zastrzeżenia Alstom i spółek grupy Areva oparte na naruszeniu zasady niedyskryminacji z uwagi na to, że Alstom i spółki grupy Areva zostały potraktowane odmiennie od spółek japońskich, mimo że znajdowały się one w porównywalnej sytuacji, muszą zostać oddalone.
- ³¹⁷ Z całości powyższych rozważań wynika, że art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji narusza zasadę proporcjonalności oraz zasadę równego traktowania lub niedyskryminacji, przewidując zastosowanie wobec Alstom i spółek grupy Areva z tytułu okoliczności obciążającej opartej na roli przywódcy naruszenia podwyżki o 50% podstawowej kwoty nałożonych na nie grzywien, która to podwyżka jest identyczna z podwyżką zastosowaną wobec Siemens. Wobec powyższego stwierdza się nieważność art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji.

318 W związku z powyższym konieczne jest, by Sąd, zgodnie z żądaniami zmiany zażarżonej decyzji przedstawionymi przez Alstom i spółki grupy Areva, skorzystał z nieograniczonego prawa orzekania przysługującego mu na podstawie art. 229 WE, art. 17 rozporządzenia nr 17 i art. 31 rozporządzenia nr 1/2003 i w tych ramach sam ocenił istotne okoliczności niniejszego przypadku w celu określenia podwyżki podstawowej kwoty grzywien, jaką należy zastosować wobec zainteresowanych spółek z tytułu okoliczności obciążającej opartej na roli przywódcy naruszenia odgrywanej przez przedsiębiorstwo, o którym mowa (zob. podobnie wyroki Trybunału: z dnia 9 listopada 1983 r. w sprawie 322/81 *Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin* przeciwko Komisji, Rec. s. 3461, pkt 111; ww. w pkt 88 wyrok z dnia 18 września 2003 r. w sprawie *Volkswagen* przeciwko Komisji, pkt 149, 151; ww. w pkt 87 wyrok Sądu w sprawie *BASF* przeciwko Komisji, pkt 303, 394, 455). W tym względie należy przypomnieć, że nieograniczone prawo orzekania przyznane sądowi Unii w art. 17 rozporządzenia nr 17 i art. 31 rozporządzenia nr 1/2003 uprawnia go, poza zwykłą kontrolą zgodności sankcji z prawem, do zastąpienia oceny Komisji własną oceną i w konsekwencji do uchylecia, zmniejszenia lub zwiększenia nałożonej grzywny, w przypadku gdy zostaje mu przedłożona do rozważenia kwestia wysokości grzywny (pkt 226 i 227 powyżej; ww. w pkt 126 wyrok z dnia 8 lutego 2007 r. w sprawie *Groupe Danone* przeciwko Komisji, pkt 61, 62; wyrok Sądu z dnia 12 grudnia 2007 r. w sprawach połączonych T-101/05 i T-111/05 *BASF i UCB* przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-4949, pkt 213).

319 Należy się upewnić, że podwyżka związana z rolą przywódcy naruszenia odgrywaną przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, zostanie ustalona na poziomie, który zagwarantuje jej odstrasżający charakter (zob. podobnie i przez analogię ww. w pkt 87 wyrok w sprawie *ACF Chemiefarma* przeciwko Komisji, pkt 173; ww. w pkt 235 wyrok w sprawie *Archer Daniels Midland* przeciwko Komisji, pkt 141), to jest na poziomie, który zniechęca przedsiębiorstwa do pełnienia funkcji istotnych dla prawidłowego funkcjonowania kartelu.

320 W niniejszym przypadku należy uwzględnić, że pod kierownictwem Alstom i spółek grupy Areva przedsiębiorstwo, o którym mowa, samo prowadziło „sekretariat europejski” kartelu, i to w stabilny i trwały sposób. Ponadto należy uwzględnić, że w czasie gdy było ono kierowane bezpośrednio lub pośrednio przez Alstom i Areva T&D SA (dawniej zwaną Alstom T&D SA), przyjęło ono na siebie obowiązek prowadzenia tegoż „sekretariatu europejskiego” w momencie, gdy kartel był szczególnie

zdestabilizowany z punktu widzenia europejskiego odejściem przedsiębiorstwa kierowanego przez Siemens, które było „sekretarzem europejskim” kartelu od 1988 r. i głównym uczestnikiem rynku zarówno poza Europą, jak i w Europie, co wynika z motywu 178 zaskarżonej decyzji. Co więcej, należy zwrócić uwagę, że sama Alstom przyznała w swoich pismach procesowych, że „między 2000 i 2004 r. była jedynym przedsiębiorstwem, które mogło pełnić rolę »sekretarza europejskiego« kartelu] z powodu interesów wchodzących w rachubę na szczeblu europejskim”.

321 Z całości kształtu powyższych okoliczności wynika, że przedsiębiorstwo, o którym mowa, odgrywało decydującą rolę w kontynuowaniu i funkcjonowaniu kartelu między końcem 1999 r. i dniem 8 stycznia 2004 r.

322 Co więcej, należy uwzględnić – jak wynika z pkt 303 powyżej – że okres, w którym przedsiębiorstwo kierowane przez Siemens wykonywało pod jej kierownictwem obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu, był znacząco dłuższy niż okresy, w których przedsiębiorstwo, o którym mowa, pełniło pod kierownictwem Alstom i Areva T&D SA obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu, i zdecydowanie dłuższy niż okresy, w których przedsiębiorstwo, o którym mowa, pełniło pod kierownictwem Areva T&D AG, Areva lub Areva T&D Holding obowiązki „sekretarza europejskiego” kartelu.

323 W świetle powyższych okoliczności odgrywana przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, rola przywódcy naruszenia, którą należy przypisać Alstom i spółkom grupy Areva, zostanie właściwie oceniona, jeżeli zastosuje się:

— wobec Alstom podwyżkę o 35% podstawowej kwoty nałożonej na nią grzywny, w związku z czym grzywna należna od tej spółki akcyjnej powinna zostać ustalona w wysokości 58 522 500 EUR, do zapłaty której jest ona solidarnie zobowiązana z Areva T&D SA w odniesieniu do kwoty 48 195 000 EUR;

- wobec Areva T&D SA podwyżkę o 35% podstawowej kwoty nałożonej na nią grzywny, w związku z czym grzywna należna od tej spółki solidarnie z Alstom powinna zostać ustalona w wysokości 48 195 000 EUR, do zapłaty której jest ona solidarnie zobowiązana z Areva T&D AG, Areva i Areva T&D Holding w odniesieniu do kwoty 20 400 000 EUR;

- oraz wobec Areva T&D AG, Areva i Areva T&D Holding podwyżki o 20% podstawowej kwoty nałożonej na nie grzywny, w związku z czym grzywna należna od tych spółek solidarnie z Areva T&D SA powinna zostać ustalona w wysokości 20 400 000 EUR.

W przedmiocie zarzutu siódmego podniesionego przez spółki grupy Areva, opartego na oczywistym błędzie w ocenie i na naruszeniu art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG oraz komunikatu w sprawie współpracy, gdyż Komisja odmówiła przyznania im obniżki kwoty ich grzywny z tytułu ich współpracy w trakcie postępowania administracyjnego

— Argumenty stron

³²⁴ W zarzucie siódmym podzielonym na dwie części spółki grupy Areva kwestionują odmowę przyznania im przez Komisję obniżki kwoty ich grzywny zgodnie z komunikatem w sprawie współpracy z tego powodu, że informacje, które one przedstawiły, nie wniosły istotnej wartości dodanej. Pierwsza część jest oparta na oczywistym błędzie w ocenie co do zakresu ich współpracy. W ich opinii Komisja niesłusznie uznała, że oświadczenia spółek grupy Areva, które figurują w ich oświadczeniu złożonym na podstawie komunikatu w sprawie współpracy i w ich odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, były sprzeczne i dwuznaczne, w związku z czym brakowało im wiarygodności. Druga część dotyczy naruszenia art. 81 WE i art. 53

porozumienia EOG oraz komunikatu w sprawie współpracy, gdyż Komisja odmówiła im przyznania obniżki kwoty ich grzywny. Spółki grupy Areva utrzymują, że potwierdzając udział przedsiębiorstwa kierowanego przez Siemens w spotkaniu we wrześniu 1999 r. w trakcie postępowania administracyjnego, dostarczyły one Komisji dowód wnoszący istotną wartość dodaną w stosunku do dowodów, które znajdowały się już w posiadaniu Komisji. Ich zeznanie odegrało bowiem decydującą rolę, umożliwiając Komisji wykluczenie nastąpienia przedawnienia, jeśli chodzi o udział przedsiębiorstwa kierowanego przez Siemens w naruszeniu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 24 kwietnia 1999 r., a nawet umożliwiając jej wydłużenie czasu trwania tego udziału w naruszeniu do dnia 1 września 1999 r.

- 325 Komisja kwestionuje argumenty spółek grupy Areva i wnosi o oddalenie omawianego zarzutu.

— Ocena Sądu

- 326 Zgodnie z orzecnictwem obniżka kwoty grzywien, które mają zostać nałożone z powodu naruszenia prawa konkurencji, w przypadku gdy przedsiębiorstwa, które uczestniczyły w naruszeniu, współpracują z Komisją, znajduje uzasadnienie w tym, że taka współpraca ułatwia zadanie Komisji mające na celu stwierdzenie istnienia tego naruszenia oraz ewentualnie jego zakończenie (ww. w pkt 131 wyrok w sprawach połączonych Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 399; wyroki Sądu: ww. w pkt 235 w sprawie BPB de Eendracht przeciwko Komisji, pkt 325; z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-338/94 Finnboard przeciwko Komisji, Rec. s. II-1617, pkt 363).

327 Punkty 20–23 komunikatu w sprawie współpracy przewidują, co następuje:

- „20. Przedsiębiorstwa, które nie spełniają warunków określonych w sekcji A [»Zwolnienie z grzywien«], mogą kwalifikować się do skorzystania ze zmniejszenia wszelkich grzywien, które w innym przypadku zostałyby nałożone.
21. W celu zakwalifikowania się do zmniejszenia grzywien przedsiębiorstwo musi dostarczyć Komisji takie dowody domniemanego naruszenia, które przyczyniają się do zwiększenia wartości dowodów już będących w posiadaniu Komisji oraz musi wycofać się z udziału w domniemanym naruszeniu najpóźniej z chwilą składania dowodów.
22. Pojęcie »zwiększenia wartości« odnosi się do zakresu, w którym dostarczone dowody zwiększają, poprzez swój charakter lub poziom szczegółowości, możliwość udowodnienia przez Komisję danego stanu faktycznego. Przy tej ocenie Komisja zasadniczo uznaje pisemne dowody pochodzące z okresu, do którego odnosi się stan faktyczny, za mające większą wartość niż dowody ustalone później. Podobnie dowody bezpośrednio odnoszące się do danego stanu faktycznego zasadniczo zostaną uznane za posiadające większą wartość niż dowody odnoszące się tylko pośrednio.
23. Komisja ustali w końcowej decyzji przyjętej na końcu procedury administracyjnej:
- a) czy dowody dostarczone przez przedsiębiorstwo znacząco zwiększają wartość dowodów będących w posiadaniu Komisji w tym samym czasie;

b) poziom zmniejszenia grzywien, z którego skorzysta przedsiębiorstwo [...].

W celu ustalenia poziomu zmniejszenia [...] Komisja uwzględni moment złożenia dowodów spełniających warunki określone w pkt 21 oraz zakres, w jakim zwiększają wartość dowodów już posiadanych. Może także uwzględnić zakres i ciągłość współpracy prowadzonej przez przedsiębiorstwo po dniu złożenia dowodów.

Ponadto, jeżeli przedsiębiorstwo przedstawi dowody odnoszące się do stanu faktycznego uprzednio nieznanego Komisji, mające bezpośredni wpływ na siłę [wagę] lub czas trwania domniemanego kartelu, Komisja nie uwzględni tych elementów [dowodów] przy ustalaniu grzywien nakładanych na przedsiębiorstwo, które dostarczyło te dowody”.

328 Tak jak zostało to wspomniane w pkt 29 komunikatu w sprawie współpracy, stwarza on uzasadnione oczekiwania, na których opierają się przedsiębiorstwa chcące poinformować Komisję o istnieniu kartelu lub chcące z nią współpracować. Biorąc pod uwagę uzasadnione oczekiwania, jakie przedsiębiorstwa mogły mieć na podstawie tego komunikatu, Komisja jest zobowiązana do zastosowania się do tego komunikatu przy ocenianiu w ramach ustalania kwoty grzywiny, która ma zostać nałożona na dane przedsiębiorstwo, współpracy z jego strony (zob. analogicznie wyrok Sądu z dnia 15 marca 2006 r. w sprawie T-26/02 Daiichi Pharmaceutical przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. II-713, pkt 147 i przytoczone tam orzecznictwo).

329 W granicach wytyczonych przez komunikat w sprawie współpracy Komisji przysługuje jednak szeroki zakres uznania przy dokonywaniu oceny, czy dowody przedstawione przez przedsiębiorstwo wnoszą, czy nie wartość dodaną w rozumieniu pkt 22 komunikatu w sprawie współpracy, i czy należy przyznać przedsiębiorstwu obniżkę na podstawie tego komunikatu (zob. analogicznie ww. w pkt 131 wyrok w sprawach

połączonych Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 393, 394). Ocena ta stanowi przedmiot ograniczonej kontroli sądowej.

³³⁰ W motywach 530–532 zaskarżonej decyzji Komisja podniosła, co następuje w odniesieniu do współpracy Areva:

„(530) [Areva] była drugim przedsiębiorstwem, które skontaktowało się z Komisją na podstawie komunikatu w sprawie [współpracy]. Swoją wolę współpracy wyraziła ona w dniu 14 maja 2004 r. W dniach 18 i 25 maja 2004 r. złożyła ona oświadczenie, w którym poinformowała o istnieniu kartelu i dostarczyła całościowy opis działalności antykonkurencyjnej.

(531) Choć całościowy opis zawarty w oświadczeniu [Areva] był ogólnie zgodny z okolicznościami przedstawionymi przez ABB, zawierał on niewiele informacji, które mogły zostać uznane za wnoszące »wartość dodaną«. Jediną informacją wnoszącą wartość dodaną było oświadczenie, zgodnie z którym 26 marca 2002 r. był dniem, w którym Siemens podjęła na nowo udział w spotkaniach kartelu. Niemniej jednak informacja ta dotyczyła wydłużenia czasu trwania udziału Siemens [w kartelu] o trzy miesiące, co nie wzmacniało w istotny sposób zdolności Komisji do udowodnienia tych okoliczności faktycznych, w związku z czym nie można uznać, że wnosi ona istotną wartość dodaną. Co więcej, niektóre oświadczenia [Areva] zostały odrzucone w niniejszej decyzji z powodu braku ich wiarygodności (zob. na przykład motyw 290, 291 zaskarżonej decyzji), co nie ułatwiło Komisji ustaleń w niniejszej sprawie.

(532) Podsumowując, informacje dostarczone przez [Areva] nie wnoszą istotnej wartości dodanej, która umożliwiłaby Komisji przyznanie jej obniżki grzywny na podstawie komunikatu w sprawie [współpracy]”.

331 W pierwszej kolejności należy sprawdzić, czy Komisja popełniła oczywisty błąd w ocenie, uznając, że oświadczenia spółek grupy Areva wymienione w motywie 531 zaskarżonej decyzji były sprzeczne i dwuznaczne, w związku z czym brakowało im wiarygodności.

332 W motywach 290 i 291 zaskarżonej decyzji Komisja stwierdziła, co następuje:

„(290) Komisja nie może opierać się na oświadczeniach [Areva], Melco, Hitachi/JAEPS i Toshiba odnoszących się do ich twierdzeń, zgodnie z którymi działalność kartelu została zakończona po raz pierwszy bądź w trakcie 1997 r. ([Areva]), bądź we wrześniu 1999 r. (Melco [...] i Toshiba [...]), bądź w trakcie 1999 r. po odejściu Siemens (Hitachi/JAEPS [...]), bądź nawet w okolicach września 2000 r. (Fuji [...]). W tej kwestii ich oświadczenia nie są wiarygodne, gdyż przeczą sobie nawzajem i [...] pozostają w sprzeczności z dowodami znajdującymi się w aktach sprawy. Melco, Toshiba, Fuji, ABB, Alstom, Reyrolle/VA Tech i Magrini/Schneider (które przyjęły następnie firmę VAS, a zatem VA Tech) nadal uczestniczyły w wielostronnych spotkaniach w 2000 lub w 2001 r. [zob. motywy 191–198 zaskarżonej decyzji]. Ponadto są one niejednoznaczne i mało przekonujące.

(291) [Areva] złożyła sprzeczne i dwuznaczne oświadczenia. [W swoim oświadczeniu uczynionym na podstawie komunikatu w sprawie współpracy] oznajmiła, że działalność tego, co uważa ona za pierwszy kartel, zakończyła się w 1997 r., podczas gdy w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów [...] oświadczyła a contrario, że okres od września 1999 r. do marca 2002 r. stanowił okres przejściowy, w którym spotkania były mniej częste, i choć zachowały one swój antykonkurencyjny charakter, nie wywierały one znaczących skutków antykonkurencyjnych”

333 Jeśli chodzi o oświadczenie spółek grupy Areva złożone w dniach 18 i 25 maja 2004 r. na podstawie komunikatu w sprawie współpracy włączone do akt sprawy w niniejszym postępowaniu, strony nie kwestionują, że Komisja w motywie 291 zaskarżonej decyzji odwołała się do następującego oświadczenia:

„Pierwszy kartel istniał między końcem 1980 i 1997 r., w którym to momencie został on przerwany. [Od] 1997 r. uczestnicy nadal się spotykali, ale nie dokonywali uzgodnień w przedmiocie podziału rynków ani w przedmiocie cen, a spotkania dotyczące tego kartelu ustały we wrześniu 1999 r., jako że Siemens definitywnie się wycofała”.

334 Jeśli chodzi o odpowiedź spółek grupy Areva z dnia 30 czerwca 2006 r. na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, z przypisu 353 odnoszącego się do motywu 291 zaskarżonej decyzji wynika, że Komisja odniosła się do następującego oświadczenia:

„Choć prawdą jest, że członkowie kartelu inni niż Siemens i Hitachi nadal się spotykali, spotkania te były dwa razy mniej częste niż w poprzednim okresie i nie wywierały już znaczących skutków antykonkurencyjnych [...]. Jeśli chodzi o stosowane metody, okres między wrześniem 1999 r. i marcem 2002 r. był okresem przejściowym i okresem »wahań« w kartelu między załamaniem się systemu porozumienia GQ i stworzeniem nowego systemu stosowanego po marcu 2002 r. [...] Spotkania te zachowały wprawdzie pod pewnymi względami swój antykonkurencyjny charakter, ale z uwagi na niewielką liczbę rozdzielanych projektów [RIG] (co sprawiło, że stosowanie mechanizmów [porozumienia GQ] stało się zbędne) i teoretyczny charakter dyskusji w przedmiocie organizacji kartelu innego [od tego opierającego się na porozumieniu GQ] miały one zdecydowanie ograniczony skutek antykonkurencyjny w okresie od września 1999 r. do marca 2002 r. [...]”.

335 W świetle treści powyższych oświadczeń należy stwierdzić, że Komisja nie popełniła oczywistego błędu w ocenie, powołując się na ich sprzeczny i dwuznaczny charakter. Podczas bowiem gdy w swoim oświadczeniu złożonym na podstawie komunikatu w sprawie współpracy spółki grupy Areva zdawały się odwoływać do następujących po sobie różnych naruszeń, jako że pierwszy kartel przestał istnieć w 1997 r. bądź w każdym razie we wrześniu 1999 r., w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów zdawały się one przyznawać istnienie jednolitego i ciągłego naruszenia, zaś okres od września 1999 r. do marca 2002 r. został po prostu przedstawiony jako okres przejściowy i okres „wahań” w funkcjonowaniu kartelu. Ponadto należy uwzględnić, że – jak podniosła Komisja w motywie 290 zaskarżonej decyzji – oświadczenia spółek grupy Areva, zgodnie z którymi działalność kartelu lub pierwszego kartelu została zakończona po raz pierwszy w trakcie 1997 r., zostały zakwestionowane w oświadczeniach innych członków kartelu oraz w niektórych dowodach znajdujących się w aktach sprawy. W tym zakresie nie można uznać, że dowody przedstawione przez spółki grupy Areva ułatwiły zadanie Komisji mające na celu stwierdzenie istnienia naruszenia i że tym samym spełniały one warunek określony w pkt 21 komunikatu w sprawie współpracy.

336 Wobec powyższego, i to nawet bez konieczności zastanawiania się nad powodami mogącymi uzasadniać brak wiarygodności rozpatrywanych dowodów, należy dojść do wniosku, że zaskarżona decyzja nie jest dotknięta oczywistym błędem w ocenie w zakresie, w jakim Komisja odmówiła w niej przyznania na podstawie komunikatu w sprawie współpracy obniżki kwoty grzywnien nałożonych na spółki grupy Areva.

337 W drugiej kolejności należy sprawdzić, czy Komisja naruszyła art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG oraz pkt 21 komunikatu w sprawie współpracy, nie uwzględniając okoliczności, że oświadczenie spółek grupy Areva złożone na podstawie komunikatu w sprawie współpracy zawierało dowód stanowiący istotną wartość dodaną, jako że potwierdzało ono, że przedsiębiorstwo kierowane przez Siemens wycofało się z kartelu dopiero we wrześniu 1999 r.

338 W motywie 186 zaskarżonej decyzji Komisja wskazała, co następuje:

„Siemens twierdzi, że przestała uczestniczyć w spotkaniach kartelu po spotkaniu na szczycie, które odbyło się w Sydney w dniu 24 kwietnia 1999 r. ABB wskazała, że Siemens przestała uczestniczyć w spotkaniach kartelu od końca 1999 r. [...] Komisja ustaliła, że odejście Siemens miało miejsce najwcześniej we wrześniu 1999 r. Dokument znaleziony w pomieszczeniach VA Tech przytoczony w całości w przypisie [94] powyżej potwierdza, że wycofanie się Siemens z udziału w spotkaniach datowało się na wrzesień 1999 r. Dokument ten zawiera następującą wzmiankę: »Stop 3 = = > 09/99« (»3« oznacza Siemens) i wymienia następnie udziały w rynku od 1988 do 1998 r. Zostało [to] potwierdzone przez [Areva], Melco [...], Fuji [...] i Hitachi/JAEPS [...]».

339 Ponadto z niezakwestionowanego przez spółki grupy Areva przypisu 94 zaskarżonej decyzji wynika, że „[n]umer [3] stanowił kod Siemens w czasie stworzenia dokumentu w dniu 10 czerwca 2003 r.”.

340 W motywie 142 zaskarżonej decyzji Komisja podniosła w tym względzie, co następuje:

„Przynajmniej od lipca 2002 r. (zob. tabela II) inny zestaw kodów był używany przez członków kartelu, jak wyjaśniła ABB [...], której oświadczenia w tym względzie zostały potwierdzone dowodami pochodzącymi z czasu zaistnienia okoliczności faktycznych [...] i oświadczeniami innych stron po zakończeniu kontroli ([Areva], VA Tech [...], Hitachi/JAEPS [...] i Siemens [...])”.

341 Tabela II wstawiona w motywie 142 zaskarżonej decyzji zawierała rekapitulację „Kod[ów] używan[y]ch przynajmniej od lipca 2002 r.”. Wynikało z niej, że kodem wszystkich stron europejskich był numer „0”, kodem ABB numer „1”, kodem Alstom numer „2”,

kodek Siemens numer „3”, kodek VA Tech numer „4”, kodek wszystkich stron japońskich numer „5”, kodek JAEPS numer „6” i kodek TM T&D numer „7”.

³⁴² W przypisie 128 zaskarżonej decyzji wskazano, co następuje:

„[f]akt [że inne kody były używane przynajmniej od lipca 2002 r.] został potwierdzony dokumentem pana Z. (VA Tech) pochodzącym z około sierpnia 2002 r., potwierdzającym, że członkowie kartelu mieli zamiar porozumiewać się za pośrednictwem »osi«, unikając w ten sposób spotkań i komunikacji na papierze. Mieli oni używać kodów 1, 2, 3, 4, 6, 7 w celu oznaczenia odpowiednio ABB, [Alstom], Siemens, VA Tech, Hitachi/JAEPS i TM T&D i wskazania przybliżonego poziomu cen, który chcieliby stosować”.

³⁴³ Z powyższych okoliczności wynika, że nawet przed oświadczeniem spółek grupy Areva Komisja dysponowała oświadczeniem ABB złożonym na podstawie komunikatu w sprawie współpracy, zgodnie z którym to oświadczeniem Siemens przestała uczestniczyć w spotkaniach kartelu od końca 1999 r. i od lipca 2002 r. była oznaczana numerem „3”. Dysponowała ona również pisemnymi dowodami pochodzącymi z czasu popełnienia naruszenia, z których wynikało lub z których można było wywnioskować, że kodek Siemens był numer „3” latem 2002 r. i że zakończyła ona swoje uczestnictwo w kartelu we wrześniu 1999 r. Wartość dowodowa tych dokumentów, na które Komisja powołuje się w zaskarżonej decyzji, nie została zakwestionowana przez spółki grupy Areva i w związku z tym nie można jej podważać w ramach sprawy T-117/07. W tym zakresie nie można uznać w ramach sprawy T-117/07, że oświadczenie spółek grupy Areva złożone na podstawie komunikatu w sprawie współpracy było decydujące, by Komisja mogła stwierdzić, że Siemens uczestniczyła w naruszeniu do września 1999 r. Nie można także uznać w sprawie T-117/07, że oświadczenie spółek grupy Areva ułatwiło zadanie Komisji i że w tym zakresie spełniało warunek wymieniony w pkt 21 komunikatu w sprawie współpracy, co powinno umożliwić

Areva T&D SA, Areva T&D AG, Areva i Areva T&D Holding skorzystanie z obniżki kwoty ich grzywny.

³⁴⁴ W związku z powyższym w zaskarżonej decyzji Komisja nie naruszyła ani art. 81 WE, ani art. 53 porozumienia EOG, ani nawet pkt 21 komunikatu w sprawie współpracy, odmawiając przyznania obniżki kwoty grzywien nałożonych na spółki grupy Areva z tytułu oświadczenia złożonego na podstawie komunikatu w sprawie współpracy.

W przedmiocie zarzutu ósmego podniesionego przez Alstom, opartego głównie na naruszeniu wytycznych i pomocniczo na naruszeniu zasady proporcjonalności

— Argumenty stron

³⁴⁵ W zarzucie ósmym Alstom twierdzi głównie, że art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji stanowi naruszenie prawa, gdyż do celów ustalenia kwoty grzywny nałożonej na Alstom z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w okresie od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 1 stycznia 2004 r. opiera się na obrocie uzyskanym przez to przedsiębiorstwo na całym terytorium EOG, i to mimo okoliczności, że porozumienie EOG weszło w życie dopiero w dniu 1 stycznia 1994 r. Pomocniczo Alstom utrzymuje, że zasada proporcjonalności stoi na przeszkodzie temu, by kwota wymierzonej grzywny została sztucznie podwyższona wskutek uwzględnienia obrotu uzyskanego wewnątrz obszaru, który nie istniał w czasie zaistnienia okoliczności

faktycznych istotnych dla sprawy, to jest między dniem 15 kwietnia 1988 r. i dniem 1 stycznia 1994 r.

³⁴⁶ Komisja kwestionuje argumenty Alstom i wnosi o oddalenie omawianego zarzutu jako oczywiście bezzasadnego.

— Ocena Sądu

³⁴⁷ Niniejszy zarzut porusza zasadniczo kwestię, czy w zaskarżonej decyzji Komisja ustaliła kwotę grzywny nałożonej na Alstom z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w okresie od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. na podstawie obrotu uzyskanego przez to przedsiębiorstwo w ramach EOG, a w przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej, czy dopuściła się ona w związku z tym naruszenia prawa.

³⁴⁸ Jak już wskazano w pkt 298 powyżej, zasada proporcjonalności wymaga, by kwota grzywny nałożonej na przedsiębiorstwo z powodu naruszenia prawa konkurencji była proporcjonalna do stwierdzonego naruszenia rozpatrywanego w całości.

³⁴⁹ Artykuł 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i art. 23 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 stanowią właściwą podstawę prawną, w oparciu o którą Komisja może nakładać grzywny na przedsiębiorstwa i zrzeszenia przedsiębiorstw za naruszenia art. 81 WE (zob. analogicznie ww. w pkt 126 wyrok z dnia 8 lutego 2007 r. w sprawie *Groupe Danone przeciwko Komisji*, pkt 24) oraz w stosownym przypadku art. 53 porozumienia EOG. Przepisy te przewidują, że grzywna nałożona na każde przedsiębiorstwo, które uczestniczyło w naruszeniu, nie może przekraczać 10% jego całkowitego obrotu

uzyskanego w poprzedzającym roku obrotowym. Ta górna granica ma właśnie na celu uniknięcie dysproporcji grzywien nakładanych przez Komisję w stosunku do znaczenia danego przedsiębiorstwa (wyrok Trybunału z dnia 7 czerwca 2007 r. w sprawie C-76/06 P Britannia Alloys & Chemicals przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-4405, pkt 24). Ponadto z art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i z art. 23 ust. 3 rozporządzenia nr 1/2003 wynika, że przy ustalaniu kwoty grzywiny w ramach tej granicy należy uwzględnić czas trwania i wagę naruszenia.

³⁵⁰ Podczas gdy kwota wyjściowa grzywiny jest ustalana ze względu na naruszenie, waga naruszenia jest określana na podstawie szeregu innych czynników, w odniesieniu do których Komisji przysługuje uznanie (ww. w pkt 126 wyrok z dnia 8 lutego 2007 r. w sprawie Groupe Danone przeciwko Komisji, pkt 25). Wśród elementów oceny wagi naruszenia mogą, w zależności od przypadku, być wielkość i wartość produktów będących przedmiotem naruszenia, jak również rozmiar i siła gospodarcza przedsiębiorstwa, a tym samym wpływ, jaki to przedsiębiorstwo mogło wywierać na rynek. Z tego wynika, że w celu ustalenia kwoty grzywiny Komisji wolno uwzględnić zarówno całkowity obrót przedsiębiorstwa, który stanowi wskazówkę – nawet jeżeli jest ona przybliżona i nieprecyzyjna – co do rozmiaru tego przedsiębiorstwa i jego siły gospodarczej, jak i część tego obrotu, który pochodzi ze sprzedaży produktów będących przedmiotem naruszenia i który może zatem stanowić wskazówkę co do zakresu tego naruszenia (ww. w pkt 247 wyrok w sprawach połączonych *Musique Diffusion française i in. przeciwko Komisji*, pkt 120, 121; zob. wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-28/99 *Sigma Technologie przeciwko Komisji*, Rec. s. II-1845, pkt 86 i przytoczone tam orzecznictwo).

³⁵¹ Ponadto z orzecznictwa wynika, że w celu dokonania oceny rozmiaru i siły gospodarczej przedsiębiorstwa w momencie naruszenia należy koniecznie odwołać się do obrotu uzyskanego przez to przedsiębiorstwo w czasie istnienia tegoż naruszenia (wyrok Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-291/98 P *Sarrió przeciwko Komisji*, Rec. s. I-9991, pkt 86). Sama okoliczność, że Komisja odwołuje się co do

zasady do ostatniego pełnego roku okresu naruszenia, aby ocenić stan gospodarczy istniejący w tym okresie, nie narusza zasady proporcjonalności (zob. podobnie ww. w pkt 215 wyrok w sprawie Aristrain przeciwko Komisji, pkt 128, 129).

- 352 Wytyczne nie stanowią wprawdzie podstawy prawnej decyzji wydawanych przez Komisję w dziedzinie, o której mowa, ale zapewniają one przedsiębiorstwom pewność prawa, określając metodologię, jaką narzuciła sobie Komisja przy ustalaniu wysokości grzywien (zob. ww. w pkt 126 wyrok z dnia 8 lutego 2007 r. w sprawie Groupe Danone przeciwko Komisji, pkt 23 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 353 Zgodnie z wytycznymi waga naruszenia jest ustalana na podstawie szeregu elementów, z których niektóre muszą zostać uwzględnione przez Komisję.
- 354 W tym względzie wytyczne przewidują, że poza charakterem naruszenia, jego rzeczywistym wpływem na rynek i rozmiarem właściwego rynku geograficznego należy uwzględnić rzeczywiste ekonomiczne możliwości sprawców naruszenia wyrządzenia znaczącej szkody innym podmiotom, zwłaszcza konsumentom, i ustalić grzywnę na takim poziomie, który zapewni jej wystarczająco odstrasżający skutek (pkt 1 A akapit czwarty).
- 355 Co więcej, można również wziąć pod uwagę okoliczność, że duże przedsiębiorstwa mogą łatwiej zdać sobie sprawę, że ich działanie stanowi naruszenie, i być świadome wynikających z tego konsekwencji (pkt 1A akapit piąty).

- 356 W przypadku gdy w naruszeniu (takim jak na przykład kartele) uczestniczy kilka przedsiębiorstw, ogólna kwota wyjściowa może być przedmiotem wyważenia, aby ustalić szczególną kwotę wyjściową uwzględniającą ciężar, a zatem rzeczywisty wpływ na konkurencję zachowania każdego z przedsiębiorstw noszącego znamiona naruszenia, w szczególności gdy istnieje znaczna różnica w wielkości przedsiębiorstw popełniających naruszenie tego samego typu (pkt 1A akapit szósty).
- 357 Należy zauważyć, że wytyczne nie przewidują, iż kwota grzywien jest obliczana na podstawie całkowitego obrotu albo obrotu uzyskanego przez przedsiębiorstwa na danym rynku. Nie stoją one jednak na przeszkodzie temu, aby takie obroty zostały wzięte pod uwagę przy ustalaniu kwoty grzywiny, tak by przestrzegane były ogólne zasady prawa Unii oraz gdy wymagają tego okoliczności. W szczególności obrót może wchodzić w rachubę przy uwzględnianiu różnych elementów wymienionych w pkt 354–356 powyżej (ww. w pkt 131 wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 283, 284; ww. w pkt 283 wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 187).
- 358 W niniejszym przypadku ustalwszy w motywach 474–479 zaskarżonej decyzji wagę naruszenia jako takiego, które zostało uznane za „bardzo poważne”, Komisja wzięła pod uwagę elementy umożliwiające potraktowanie w zróżnicowany sposób poszczególnych przedsiębiorstw zgodnie z metodologią ustaloną w pkt 1A wytycznych.
- 359 W tym względzie z motywów 480–491 zaskarżonej decyzji wynika, że Komisja uwzględniła rzeczywiste ekonomiczne możliwości każdego sprawcy naruszenia wyrządzenia znaczącej szkody innym podmiotom oraz ciężar, a zatem rzeczywisty wpływ na konkurencję zachowania każdego z przedsiębiorstw noszącego znamiona naruszenia, aby zapewnić wystarczająco odstraszący skutek nałożonym na nie grzywnom.

- 360 W motywach 481 i 482 zaskarżonej decyzji Komisja uznała, że z uwagi na światowy charakter kartelu należało przyjąć za podstawę porównania względnego znaczenia każdego przedsiębiorstwa część światowego obrotu związanego z projektami RIG posiadaną przez każde przedsiębiorstwo w trakcie ostatniego pełnego roku udziału przedsiębiorstwa w stwierdzonym naruszeniu. Zdaniem Komisja ta podstawa porównania była w stanie wiernie odzwierciedlić zdolność każdego przedsiębiorstwa do wyrządzenia poważnej szkody innym podmiotom na terytorium EOG i dostarczyć wskazówkę co do jego wkładu w skuteczność kartelu jako całości lub, przeciwnie, niestabilności, jaka panowałaby w ramach kartelu, gdyby ono w nim nie uczestniczyło.
- 361 W celu obliczenia podstawowej kwoty grzywny nałożonej na Alstom Komisja odwołała się zatem do światowego obrotu związanego z projektami RIG uzyskanego przez przedsiębiorstwo, o którym mowa, w ostatnim pełnym roku naruszenia, a nie – jak twierdzi Alstom – do obrotu związanego z projektami RIG uzyskanego w trakcie całego okresu naruszenia na terytorium EOG. Z tego wynika, że zarzut wysunięty przez Alstom nie ma oparcia w faktach.
- 362 W każdym razie z powyższych rozważań wynika, że w zaskarżonej decyzji Komisja nie odeszła od metody obliczania przedstawionej w wytycznych, nie wykroczyła poza ramy prawne sankcji określone w art. 15 rozporządzenia nr 17 i art. 23 rozporządzenia nr 1/2003 i nie naruszyła zasady proporcjonalności, postanawiając odwołać się co do zasady do światowego obrotu związanego z projektami RIG uzyskanego przez każde przedsiębiorstwo w ostatnim pełnym roku naruszenia, aby ocenić rozmiar i siłę gospodarczą każdego z nich w momencie naruszenia.
- 363 Z powyższego wynika, że należy oddalić zarzut oparty głównie na naruszeniu wytycznych oraz posiłkowo na naruszeniu zasady proporcjonalności.

W przedmiocie kosztów

- ³⁶⁴ Zgodnie z art. 87 § 3 regulaminu postępowania przed Sądem w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań każdej ze stron Sąd może postanowić, że koszty zostaną podzielone albo że każda ze stron poniesie swoje własne koszty.
- ³⁶⁵ W związku z tym, że w sprawie T-117/07 skarga została częściowo uwzględniona, właściwa ocena okoliczności sprawy wymaga, by Komisja pokryła jedną dziesiątą kosztów poniesionych przez Areva, Areva T&D Holding, Areva T&D SA i Areva T&D AG i jedną dziesiątą własnych kosztów. Areva, Areva T&D Holding, Areva T&D SA i Areva T&D AG pokryją dziewięć dziesiątych własnych kosztów i dziewięć dziesiątych kosztów poniesionych przez Komisję.
- ³⁶⁶ W związku z tym, że w sprawie T-121/07 skarga została częściowo uwzględniona, właściwa ocena okoliczności sprawy wymaga, by Komisja pokryła jedną dziesiątą kosztów poniesionych przez Alstom i jedną dziesiątą własnych kosztów. Alstom pokryje dziewięć dziesiątych własnych kosztów i dziewięć dziesiątych kosztów poniesionych przez Komisję.

Z powyższych względów

SĄD (druga izba)

orzeka, co następuje:

1) Sprawy T-117/07 i T-121/07 zostają połączone w celu wydania wyroku.

- 2) **Stwierdza się nieważność art. 2 lit. b) i c) decyzji Komisji C (2006) 6762 wersja ostateczna z dnia 24 stycznia 2007 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG (sprawa COMP/F/38.899 – Rozdzielnicze z izolacją gazową).**

- 3) **Za naruszenia stwierdzone w art. 1 lit. b)–f) decyzji C (2006) 6762 wersja ostateczna zostają nałożone następujące grzywny:**
 - **na Alstom, société anonyme: 10 327 500 EUR;**

 - **na Alstom: 48 195 000 EUR, za której zapłatę odpowiada ona solidarnie z Areva T&D SA, przy czym w odniesieniu do 20 400 000 EUR z kwoty należnej przez Areva T&D SA spółka ta jest zobowiązana do solidarnej zapłaty z Areva T&D AG, Areva, société anonyme i Areva T&D Holding SA.**

- 4) **W pozostałym zakresie skargi zostają oddalone.**

- 5) **W sprawie T-117/07 Komisja Europejska pokrywa jedną dziesiątą kosztów poniesionych przez Areva, Areva T&D Holding, Areva T&D SA i Areva T&D AG oraz jedną dziesiątą własnych kosztów. Areva, Areva T&D Holding Areva T&D SA i Areva T&D AG pokrywają dziewięć dziesiątych własnych kosztów i dziewięć dziesiątych kosztów poniesionych przez Komisję.**

- 6) W sprawie T-121/07 Komisja pokrywa jedną dziesiątą kosztów poniesionych przez Alstom i jedną dziesiątą własnych kosztów. Alstom pokrywa dziewięć dziesiątych własnych kosztów i dziewięć dziesiątych kosztów poniesionych przez Komisję.**

Pelikánová

Jürimäe

Soldevila Frago

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 3 marca 2011 r.

Podpisy

Spis treści

Okoliczności powstania sporu	II - 651
Rozpatrywany produkt	II - 651
Przedsiębiorstwa, których dotyczy niniejsze sprawy	II - 652
Postępowanie administracyjne	II - 654
Zaskarżona decyzja	II - 657
Przebieg postępowania i żądania stron	II - 660
Co do prawa	II - 664
W przedmiocie żądań stwierdzenia nieważności art. 1 lit. b)–f) zaskarżonej decyzji	II - 666
Uwagi wstępne	II - 667
W przedmiocie przeniesienia na Areva T&D SA i na Areva T&D AG osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziła się Alstom z powodu uczestnictwa jej działu działalności w zakresie RIG w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 6 grudnia 1992 r.	II - 669
— Argumenty stron	II - 669
— Ocena Sądu	II - 670
W przedmiocie osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziła się Alstom – jako spółka dominująca posiadająca 100% akcji w spółkach Alstom T&D SA i Alstom T&D AG – z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.	II - 677
— Argumenty stron	II - 677
— Ocena Sądu	II - 678
	II - 789

W przedmiocie przeniesienia na spółki grupy Areva osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziła się Alstom z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 15 kwietnia 1988 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. w świetle przeniesienia tego przedsiębiorstwa na grupę Areva	II - 690
— Argumenty stron	II - 690
— Ocena Sądu	II - 691
W przedmiocie osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziły się Areva T&D SA i Areva T&D AG z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresów trwających odpowiednio od dnia 7 grudnia 1992 r. do dnia 8 stycznia 2004 r. i od dnia 22 grudnia 2003 r. do dnia 8 stycznia 2004 r.	II - 693
— Argumenty stron	II - 693
— Ocena Sądu	II - 694
W przedmiocie osobistej odpowiedzialności, na jaką naraziły się Areva i Areva T&D Holding – jako spółki dominujące posiadające 100% akcji w spółkach Areva T&D SA i Areva T&D AG – z powodu udziału przedsiębiorstwa, o którym mowa, w naruszeniu w odniesieniu do okresu od dnia 9 stycznia do dnia 11 maja 2004 r. ..	II - 700
— Argumenty stron	II - 700
— Ocena Sądu	II - 701
W przedmiocie ewentualnego przerwania naruszenia przypisywanego Alstom między wrześniem 1999 r. a marcem 2002 r.	II - 706
— Argumenty stron	II - 706
— Ocena Sądu	II - 708
W przedmiocie żądań mających na celu stwierdzenie nieważności lub zmianę art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji	II - 717
W przedmiocie naruszenia reguł przedawnienia dotyczących indywidualnej grzywny nałożonej na Alstom w art. 2 lit. b) zaskarżonej decyzji	II - 718

— Argumenty stron	II - 718
— Ocena Sądu	II - 719
W przedmiocie naruszenia reguł dotyczących odpowiedzialności solidarnej za zapłatę grzywien, które to reguły wynikają z art. 81 WE i z art. 53 porozumienia EOG, naruszenia art. 7 WE, naruszenia zasad pewności prawa, niedziałania prawa wstecz, równego traktowania, proporcjonalności, prawa do skutecznej skargi i zasady indywidualizacji kary oraz w przedmiocie naruszenia obowiązku uzasadnienia w odniesieniu do grzywien nałożonych na Alstom i na spółki grupy Areva w art. 2 lit. c) zaskarżonej decyzji	II - 720
— Argumenty stron	II - 720
— Ocena Sądu	II - 723
W przedmiocie naruszenia zasady poszanowania prawa do obrony i art. 27 ust. 1 rozporządzenia nr 1/2003	II - 739
— Argumenty stron	II - 739
— Ocena Sądu	II - 740
W przedmiocie podwyżki o 50% podstawowej kwoty grzywien nałożonych na Alstom i na spółki grupy Areva w art. 2 lit. b) i c) zaskarżonej decyzji	II - 746
— Argumenty stron	II - 746
— Ocena Sądu	II - 752
W przedmiocie zarzutu siódmego podniesionego przez spółki grupy Areva, opartego na oczywistym błędzie w ocenie i na naruszeniu art. 81 WE i art. 53 porozumienia EOG oraz komunikatu w sprawie współpracy, gdyż Komisja odmówiła przyznania im obniżki kwoty ich grzywiny z tytułu ich współpracy w trakcie postępowania administracyjnego	II - 770
— Argumenty stron	II - 770
— Ocena Sądu	II - 771

W przedmiocie zarzutu ósmego podniesionego przez Alstom, opartego głównie na naruszeniu wytycznych i pomocniczo na naruszeniu zasady proporcjonalności	II - 780
— Argumenty stron	II - 780
— Ocena Sądu	II - 781
W przedmiocie kosztów	II - 786